UVOD

Latinski jezik ima ova 24 slova: § 1
A B C D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V X Y Z
a b c d e f g h i j k l m n o p q r s t u v x y z.

Od tih slova samoglasnici su: *a, e, i, o, u, y (=i).*

Kada dva samoglasnika čine jedan glas, zovu se dvoglasnici *(diphthongī).*

Obični su dvoglasnici: *ae, oe, au,* rijetki. *ei: eu, ui, ai, oi.*

Ostali glasovi su suglasnici; *x* i *z* se zovu dvostruki suglasnici.

Bilješke. 1 Rimljani su pisali samo velikim slovima. Sada se pišu velikim slovima: a) prva riječ svake rečenične cjeline; b) vlastita imena i pridjevi koji su od njih izvedeni; *Rōma, Rōmānus;* c) pridjevi kao nadimci: *Alexander Māgnus;* d) u pjesmi na početku stihova.

2 *K* se sačuvalo samo u riječi *Kalendae* i u kratici *K* (= *Kaeso,* ime); *x* i *y* nalaze se samo u tuđim riječima: *syllaba, gaza.*

3 Rimljani nisu imali posebnih slova za U, u, i V, v, nego jedan znak za oba ta glasa: V, *u.*

Izgovor

1) Dvoglasnike izgovaraj ovako: *au* kao srp.-hrv. au; *ae* kao srp.-hrv. e (ili kao njemačko ä), *oe* kao srp.-hrv. e (ili njemačko ö), *ei* kao srp.-hrv. ej, *ui* kao srp.-hrv. uj, *eu* kao srp.-hrv. eu, *oi* kao srp.-hrv. oj. § 2

Bilješka. Treba li dva samoglasnika koji obično čine dvoglasnik razlučeno izgovarati, meće se na drugi samoglasnik znak dijereze (rastava): *āër* izgovaraj ā-ēr, *poēta* izgovaraj po-ēta.

2) Za glasove *e* i *j* imali su Rimljani samo jedan znak *I, i.* Kao suglasnik (j) izgovaramo *i:* a) na početku riječi, ako za njim stoji samoglasnik: *ius* = jus, *iaciō* = jacio; b) u riječi između dva samoglasnika: *pēior* = pejor, *Pompēius* = Pompejus. Ali u riječima koje su pozajmljene iz grčkoga *i* je svagda samoglasnik: *Iōnia* = I-ōnia (ne Jonia).

Bilješka. Kod riječi koje se svršavaju na *-ēius, -āius* i kod riječi koje su složene s *iaciō* piše se *i* mjesto *ii: Vēī* (= Veii = Veji), *Grāīs* (= Grāiīs = Grajis, *abiciō* (= abiiciō = abjicio).

*

3) *C, c* izgovarali su Rimljani svagda kao naše *k;* sada je običaj izgovarati ga pred samoglasnicima *e, i, y* i pred dvoglasnicima *ae, oe, eu* kao *c,* inače kao *k; cibus* = cibus, *Cyrus* = Cirus, *Caesar* = Cezar, *coetus* cetus, ali: *crēdō* = kredo. *cum* = kum, *ac-cēdō* = ak-cedo, *vacca* = vaka, a *vaccae* = vakce.

4) *q* dolazi samo u vezi s *u,* pa se *qu* izgovara *kv: aqua* = akva.

ngu pred samoglasnicima izgovara se ngv: *sanguis* = sangvis.

su pred samoglasnicima izgovara sa sv: *suāvis* = svavis, *suētus* = svetus, ali *suus* uvijek suus i sl.

5) *S, s* izgovarali su Rimljani kao naše s; i danas ga tako izgovaramo, samo se uobičajilo, da ga među samoglasnicima po romanskom i njemačkom načinu izgovaramo kao z: *rosa* = roza, *miseria* = mizeria, osim u složenim riječima od kojih se drugi dio počinje glasom s: de-sisto (-desisto).

6) Kratki slog *ti* navikli smo izgovarati pred samoglasnicima kao ci: *nātio* = nacio, *iustitia* = justicia. Izgovara se kao ti: a) kad je *i* dugo: *tōtīus*; b) kad stoji pred njim s, t, x: *ostium* = ostium, *Mettius* = Metius, *Sextius* = Sekstius; c) u tuđim riječima: *Miltiades, Aegyptius.* Do 5 st. posl. kr. izgovaralo se *ti* kao ti.

7) *x* se izgovara kao ks: *lux* = luks.

8) Glasovi *ch, ph, th, (aspirātae)* uzeti su iz grčkoga alfabeta, a izgovarali su se kao c, t, za kojima se čuje oštar hak: k^h, t^h, a p^h kao *f.* Ti haknuti glasovi prodrli su i u neke latinske riječi, na pr. *pulcher* = pulk^{h}er.

Dioba suglasnika

§ 3 Suglasnici se dijele:

A) po onom mjestu u ustima gdje postaju, tj. po organu, na:

1) grlene *(gutturāles):* c, k, q, g, n (pred grlenim glasovima),
2) zubne *(dentālēs):* t, d, n, s
3) usnene *(labiāles)* p, b, f, m, v.

Bilješka. Glas klizavac *l* i drhtavac *r* ne pripadaju upravo nijednomu od ta tri organa.

B) po kakvoći glasa na bezvučne *(mūtae)* i zvučne *(semivōcālēs).*

1) Bezvučni *(mūtae)* su:
a) tvrdi *(tenuēs):* c, k, q, t, p.
b) meki *(mediae):* g, d, b.
c) haknuti *(aspirātae):* (ch), (ph), (th).

2) Zvučni *(sēmivōcālēs)* su:
a) slitni ili tekući *(liquidae):* l, r.
b) nosni *(nāsālēs):* n (pred c, g, q), m, n.
c) trveni *(spirantēs):* s, f, v, i (= j).

Rastavljanje slogova

Slogovi se rastavljaju po ovim pravilima: § 4

1) Samoglasnik pred samoglasnikom čini za se slog, ako nisu obadva stopljena u dvoglasnik: *de-us, audi-ēs.*

2) Suglasnik među dva samoglasnika pripada drugomu slogu: *a-mō, a-mī-ci-ti-a.*

3) Dva ili više suglasnika, ako se s njima može počinjati latinska riječ, pripadaju drugomu samoglasniku: *pa-tris (tres), ca-stra (strages),* ali: *doc-tus, men-sa, om-nis, scrīp-sī,* jer se ni jedna latinska riječ ne počinje s glasovima: ct, ns, mn, ps.

Bilješka. Ako se sastanu dva jednaka suglasnika, jedan pripada prvomu, drugi drugomu slogu: *an-nus, bel-lum.* To vrijedi i za: c-ch, p-ph, x-t: *Bac-chus, Sap-pho, sex-tus.*

4) Ako je riječ sastavljena, rastavlja se na svoje sastavine: *ab-est, post-ea, red-eō, sēd-itiō, sīc-ut, trāns-igō.*

Bilješka. Ako je od dva jednaka suglasnika jedan otpao, pripada onaj koji ostaje drugomu slogu: *su-spiciō, tran-scrībō.*

Količina (quantitas) slogova

Svaki je slog ili dug (-) ili kratak (◡) ili *syllaba anceps* (⏓). § 5

1) Slog je dug:

a) po naravi *(nātūrā),* ako je u njemu dug samoglasnik ili dvoglasnik: *mā-ter, poena, aurum.*

Bilješka. Svaki je samoglasnik dug koji je postao od dvoglasnika ili stezanjem: *inquīrō* (od *quaerō), cōgō* (od *coagō).*

b) položajem *(positiōne),* ako su za kratkim samoglasnikom dva ili više suglasnika ili dvostruki suglasnik: *ferre, dūx, gāza.*

Bilješke. 1 *qu* se drži za jednostavni suglasnik, dakle *cŏquō.*

2 Pred skupovima ns, nf, gn, gm, nx, nct treba samoglasnik svagda izgovarati otegnuto: *cēnsor, māgnus, īnfēlīx, mōns,* (ali *mŏntis), iūnctus.*

3 Slog ostaje obično kratak, ako su suglasnici što stoje za samoglasnikom *mūta cum liquidā: intĕgra, mediŏcris, tenĕbrae,* ali može da bude prema potrebi i dug (u pjesnika), dakle je ⏓ (syllaba anceps).

2) Slog je kratak, ako je u njemu po naravi kratak samoglasnik: *păter.*

Bilješka. Slog ostaje uvijek kratak, ako za njegovim samoglasnikom stoji samoglasnik ili *h (vōcālis ante vōcālem brevis): audĭō* (ali *audīmus), prĭor* (ali *prīmus), vĕhō.* Ovo pravilo ne vrijedi za grčke riječi uzete u lat. jezik.

Naglašivanje

§ 6 1) Dvosložne riječi imaju naglasak *(accentus)* na pretposljednjem slogu: *mấter, fếlix.*

2) Trosložne i višesložne riječi imaju naglasak na pretposljednjem slogu, ako je dug, a na trećem od kraja, ako je pretposljednji kratak: *amābam, īnfīdus*, ali *pérfĭdus, conférre, fefēllī, ēdūcō (ēdūcĕre)*, ali *ēdŭcō (ēdŭcāre).*

3) Kad se čestice *quĕ, nĕ, vĕ* vežu za koju riječ, naglasak je na posljednjem slogu te riječi: *corporăque, aliăve*; ali ako je posljednji slog riječi kratak, a pretposljedni dug, pomiče se naglasak na treći slog od kraja; *mēnsăquĕ, plērăquĕ.*

Bilješka. Valja razlikovati: *útique* svakako *ítaque* stoga od *utíque* = *et uti, itáque* = *et ita.*

Oblici

Vrste govora

§ 7 Vrste su latinskoga govora ove:

A) Imena *(nōmina)*:

I imenice *(substantīva)*, II pridjevi *(adiectīva)*, III brojevi *(numerālia)* i IV zamjenice *(prōnōmina)*. B) glagoli. *(verba)*. C) čestice *(particulae)*: I prilozi *(adverbia)*, II, prijedlozi *(praepositiōnēs)*, III veznici *(coniūnctiōnēs)* i IV uzvici *(interiēctiōnēs)*.

Imena i glagoli se mijenjaju. Mijenjanje iménâ zove se deklinacija, mijenjanje glagolâ konjugacija.

Partikule (čestice) se ne mijenjaju.

I Imenice (nomina substantiva).

Dioba imenica

§ 8 Imenice su ili: 1) *nōmina abstracta* ili: 2) *nōmina concrēta.*

Nōmina abstracta izriču svojstvo, djelovanje ili stanje: *virtus* krepost, *cursus* trčanje, *mors* smrt.

Nōmina concrēta znače lice ili stvar. Dijele se na 1) *nōmina propria* vlastita imena: *Caesar, Rōma,* 2) *nōmina appellātīva* općena imena: *homo* čovjek, *equus* konj.

Bilješka. K imenima konkretnim pripadaju i *nōmina collēctīva* zbirne imenice: *populus* narod, *grex* stado.

Rod imenica

Imenice su ili muškoga roda *(masculīna*, kratica: *m.)* ili ženskoga *(fēminīna*, kratica *f.)* ili srednjega *(neutra*, kratica: *n.)*: § 9

Rod se imenica poznaje ili po značenju (prirodni rod: muški, ženski) ili po svršetku (gramatički rod: muški, ženski, srednji).

Imena lica

1) Imena lica drže se prirodnoga roda; *pater* otac, m., *māter* mati, *f.* § 10

Bilješka. Gramatičkoga se roda drže imenice: *cōpiae f.* čete, *operae f.* radnici, *auxilia n.* pomoćne čete, *legiō f.* legija, *mancipium n.* rob.

2) *Commūnia* se zovu one imenice koje za muški i za ženski rod imaju isti svršetak: *cīvis m.* i *f.* građanin, građanka, *parēns m.* i *f.* otac, mati (*parentēs* roditelji je muškoga roda), *comes m.* i *f.* pratilac, pratilica.

3) *Mōbilia* zovu se imenice koje za muški i za ženski rod imaju različan svršetak: *magister* učitelj — *magistra* učiteljica, *rēx* kralj — *rēgīna* kraljica, *victor* pobjednik — *victrīx* pobjednica.

Imena životinja

1) Nijedno ime životinja nije srednjega roda. § 11

2) Imena životinja ponajviše se drže gramatičkoga roda bez obzira na to, znače li mužjaka ili ženku *(epicoena)*: *vulpēs f.* lisica, *rāna f.* žaba, *ānser m.* guska, *lepus m.* zec. Ako se hoće da se razlikuje mužjak i ženka, dodaje se za muški rod *mās*, za ženski *femina; ānser mās* gusak, *ānser femina* guska.

Pored toga ima imena životinja koja su:

3) *commuūnia: bōs m.* vô, *f.* krava, *canis m.* pas, *f.* kuja.

4) *mōbilia: gallus* kokot — *gallina* kokoš, *leō* lav — *leaena* lavica.

5) Neka imena imaju za svaki rod zasebnu riječ (kao i u srp.-hrv.: vô — krava): *taurus m.* bik, *vacca f.* krava; *aries m.* ovan, *ovis f.* ovca.

Imena stvari

Imena stvari drže se gramatičkoga roda, ali su ipak: § 12

1) muškoga roda imena rijeka, vjetrova, mjesecâ;

2) ženskoga roda imena stabala;

3) ženskoga su roda kao i u grčkom jeziku imena zemalja, gradova i otoka na *-us* (grčki -ος): *Aegyptus f.*, *Corinthus f.*, *Rhodus f.*

Bilješka. 1 *Pontus (Hellespontus)* i *Isthmus* su kao i u grčkom jeziku muškoga roda.

2 Grčke riječi uopće zadržavaju u latinskom jeziku svoj rod: *dialectus f.*, *periodus f.*, *diphthongus f.*, *paragraphus f.*

4) srednjega su roda sve riječi koje se ne dekliniraju: *fās* pravo, *nefās* nepravo, *ā longum* dugo a, *scire tuum* tvoje znanje.

Deklinacija (Declinatio)

§ 13 Nauk o mijenjanju riječi uči nas poznavati one oblike koje primaju imena, zamjenice i glagoli da pokažu svoje značenje u rečenici.

Kod mijenjanja se razlikuje osnova i nastavak; osnova je u bitnosti stalna, a nastavak je ono pokretljivo što se osnovi pridijeva da joj se označi mijena značenja.

Od nastavka valja razlikovati svršetak riječi. Svršetak je glas ili skup glasova koji stoje na kraju riječi. Tako je od osnove *corvo* nominativ *corvus*, nastavak *s*, a svršetak *us*.

Mijenjanje imena i zamjenica zove se deklinacija *(declīnātiō)*. Osnove imenske i zamjeničke mijenjaju se po padežima *(cāsūs)*, zato se oni nastavci, što im se pridjevaju, zovu padežni nastavci. Oblik koji postane, kad se pridjene padežni nastavak, zove se padežni oblik. Tako je *comitis* padežni oblik osnove *comit* postao padežnim nastavkom *is*.

Osobito se treba čuvati, da se ne pomiješa osnova s nominativom. Nominativ je sam sobom padežni oblik pa je često sasvim različan od osnove. Tako je *comes* (pratilac) nominativ osnove *comit*.

Osnova se najbolje razabira u genitivu plurala, jer što ostaje, kad se odbaci genitivni nastavak, može se uopće držati osnovom; tako je od genitiva *rānārum*, *corvōrum*, *cīvium*, *fructuum*, *rērum* nastavak *rum* ili *um*, a *rānā*, *corvo*, *cīvi*, *fructu*, *re* su osnove.

U latinskoj se deklinaciji razlikuju dva broja *(numerus)*: jednina *(singulāris)* i množina *(plūrālis)*.

U svakom broju ima po šest padeža koji se osim po obliku, mogu u rečenici tražiti i razaznavati i pitanjem.

Latinskim su padežima imena ova: 1 *Nominātīvus*, 2 *Genitivus*, 3 *Datīvus*, 4 *Accūsātīvus*, 5 *Vocātīvus*, 6 *Ablātīvus*.

Nominativ i vokativ zovu se nezavisni padeži *(cāsūs rēctī)*, a ostala četiri padeža zavisni padeži *(cāsūs oblīquī)*:

Bilješka. U staro vrijeme bila su u latinskom jeziku još dva padeža: *locātīvus* i *instrumentālis*. Od njih su se sačuvali samo neznatni ostaci u gdjekojim riječima, na pr. od *locativa*: *domī* kod kuće, *rurī* na polju, zatim u imena gradova: *Corinthī*, *Rōmae*. Službu jednoga i drugoga padeža vrši ponajviše ablativ.

Krajnji glas osnove zove se osnovni glas. Budući da se često osnovni glas različno stopio s padežnim nastavcima, nastalo je pet deklinacija koje se najbrže poznaju po *genitivu singulara*. Zato je potrebno pored nominativa singulara svagda znati i genitiv singulara. § 14

Po osnovnom glasu zovu se: 1 ili *ā*-, 2 ili *o*-, 3 ili *i* i konzonantska, 4 ili *u*-, 5 ili *ē*- deklinacija.

Za sve deklinacije vrijede ova pravila: § 15

1) *vokativ* je jednak *nominativu* izuzevši riječi druge deklinacije na **-us**, koje imaju *vokativ sing.* na **-ĕ**.

2) riječi srednjega roda imaju: a) u *sing.* i *plur.* po tri padeža jednaka: *nom.*, *akuz.* i *vok.* (kao i u srp.-hrv.): b) u *plur.* za sva ta tri padeža nastavak *ă* (kao i u srp.-hrv.).

3) u *pluralu* je svagda *ablativ* jednak *dativu*.

Prva ili a- deklinacija

§ 16 Po *a*- deklinaciji dekliniraju se one riječi kojima se *nominativ sing.* svršuje na **-a**, *genitiv sing.* na **-ae** te su izuzevši imena što znače mušku glavu i rijeke (§ 10 i 12) ženskoga roda.

	Singular	*Plural*
Nom.	*rānă* žaba	***rānae*** žabe
Gen.	***rānae*** žabe	***rānārum*** žabâ
Dat.	***rānae*** žabi	***rānīs*** žabama
Akuz.	***rānăm*** žabu	***rānās*** žabe
Vok.	*rānă* žabo!	***rānae*** žabe!
Abl.	*rānā* { žabom / o žabi	***rānīs*** žabama.

Bilješke. 1 Pored *(pater, māter, fīlius) familiae* govorilo se i *familiās*.

2 *Dea* božica i *fīlia* kći svršavaju se u *dat.* i *abl. plur.* na ***ābus*** u vezama: *dīs et deābus*, *fīliīs et fīliābus*.

Druga ili o- deklinacija

§ 17 Po *o*- deklinaciji dekliniraju se one riječi kojima se nominativ sing. svršuje na ***us***, ***er*** i ***um***, a genitiv sing. na **-ī**. Imenice na ***us*** i ***er*** su muškoga roda, imenice na ***um*** srednjega roda.

	Imenice na ***us***	Imenice na ***um***
	Singular	
Nom.	*corvŭs* gavran	*bellŭm* rat
Gen.	*corvī* gavrana	*bellī* rata
Dat.	*corvō* gavranu	*bellō* ratu
Akuz.	*corvŭm* gavrana	*bellŭm* rat
Vok.	*corvĕ* gavrane!	*bellŭm* rate!
Abl.	*corvō* gavranom	*bellō* ratom.
	Plural	
Nom.	*corvī* gavrani	*bellă* ratovi
Gen.	***corvōrum*** gavranâ	***bellōrum*** ratova
Dat.	***corvīs*** gavranima	***bellīs*** ratovima
Akuz.	***corvōs*** gavrane	*bellă* ratove
Vok.	*corvī* gavrani!	*bellă* ratovi!
Abl.	***corvīs*** gavranima	***bellīs*** ratovima.

§ 18 Od riječi na ***er*** samo neke zadržavaju ***e*** u svim padežima, a ostale ga gube u zavisnim padežima (kao i u shrv. nepostojano ***a***).

	Singular	
Nom.	*puer* dječak	*ager* polje
Gen.	***puerī*** dječaka	***agrī*** polja
Dat.	***puerō*** dječaku	***agrō*** polju
Akuz.	***puerŭm*** dječaka	***agrŭm*** polje
Vok.	*puer* dječače!	*ager* polje!
Abl.	***puerō*** dječakom	***agrō*** poljem.
	Plural	
Nom.	***puerī*** dječaci	***agrī*** polja
Gen.	***puerōrum*** dječakâ	***agrōrum*** poljâ
Dat.	***puerīs*** dječacima	***agrīs*** poljima
Akuz.	***puerōs*** dječake	***agrōs*** polja
Vok.	***puerī*** dječaci!	***agrī*** polja!
Abl.	***puerīs*** dječacima	***agrīs*** poljima.

Bilješka. Kao *puer* dekliniraju se još nekoje kao na pr.: *gener* zet, *socĕr* tast, *vesper* večer, *līberī* djeca i riječi s *fer* i *ger*: *sīgnifer* stjegonoša, *armiger* oružanik.

Pamti: *vir* čovjek, *virī, virō, virum, vir, virō*, plural *virī, virōrum* i d.

§ 19 Bilješke. 1) U *genitivu sing.* stežu *iī* u *ī*: a) svagda vlastita imena na *āius* i *ēius*: *Gāī, Pompēī*; b) često imenice na *ius, ium*: *Vergilī, Horātī, imperī, negōtī.*

2) U *vokativu sing.* imaju *ī* (mjesto ie): a) vlastita imena na *āius, ēius, ius*: *Gāī, Pompēī, Vergilī*; b) *fīlius* sin: *fīlī*, *meus* moj: *mī* (ali samo u muškom rodu).

3) *Deus* bog ima u vok. sing. *deus*, u nom. i vok. plur. *dī (diī, deī)*, u dat. i abl. plur. *dīs (diīs, deīs)*. Pridjevi na *-ius* imaju u vok. sing. *-ie*: *egregius, egregie.*

4) Genitiv plur. svršuje se na *ūm* mjesto na *ōrum*: a) u imenica koje znače novac ili mjeru, naročito uz glavne brojeve: *dēnāriūm, sēstertiūm, nummūm, modiūm, talentūm* od *dēnārius* dinar, *sēstertius* sestercij, *nummus* novac, *modius* mjerov, *talentum* talenat (novac); b) *deūm* u pjesnikâ i u frazi: *prō deūm hominumque fidem*; c) *duumvirūm, decemvirūm, līberūm* (od *līberī* djeca), pa *fabrūm* (od *faber* rukotvorac) i *sociūm* (od *socius* saveznik) u vezi s *praefectus* i dr.

Bilješka za rod. a) Za prirodni rod *v.* § 10 i 12. b) Pamti: ženskoga je roda: *alvus* trbuh, *hūmus* zemlja; srednjega su roda: *vīrus* otrov, *vulgus* puk, svjetina i *pelăgus* more.

Treća ili konzonantska i *i*- deklinacija

Ovoj deklinaciji pripadaju riječi koje se u nom. sing. svršavaju različno, a u gen. sing. na ***is***. § 20

Riječi koje imaju u nom. i gen. jednak broj slogova zovu se jednakosložne *(parisyllaba)*: *avis* ptica, gen. *avis*, *mare* more, gen. *maris*. Jednakosložne riječi imaju osnovu na ***-i*** (i- osnove).

Riječi koje imaju u gen. jedan slog više nego u nom. zovu se nejednakosložne *(imparisyllaba)*: *dolor* bol, gen. *dolōris*. Osnova im se svršava na konzonant (konzonantske osnove).

Konzonantske osnove mogu biti: a) *grlene* na - c(k) i - g koje s nom. nast. - s daju glas - *x*: lex (leg-s), rex (reg-s); b) *usnene* na -b, -p i -m: pleb-s, stirp-s i hiem-s; c) *zubne* na -d, -t -n koje se u nomin. gube: custos, custod- -is, anas, anat -is sermo, sermon -is; imenice srednjega roda zadržavaju u nom. glas -n: nomen; d) *slitne* na -r i -l koje prave nom. bez nastavka -s: pater, auctor, sal, sol; e) osnove na -s: mos, genus.

I Konzonantske osnove

a) Deklinacija riječi muškog i ženskog roda. § 21

	Singular	*Plural*
Nom.	*victor* pobjednik	*victōr-ēs* pobjednici
Gen.	*victōr-is* pobjednika	*victōr-um* pobjednikā

Dat.	*victōr-ī* pobjedniku	*victōr-ibus* pobjednicima
Akuz.	*victōr-em* pobjednika	*victōr-ēs* pobjednike
Vok.	*victor* pobjedniče!	*victōr-ēs* pobjednici!
Abl.	*victōr-ĕ* pobjednikom	*victōr-ibus* pobjednicima

b) Deklinacija riječi srednjega roda.

	Singular	*Plural*
Nom.	*carmen* pjesma	*carmin-a* pjesme
Gen.	*carmĭn-is* pjesme	*carmin-um* pjesama
Dat.	*carmin-ī* pjesmi	*carmin-ibus* pjesmama
Akuz.	*carmen* pjesmu	*carmin-a* pjesme
Vok.	*carmen* pjesmo!	*carmin-a* pjesme!
Abl.	*carmin-ĕ* pjesmom	*carmin-ibus* pjesmama

Tako se mijenjaju još n. pr.: *rēx, regis (m.)* kralj, *lēx, lēgis (f.)* zakon, *dūx, ducis (m.)* vođ, *vōx, vōcis (f.)* glas, *sermō, sermōnis (m.)* razgovor, *mīles, mīlĭtis (m.)* vojnik, *laus, laudis (f.)* hvala, *princeps, principis (m.)* prvak, *genus, generis (n.)* rod, *corpus, corpŏris (n.) tijelo.*

II Osnove na *-i*

§ 22 a) Deklinacija riječi muškoga i ženskoga roda.

	Singular	
Nom.	*cīvis* građanin	*nūbēs* oblak
Gen.	*cīvis* građanina	*nūbis* oblaka
Dat.	*cīvī* građaninu	*nūbī* oblaku
Akuz.	*cīvem* građanina	*nūbem* oblak
Vok.	*cīvis* građanine!	*nūbēs* oblače
Abl.	*cīvĕ* građaninom	*nūbĕ* oblakom
	Plural	
Nom.	*cīvēs* građani	*nūbēs* oblaci
Gen.	*cīvium* građana	*nūbium* oblaka
Dat.	*cīvibus* građanima	*nūbibus* oblacima
Akuz.	*cīvēs* građane	*nūbēs* oblake
Vok.	*cīvēs* građani!	*nūbēs* oblaci!
Abl.	*cīvibus* građanima	*nūbibus* oblacima

b) Deklinacija riječi srednjega roda.

	Singular	
Nom.	*mare* more	*animal* životinja
Gen.	*maris* mora	*animālis* životinje

Dat.	*marī* moru	*animālī* životinji
Akuz.	*mare* more	*animal* životinju
Vok.	*mare* more!	*animal* životinjo!
Abl.	*marī* morem	*animalī* životinjom
	Plural	
Nom.	*mari-a* mora	*animāli-a* životinje
Gen.	*mari-um* morâ	*animāli-um* životinja
Dat.	*mari-bus* morima	*animāli-bus* životinjama
Akuz.	*mari-a* mora	*animāli-a* životinje
Vok.	*mari-a* mora!	*animāli-a* životinje!
Abl.	*mari-bus* morima	*animāli-bus* životinjama

Bilješke § 23

U akuzativu sing. imaju ***im:*** 1) ove jednakosložne riječi: *sitis* žeđa, *febris* groznica, *puppis* krma, *turris* toranj, *secūris* sjekira; dakle: *sitim, febrim, puppim, turrim, secūrim;* 2) jednakosložna imena rijeka i gradova na ***is:*** *Tibĕris, Neapŏlis;* dakle *Tiberim, Neapolim.*

U ablativu sing. imaju ***ī:*** § 24

1) Imenice koje imaju u akuzativu sing. ***im*** (§ 25) Dakle: *sitī, febrī, puppī, turri, secūrī, Tiberī, Neapolī.*

Bilješka. Neke *-i* osnove imaju često u abl. sing. ***i*** pored ***e,*** na pr. *cīvis, nāvis* lađa, *amnis* rijeka, *ignis* vatra; svagda se govori *ignī* u vezi: *ferrō ignīque* mačem i ognjem; *aquā et ignī interdīcere* prognati.

2) Imenice srednjega roda na *-e* i na ***-al, -ar,*** ako u gen. sing. imaju dugo *ā*: *mare, animal, calcar* ostruga, dakle: *mārī, animālī, calcārī.*

3) Imenice mjeseca na ***is*** i ***er*** i imenice na ***is*** koje su isprva bile pridjevi: *Aprīlis — Aprīlī, aequālis* vršnjak — *aequālī, annālis* godišnjak — *annālī, familiāris prijatelj — familiārī, nātālis* rođendan — *nātālī.*

U nom., akuz. i vok. plur. imaju ***ia*** imenice srednjega roda na ***e, al, ar*** (§ 24, 2). § 25

U genitivu plur. imaju ***ium:*** § 26

1) imenice srednjega roda na ***e, al, ar,*** (§ 24, 2 i § 26).

2) jednakosložne imenice na ***ēs*** i ***is:*** *vulpes* lisica, *hostis* neprijatelj. Dakle: ***vulpium, hostium.***

Izuzeci *sēdes* sjedište, *canis* pas, *iuvenis* mladić dakle: *sēdum, canum, iuvenum.*

3) imenice, kojima se osnosa svršuje bar na dva suglasnika: *dens* zub, *pars* dio, *arx* tvrđa, *os* kost, *nox*, noć, *mons*

brijeg, *imber* kiša, *as* as (novac). Dakle: ***dent-ium, part-ium. arc-ium, oss-ium, noct-ium, mont-ium, imbr-ium, ass-ium.***

Izuzeci: *pater* otac, *māter* mati, *frāter* brat, dakle: *patrum, mātrum, fratrum.*

Parentēs (roditelji) ima običnije *parentum* nego *parentium.*

4) imenice: *faucēs* grlo, *līs* pravda, dakle: *faucium, lītium.*

5) imena naroda na *ās(ātis)* i *īs(ītis): Arpinās, Quīrīs, Samnīs.* Dakle: *Arpinātium, Quīrītium, Samnītium.*

Tako i: *optimātēs* plemići: *optimātium* i *penātēs* kućni bogovi: *penātium.*

Imenice *m.* i *ž.* roda koje imaju u gen. plur. *ium* imaju katkada u akuz. plur. *īs* pored *ēs*: *cīvīs* (pored *cīvēs*), *artīs* (pored *artēs*), *nāvīs* (pored *nāvēs*).

§ 27 Neke nepravilne imenice:

1) *bōs m.* i *f.* goveče, *bovis* i d. *bovēs, boum, būbus* (rijetko *bōbus*), *bovēs* i d.

2) *caro f.* meso, *carnis* i d., gen. pl. *carnium*

3) *iter n.* put, *itineris, itinerī, iter* i d.

4) *Iuppiter, Iovis, Iovī, Iovem, Iove*

5) *nix f.* snijeg, *nivis, nivī* i d., gen. pl. *nivium*

6) *senex m.* starac, *senis, senī* id., gen. pl. *senum*

7) *vīs f.* jakost, u sing. samo *vim, vī*; pl. *vīrēs, vīrium, vīribus* i d.

8) *praeceps* strm, *praecipĭtis* itd., *anceps, ancipĭtis* i d., ali abl. sing. na *-ī*, nom. i akuz. pl. sred. roda na *-ia.*

§ 28 Dodatak. Trećoj deklinaciji pripadaju i dvije jednosložne osnove muškoga roda na *-u: grūs* ždral i *sūs* svinja: *gruis, grui* i d., *gruēs, gruum, gruibus* i d., ali *sūs* ima u dat. i abl. pl. obično *sūbus* mj. *suibus.*

Rod riječi III deklinacije

§ 29 Za prirodni rod vidi § 10—12.

Gramatički se rod imenica III deklinacije poznaje po završecima u nomin. singulara te su prema tomu

1) Muškoga roda one imenice koje se svršavaju u nom. sing. na: ***-o*** (osn. na ***-on*** ili ***-in***), ***or, -os, -er*** i nejednakosložne na ***es-*** s genit. na: ***-tis.*** Primjeri: *carbo(-ōnis)* ugljen, *homo (homĭnis)* čovjek, *honor(-ōris)* čast, *mos (moris)* običaj, *imber(-bris)* kiša, *miles (milĭtis)* vojnik.

Izuzetno ženskoga roda na ***-o*** one imenice koje se u nom. sing. svršavaju na: ***-do, -go*** i apstraktne na ***-io***. Primjeri: *multitūdo (-tudĭnis)* mnoštvo, *imāgo (-gĭnis)* slika, podoba, *oratio*

(-ōnis) govor. Muškoga su roda ipak na *-do: cardo (-ĭnis)* stožer i *ordo (-ĭnis)* red; na *-go: margo (ĭnis)* rub, kraj, na *-io* sve konkretne kao na pr. *pugio (-ōnis)* bodež, *papilio (ōnis)* leptir i dr.

Na *-or* ženskoga je roda *arbor (-ŏris)* drvo, a srednjega: *aequor (-ŏris)* pučina (morska), *marmor (ŏris)* mramor i *cor, cordis* srce.

Na *-os* srednjega su roda: *-ōs (ōris)* usta i *ŏs (ossis)* kost.

Na *-er* ženskoga je roda *linter (lintris)* čamac, a srednjega: *cadāver (-is)* leš, *iter (itinĕris)* put, *uber (-ĕris)* vime, *vēr (vēris)* proljeće i *verber (-ĕris)* bič, šiba te imena bilja i drveća: *ăcĕr (ăcĕris)* javor, *piper* papar i *papāver* mak.

Od nejednakosložnih na *-es* ženskoga su roda: *merces (-ēdis)* plaća, *seges (-ĕtis)* usjev, *qūies (-ētis)* počinak i *requies (-ētis)* mir.

Srednjega je roda: *aes (aeris)* mjed, novac od mjedi (*aes alienum* dugovi).

Communis generis su: *ales (alĭtis)* ptica i *quadrupēs (-ĕdis)* četveronožac.

2) Ženskoga su roda one imenice koje se svršavaju u nom. sing. na: ***-as, -is, -aus*** i ***-x***, jednakosložne na ***-es*** i na ***-s*** pred kojim je suglasnik, na ***-do, -go*** i apstraktne na ***-io*** te na ***-us*** s genitivom na ***-ūtis*** ili ***-ūdis.*** Primjeri: *auctoritas (-tātis)* ugled, *navis (-is)* lađa, *laus (laudis)* hvala, *pax (pacis)* mir, *clades (-is)* poraz, *ars (artis)* umjetnost, *virtus (-tūtis)* krepost, *palus (-ūdis)* močvara. Primjere za -do, -go, -io vidi u 1 točki.

Izuzetno su muškoga roda na ***-as***: *as (assis)* as (novac), *elĕphās (-phantis)* slon i *văs (vădis)* jamac, a srednjega *vās (vāsis)* plur. *vasa, vasorum* posuda i indeclin. *fas* pravo i *nefas.* nepravo

Muškog su roda one na: *-nis* i *-guis* kao: *amnis (-is)* rijeka, *canis (-is)* pas, *crinis (-is)* kosa, *finis (-is)* svršetak, *funis (-is)* uže, *ignis (-is)* vatra, *panis (-is)* kruh i *glis (gliris)* puh: *anguis (-is)* zmija, *sanguis (sanguĭnis)* krv, *unguis (-is)* nokat, kopito i osim toga mnoge jednosložene na *-is* kao *axis (-is)* osovina, *collis (-is)* brežuljak, *orbis (-is)* krug, *piscis (-is)* riba i dr.

Od imenica na *-x* muškoga su roda: a) grčke riječi na *-ax*: *thorāx (-ācis)* oklop, *anthrāx (-ăcis)* vrsta škriljevca, b) imenice na *-ex* kao *iudex (ĭcis)* sudac, *grex (grĕgis)* stado, *rex (rēgis)* kralj itd., ali ženskoga roda ostaju: *faex (faecis)* talog, smeće, *lex (lēgis)* zakon, *nex (nĕcis)* ubistvo, *prex (precis)* obično u plur.

molba i *supellex (-lectĭlis)* pokućtvo i c) ove 3 imenice na *-ix*: *calix (-ĭcis)* čaša, *fornix (ĭcis)* svod, *phoenix (-īcis)* fenič (ptica).

Od imenica na *-s* sa suglasnim pred njim muškoga su roda: *dens (dentis)* zub, *fons (fontis)* izvor, *mons (montis)* brdo i *pons (pontis)* most, pa *oriens (orientis)* istok i *occīdens (-entis)* zapad (jer se misli sōl), a continens *(-entis)* kopno je ženskoga roda (jer se misli terra).

3 Srednjega su roda one imenice koje se u nomin. sing. svršavaju na: ***-a, -e, -c, -l, -n, -t, -ar, -ur,*** i ***-us*** s genit. na *-ŏris* ili *-eris*. One na ***-a*** su grčke riječi kao: *arōma (aromătis)* miris, *poēma (-ătis)* pjesma, *aenīgma (-ătis)* zagonetka; *mare (-is)* more, *lac (lactis)* mlijeko, *mel (mellis)* med, *nomen (nomĭnis)* ime, *caput, (capĭtis)* glava, *calcar (calcāris)* ostruga, *corpus (-ŏris)* tijelo, *genus (-ĕris)* rod.

Od imenica na ***-l*** m. su roda: *sal (sălis)* sol i *sōl (sōlis)* sunce. Od imenica na ***-n*** m. su roda: *pecten (-ĭnis)* češalj, *lien (-ēnis) = splēn (splēnis)* slezena i *rēn (rēnis)* bubreg. Na ***-ur*** m. su roda: *fur (furis)* tat, *turtur (ŭris)* grlica i *vultur (-ŭris)* jastrijeb.

Na ***-us.*** m. su roda: *lepus (-ŏris)* zec, *mūs (mūris)* miš i *tripus, tripŏdis* (grčka riječ) tronog, dok je *venus (-ĕris)* ljubav ž. roda.

§ 30 Dodatak k pravilima za rod

Pridjevi i participi koji su postali imenice zadržavaju rod imenice koju treba u misli dodati; na pr. *Aprīlis m, Octōber m.*, jer treba dodati *mēnsis*. Tako i: *annālis m.* (dod. *liber*) godišnjak, *torrēns m.* (dod. *fluctus*) bujica, *oriēns m.* (dod. *sōl*) *istok, occīdēns m.* (dod. *sōl*) zapad, *nātālis m.* (dod. *diēs*) rođendan.

Četvrta ili u- deklinacija

§ 31 Imenice četvrte deklinacije svršavaju se u nom. sing. na ***ŭs*** ili na ***u,*** a u gen. sing. na ***ūs.*** Imenice na ***us*** su muškoga roda, a na ***u*** su srednjega roda.

	Singular	
Nom. Vok.	*frūctŭs* plod, plode!	*cornū* rog, rože!
Gen.	*frūctūs* ploda	*cornūs* roga
Dat.	*frūctuī* plodu	*(cornū)* rogu
Akuz.	*frūctŭm* plod	*cornū* rog
Abl.	*frūctū* plodom	*cornū* rogom

	Plural	
Nom. Akuz. Vok.	*frūctūs* plodovi(e)	*cornua* rogovi(e)
Gen.	*frūctuum* plodovâ	*cornuum* rogovâ
Dat. Abl.	*frūctibus* plodovima	*cornibus* rogovima

Bilješke k padežima § 32

1) Mjesto ***ibus*** imaju ***ŭbus***: a) dvosložne imenice na *-cus: arcus-arcubus, lacus-lacubus, quercus-quercubus*; b) imenice *artus-artubus* ud, *tribus-tribubus* tribus, *partus-partubus* porod; *portus* luka ima i *ibus* i *ubus*.

2) Gen sing. svršavao se kadšto na *-ī* mj. na *-ūs*, a dat sing. na *-ū* mj. na *-uī: senātī, senātū*.

3) *Domus* se deklinira ovako:

sing. *domus, domūs, domuī, dōmum, domō.*

plur. *domūs, domuum, domibus, domōs, domibus.*

Bilješka. Stari lokativ *domī* znači kod kuće.

Bilješka k rodu. Ženskoga su roda: *acus, manus, domus, Idūs, tribus, porticus.* § 33

Peta ili e- deklinacija

Imenice pete deklinacije svršuju se u *nom. sing.* na ***ēs,*** u *gen.* na ***eī,*** a roda su ženskoga. § 34

	Singular	*Plural*
Nom. Vok.	*diēs* dan, dane!	*diēs* dani
Gen.	*diēī* dana	*diērum* danâ
Dat.	*diēī* danu	*diēbus* danima
Akuz.	*diĕm* dan	*diēs* dane
Abl.	*diē* danom	*diēbus* danima.

Bilješke k padežima

1) U *gen.* i *dat. sing.* je ***e*** dugo, ako je pred njim samoglasnik: *diēī*, a kratko, ako je pred njim suglasnik: *rĕī, spĕī, fidĕī.*

2) Samo *diēs* i *rēs* imaju potpun *plural; aciēs, spēs* i *speciēs* imaju u *pluralu* samo *nōm.* i *akuz.;* ostale imenice imaju samo *singular*.

Bilješka k rodu. Muškoga su roda *diēs* dan, *meridiēs* podne, ali je ipak *diēs* ženskoga roda kad znači: rok, vrijeme (*diē constitūtā* na određeni rok).

Nepravilna deklinacija

§ 35 ***I Dēfectīva*** (nepotpune) zovu se one imenice koje se upotrebljavaju ili samo u pojedinim padežima *(dēfectīva cāsibus)* ili samo u jednom broju *(dēfectīva numerō)*.

A) Dēfectīva cāsibus

1) Imenice s jednim padežem: *vēnum dare* prodavati, *infitias īre* tajiti. Neke imenice 4 deklinacije nalaze se samo u *abl. sing.*: *iūssū* na zapovijed, *iniūssū* bez zapovijedi, *nātū* rodom, *mandātū* po nalogu i dr. *Sponte (meā, tuā, suā)* s voljom.

2) Imenice s dva padeža: *fors* slučaj, *forte* slučajno; *forās* van, *forīs* vani; *nihil* (ništa), za *nom.* i *akuz. sing.* (ostali se padeži nadoknađuju: *nullīus reī, nullī reī, nullā rē).*

3) Imenice s tri padeža: *vīs* jakost *vim, vī,* plur. *vīrēs, vīrium, vīribus; (vix)* promjena, *vicis, vicem, vice,* plur. *vicēs, vicibus; nēmo* nitko, *nēminī, nēminem,* gen. *nullīus,* abl. *nullō; (ops)* pomoć, *opis, opem, ope,* plural sav: *opēs, opum, opibus.*

4) Imenice s četiri padeža: *(diciō)* vlast, *diciōnis, diciōnī, diciōnem, diciōne.*

B) Dēfectīva numerō

1) *Singulāria tantum,* tj. imenice koje se upotrebljavaju samo u singularu: a) mnoge apstraktne imenice kao *iūstitia* pravednost, *scientia* znanje; b) *nōmina propria: Caesar:* c) *nōmina collēctīva: plēbs* puk; d) *nōmina māteriālia: aurum* zlato; e) pojedine imenice, kao *vēr* proljeće, *īndolēs* prirodne sposobnosti, *aes aliēnum* dugovi. Amo pripada većina imenica V deklinacije (v. § 34 bilj. 2).

2) *Plūrālia tantum,* tj. imenice koje se upotrebljavaju samo u pluralu. Amo pripadaju mnoga imena naroda, gradova, svetkovina, gora: *Aboriginēs, Athēnae, Saturnālia, Alpēs;* imena glavnih mjesečnih dana: *Kalendae, Nōnae, Idūs;* i mnoge pojedine riječi kao na primjer:

I deklinacija:	*angustiae* klanac	*indūtiae* primirje	*minae* prijetnja
	dēliciae naslada	*fēriae* praznici	*reliquiae* ostaci
	dīvitiae bogatstvo	*īnsidiae* zasjeda	*tenebrae* tmina
II deklinacija:	*līberī* djeca	*īnferī* donji svijet	*arma* oružje
	posterī potomci	*spolia* plijen	*superī* gornji svijet
		castra tabor	
III deklinacija:	*fidēs, ium* žice, citara		*moenia, ium* zidine
	precēs, um molba		*māiōrēs, um* preði
	manes, ium duše pokojnika		

Neke imenice imaju u *plur.* još i drugo značenje nego u *singularu:*

aqua voda, *aquae* toplice, *cōpia* mnoštvo, zaliha, *cōpiae* čete, *lītera* (i *littera*) slovo, *lītterae* pismo, znanosti, *auxilium* pomoć, *auxilia* pomoćne čete, *impedimentum* zapreka, *impedimenta* prtljaga, *rostrum* kljun, *rostra* govornica, *aedes (aedis)* hram *aedes (aedium)* kuća, *fīnis* međa, *fīnēs* zemlja, *pars* dio, *partēs* stranka, uloga, *sāl* sô, *sālēs* dosjetka.

C) Indēclīnābilia zovu se imenice koje se ne mijenjaju, ali mogu u rečenici vršiti različnu službu; na pr. *fās* pravda, *nefās* nepravda, grijeh, *māne* jutrom: *māne tōtum* cijelo jutro, *prīmō māne* zorom.

§ 36 II ***Abundantia*** zovu se one riječi koje imaju više oblika ili različne deklinacije *(heteróclita)* ili su različna roda *(heterogénea).*

A) *Heteroclita: requies, ētis* mir, akuz. *requiētem* i *requiem.* abl. *requiēte* i *requiē; vās, vāsis* posuda u plur. ***vāsa, ōrum, īs****; vesper, ī* večer: *ad vesperum* (i *ad vesperam)* podvečer, *vesperī* i *vespere* uvečer; *luxuria* i *luxuries; māteria* i *māteries; conātum* i *conātus; plēbs, plēbis* i *plēbes, plēbeī* i *plēbī.*

B) *Heterogenea: iocus* šala, plur. *ioca, ōrum* i *iocī; locus* mjesto, plur. *locī* mjesta (u knjigama), *loca* mjesta (na zemlji), krajevi.

Deklinacija grčkih imenica § 37

U latinskom jeziku ima grčkih imenica koje se ponajviše dekliniraju kao i latinske. Gdjekoje zadržavaju u nekim padežima grčke oblike ili uz latinske imaju i grčke. ***Naglašuju se po pravilima latinskoga naglašivanja:*** *Miltíādēs, philosóphia,* a rod zadržavaju grčki.

I deklinacija na ***ās:*** *Aenēās -ae, -ae, -am* (pjesn. *-ān), -ā, -ā*

I „ „ ***ēs:*** *Anchīsēs, -ae, -ae, -am* (pjesn. *-ēn), -ā, -ā*

II deklinacija. Vlastita imena na ***eus*** imaju vok. *eu͡,* a drukčije se dekliniraju pravilno po II deklinaciji: *Orpheus, -ī, -ō, -um, Orpheu͡, -ō.* — U gen. plur. nalazi se ***-ōn*** mjesto ***-ōrum*** u natpisima knjiga: *būcolicōn, geōrgicōn.* — Samo rijetko se u nom. i akuz. sing. zadržavaju grčki završeci: *Delos, Delon.*

III deklinacija

a) Nom. sing. Imena lica na ων obično odbacuju ***n:*** *Platō, ōnis.*

b) Gen. sing. Feminina na *ō* imaju ***us:*** *Dīdō, -ūs, -ō, -ō, -ō, -o,* ali i *Dīdō, Dīdōnis.*

Vlastita imena na *-ēs* imaju mjesto *-is* često ***-ī:*** *Dēmosthěnēs, Dēmosthěnī.*

c) Akuz. sing. Grčki nastavak ***-a*** imaju *aēr, aether, Pan* i kadšto zemljopisna i vlastita imena: *apud Marathōna, Salamīna, Hectora.*

Jednakosložne riječi na ***is*** imaju ***im*** (pjesn. *-in*)*: poēsim, basim.*

d) Vok. sing. Mnoga vlastita imena na ***s-*** odbacuju ga: *Atlas- Atla, Daphnis-Daphni;* imena na *-ēs* imaju i *ēs* i *ē: Sōcrătēs* i *Sōcrătē.*

e) Gen. plur. svršuje se na *-on* u natpisima knjiga: ***metamorphōseōn.***

f) Dat. i abl. plur. imenicâ na ***-ma*** svršuje se na ***-is:*** *poēma-poēmătīs.*

g) Akuz. plur. svršuje se pored ***ēs*** i na ***-ăs,*** osobito u imenima: *Macédŏnăs, Allóbrŏgăs.*

II Pridjevi (nōmina adiēctiva) § 38

Deklinacija

U latinskom jeziku ima najviše onakvih pridjeva koji se za muški i srednji rod dekliniraju po o-deklinaciji, a za ženski rod po a-deklinaciji. U nom. sing. svršuju se dakle na:

*

a) *us, a, um: bŏnus, bŏna bŏnum* dobar, dobra, dobro;
b) *er, a, um; pulcher, pulchra, pulchrum,* lijep, lijepa, lijepo
Sam je za sebe pridjev *satŭr, satŭra, satŭrum* sit, a, o.

Singular

Nom.	*bonus*	*bona*	*bonum*	*sacer*	*sacra*	*sacrum*
Gen.	*bonī*	*bŏnae*	*bonī*	*sacrī*	*sacrae*	*sacrī*
Dat.	*bonō*	*bonae*	*bonō*	*sacrō*	*sacrae*	*sacrō*
Akuz.	*bonum*	*bonam*	*bonŭm*	*sacrum*	*sacram*	*sacrum*
Vok.	*bone*	*bona*	*bonum*	*sacer*	*sacră*	*sacrŭm*
Abl.	*bonō*	*bonā*	*bonō*	*sacrō*	*sacrā*	*sacrō*

Plural

Nom.	*bonī*	*bonae*	*bona*	*sacrī*	*sacrae*	*sacra*
Gen.	*bonōrum*	*bonārum*	*bonōrum*	*sacrōrum*	*-ārum*	*-ōrum*
Dat.		*bonī*			*sacrīs*	
Akuz.	*bonōs*	*bonās*	*bŏna*	*sacrōs*	*sacrās*	*sacrā*
Vok.	*bonī*	*bonae*	*bona*	*sacrī*	*sacrae*	*sacra*
Abl.		*bonīs*			*sacrīs*	

Kao *bonus, a, um* dekliniraju se i participi na *us, a, um: laudātus* 3.

Kao što kod većine imenica na *er* (§ 18) ne pripada ***e*** osnovi, tako ne pripada ni kod većine pridjeva, ali pripada osnovi i ostaje u svim padežima u pridjevâ:

asper, aspera, asperum hrapav
līber, lībera, līberum slobodan
tener, tenera, tenerum nježan
miser, misera, miserum bijedan
prosper, prospera, prosperum povoljan

Dexter desni ima *dextra, dextrum i dĕxtera, dexterum.*

Pridjevi na ***-ius*** imaju u vok. sing. svagda ***ie:*** *ēgregius* izvrstan: *ēgregie.*

§ 39 Pridjevi treće deklinacije dekliniraju se po ***i***-deklinaciji i imaju u abl. sing. ***ī***, u nom., akuz., vok. pl. srednjega roda ***ia***, u gen. pl. ***ium***.

Pridjevi te deklinacije imaju ili tri ili dva završetka ili jedan završetak.

Tri završetka — Dva završetka — Jedan završetak

Singular

	m.	f.	n	m. f.	n.	m. f. n.
Nom.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*fortis*	*forte*	*fēlīx*
Gen.		*ācris*			*fortis*	*fēlīcis*
Dat.		*ācrī*			*fortī*	*fēlīcī*
Akuz.	*ācrem*	*ācrem*	*ācre*	*fortem*	*forte*	*fēlīcem* — *fēlīx*
Vok.	*ācer*	*ācris*	*ācre*	*fortis*	*forte*	*fēlix*
Abl.		*ācrī*			*fortī*	*fēlīcī*

Plural

	m.	f.	n.	m. f.	n.	m. f.	n.
Nom.	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*	*fortēs*	*fortia*	*fēlīcēs*	*fēlīcia*
Gen.		*ācrium*			*fortium*		*fēlīcium*
Dat.		*ācribus*			*fortibus*		*fēlīcibus*
Akuz.	*ācrēs*	*ācres*	*ācria*	*fortēs*	*fortia*	*fēlīcēs*	*fēlīcia*
Vok.	*ācrēs*	*ācrēs*	*ācria*	*fortēs*	*fortia*	*fēīcēs*	*fēlīcia*
Abl.		*ācribus*			*fortibus*		*fēlīcibus*

Bilješke.

1) U abl. sirg. ***e,*** a u gen. pl. ***um*** imaju osim nekojih drugih ovi pridjevi s jednim završetkom (srednj. roda pl. nemaju): § 40

pauper	*dīves*	*particeps*	*prīnceps*	*vetus*
paupere	*dīvite*	*participe*	*principe*	*vetere*
pauperum	*dīvitum*	*participum*	*prīncipum*	*veterum*

2) U gen. pl. imaju ***um:*** *inops, memor* i nekoji drugi dakle: *inopī, inopum, memorī, memorum.*

3) Participi na ***āns*** i ***ēns*** imaju u abl. sing. ***e,*** ako se upotrebljavaju kao imenice ili pravi participi, inače imaju ***i,*** ali svagda imaju u plur. ***ia, um.*** Dakle *ā sapientī virō* od mudra čovjeka, ali *ā sapiente* od mudraca; svagda: *sapientia, sapientium.*

Nepravilna deklinacija § 41

1) *Dēfectīva. Plūrālia tantum* su: *paucī* malo njih, *plērīque* većina, najviše njih, *cēterī* ostali.

Bilješka. Od *cēterī* nalaze se u sing. uz zbirne imenice oblici: *cētera* (na pr. *cētera multitūdō*) i *cēterum* (na pr. *cēterum vulgus*), a inače ga nadknađuje u sing. *relĭquus.*

2) *Indēclīnābilia* su: *frūgī* valjan, čestit, *nēquam* nevaljan, *tot* toliko, *quot* koliko i njihove složenice: *totidem, aliquot.*

3 Imenice *ultor, ultrix* i *victor, victrix* upotrebljavaju se i kao pridjevi, štaviše *ultrix, victrix* imaju kod pjesnika i srednji rod pl.: *tēla ultrīcia, arma victrīcia.*

Poređenje (komparacija)

§ 42 Latinski pridjevi imaju tri stepena *(gradus)*: 1) *posītīvus*, 2) *comparātīvus*, 3) *superlātīvus*.

§ 43 Komparativ se pravi tako da se genitivni završeci ***ī*** ili ***is*** odbace, pa se za muški i ženski rod doda preostalom dijelu pridjeva ***ior***, a za srednji rod ***ius***:

clārus	*clārī*	*clār-**ior**,*	*clār-**ius***
līber	*līberī*	*līber-**ior**,*	*līber-**ius***
piger	*pigrī*	*pigr-**ior**,*	*pigr-**ius***
pulcher	*pulchrī*	*pulchr-**ior**,*	*pulchr-**ius***
celer	*celer**is***	*celer-**ior**,*	*celer-**ius***
lĕvis	*lĕv**is***	*lĕv-**ior**,*	*lĕv-**ius***
fēlīx	*fēlīc**is***	*fēlīc-**ior**,*	*fēlīc-**ius***
prūdēns	*prūdent**is***	*prūdent-**ior**,*	*prūdent-**ius***

Deklinacija komparativa

Komparativi se dekliniraju po III deklinaciji, te imaju: u abl. sing. ***e***, u nom., akuz., vok. pl. sr. r. ***a***, u gen. pl. ***um***.

	Singular		*Plural*	
	m. f.	n.	m. f.	n.
Nom. Vok.	*altior*	*altius*	*altiō**rēs***	*altiōr**a***
Gen.	*altiōr**is***		*altiōr**um***	
Dat.	*altiōr**ī***		*altiōr**ibus***	
Akuz.	*altiōr**em***	*altius*	*altiōr**ēs***	*altiōr**a***
Abl.	*altiōr**e***		*altiōr**ibus***	

Bilješka. *Plūrēs* (više) ima *plūra, plūrium, complūrēs* više njih, mnogi: *complūra, complūrium*.

§ 44 Superlativ se pravi tako da se genitivni završeci ***ī*** ili ***is*** odbace, pa se preostalom dijelu pridjeva doda ***-issimus, a, um***:

clārus, clārī clar-issimus, a, um
*fēlīx, fēlīc**is** fēlīc-issimus, a, um*
*prūdēns, prūdent**is** prūdent-issimus, a, um*
*lĕvis, lĕv**is**, lĕv-issimus, a, um.*

Bilješka. *Dīves* bogat ima uz *dīvitior, dīvitissimus*, i *dītior dītissimus; nēquam* nevaljan *nēquior, nēquissimus; frūgi* čestit *frūgālior, frūgalissimus.*

Pridjevi na ***er*** (II i III deklinacije) prave superlativ pridijevajući nominativu sing. muškoga roda ***rimus**, a, um*: *līber* slobodan *līber-rimus*, *ācer* oštar, *ācer-rimus*, *pauper* siromašan, *pauper-rimus*.

Vetus star (gen. *veteris*) ima superl. ***veterrimus*** (ali komp. *vetūstior*); *mātūrus* zreo ima pored *mātūrissimus* i *mātūrrimus*.

Pridjevi na ***-ilis***: § 45

facilis lak	*similis* sličan	*humilis* ponizan
difficilis težak,	*dissimilis* različan	*gracilis* vitak

prave superlativ tako da se gen. završetak ***is*** odbaci, a preostalom dijelu pridjeva doda ***limus**, a, um*, dakle *facillimus, difficilimus, simillimus, dissimillimus, humillimus, gracillimus.*

Sastavljeni pridjevi na *dicus, ficus, volus* imaju komparativ na *entior, entius*, superlativ na *entissimus, a, um* (kao da im se nominativ svršuje na *dicens, ficens, volens*). § 46

malédicus klevetan *maledicentior, ius, maledicentissimus*
benéficus dobrotvoran *beneficēntior, ius, beneficentissimus*
benĕvolus dobrohotan *benĕvolentior, ius, benevolentissimus.*

Tako i *próvidus* brižan, oprezan, *providentior, providentissimus.*

Nepravilnu komporaciju imaju ovi pridjevi: § 47

bŏnus dobar	*melior, melius* bolji	*optimus* najbolji
mălus zao	*pēior, pēius* gori	*pessimus* najgori
măgnus velik	*māir, māius* veći	*maximus* najveći
parvus malen	*minor, minus* manjí	*minimus* najmanji
multus mnogi	sing. *plūs* (*n.*) više	*plūrimus* najviše
	pl. *plūrēs, plura.* gen. *plūrium.*	

Bilješka. *Plūs* se upotrabljava samo u u nom. i akuz. sing. U plur. upotrebljava se u svim padežima i ima uvijek komparativno značenje: *plūres librōs scrīpsit* napisao je više knjiga (nego tko drugi). *Complūrēs* nema komporativnoga značenja, a prevodi se s: više njih, mnogi, nekoji; na pr. *complūres librōs scrīpsit* napisao je više = nekoliko, (dosta) knjiga.

Dēfectīva (gradibus)

1 pozitiva nemaju: § 48

	dēterior gori, lošiji	*deterrimus* najgori
(*ūltrā* s one strane)	*ūlterior* onostranski	*ūltĭmus* posljednji; najbolji

(intrā unutra) *interior* nutarnji — *intimus* najnutarniji, najdalji
(prope blizu) *propior* bliži — *proximus* najbliži
ōcior brži — *ōcissimus* najbrži
potior preči — *potissimus* najpreči
prior prvi (od dvojice) — *prīmus* prvi (od više njih)
citerior ovostranski.

2) Komparativa nemaju na pr. *falsus* lažan *falsissimus; novus* nov (za komp. *recentior*) *novissimus* zadnji, posljednji; *sacer* svet (za komp. *sanctior) sacerrimus; vetus* star (za komp. *vetustior) veterrimus.*

3) Superlativa nemaju komparativi: *iūnior* mlađi (*iūniōrēs* mlađi ljudi), *senior* stariji (*seniōrēs* stariji ljudi) i nekoliko pridjeva kao *alacer* veseo, badar, *propinquus, longinquus* udaljen.

4) Komparativ opisuju s *magis* više, a superlativ s *māximē* najviše pridjevi na **-us** pred kojima je samoglasnik:
*idōn**ĕus*** vrstan: *magis idōneus, māxime idōneus*
*ēgreg**ius*** izvrstan: *magis ēgregius, māxime ēgregius*
*ard**uus*** strm: *magis arduus, māxime arduus.*

Pridjevi na ***quus*** imaju pravilnu komparaciju: *antiquus* starinski, *antiquior, antiquissimus.*

§ 49 *Abundantia.* Ova četiri pridjeva imaju dvojak nepravilan superlativ:

(*exterus* izvanji) *exterior, extrēmus* (rijetko *extimus*) posljednji, krajnji
(*īnferus* donji) *īnferior, īnfimus* i *īmus* najdonji, najniži
(*superus* gornji) *superior, suprēmus* i *summus* posljednji, najviši
(*posterus* slijedeći) *posterior, postrēmus* posljednji i *póstumus* posmrče.

Bilješke. 1) Participi mogu se porediti samo onda, ako su postali pridjevi: *praestans* odličan, *doctus* učen i dr.

2) Pamti ova pojačanja: a) za komparativ: *etiam maior* još veći, *multo maior* mnogo veći; b) za superlativ: *longe maximus* kudikamo najveći, *vel maximus* pa i najveći, *quam maximus* što veći.

III Brojevi (numeralia)

§ 50 Brojevi (*numerālia*) jesu:

I glavni (*cardinālia*) na pitanje: koliko? *quot?*
II redni (*ōrdinālia*) na pitanje: koji po redu? *quotus?*
III diobni (*distribūtīva*) na pitanje: po koliko? *quotēnī?*
IV priložni (*adverbia numerālia*) na pitanje: koliko puta? *quotiēns?*

1 Cardinālia. Od glavnih brojeva dekliniraju se brojevi: *ūnus, duo, trēs,* stotine počevši od 200 i *mīlia.* Brojevi 4—199 i *mille* ne dekliniraju se. § 51

	m.	f.	n.	m.	f.	n.	m.	f.	n.
Nom.	*ūnus*	*ūna*	*ūnum*	*duo*	*duae*	*duo*	*trēs*		*tria*
Gen.		*ūnīus*		*duōrum*	*duārum*	*duōrum*		*trium*	
Dat		*ūnī*		*duōbus*	*duābus*	*duōbus*		*tribus*	
Akuz.	*ūnum*	*ūnam*	*ūnum*	*duōs(duo)*	*duās*	*duo*	*trēs*		*tria*
Abl.	*ūnō*	*ūnā*	*ūnō*	*duōbus*	*duābus*	*duōbus*		*tribus*	

Mille je indeklin. imenica sr. r. i dolazi obično kao nom. i akuz. s gen. (partit.) brojenih predmeta. N. pr. *mille hominum.* U vezi s ostalim padežima smatra se pridjevom. N. pr. *cum mille hominibus.*

Mīlia je imenica srednjega roda koja dolazi s genitivom brojenih predmeta, dakle: nom., akuz., *duo mīlia hominum,* gen. *duōrum mīlium hominum,* dat., abl. *duōbus mīlibus hominum.*

Bilješka. Kao *duo* mijenja se i *ambo, ae, o* oba, obje, oba.

U srpskohrvatskom se jeziku brojevi počevši od pet (osim onih u kojima je na kraju 1, 2, 3, 4) smatraju imenicama koje se ne mijenjaju te se združuju s genitivom brojenih predmeta. Ali u latinskom su jeziku glavni brojevi pridjevi koji se mijenjaju ili ne mijenjaju, a brojeni predmeti stoje uz njih u onom padežu u kojem bi stajali, kad ne bi pred njima bilo brojeva:

pet učenika: *quīnque discipulī;* vidim pet učenikâ: *videō quīnque discipulōs;* s pet učenika; *cum quīnque discipulīs;* bilo je 100 dječakâ: *centum puerī erant:* pet ih je: *quīnque sunt;* deset ih je marljivih: *decem diligentēs sunt.*

Za sastavljene brojeve pamti:

1) 18, 19, 28, 29 . . . kazuje se obično odbijanjem od iduće desetice: 18 = 20 — 2 *duodēvīgintī,* 19 = 20 — 1 *ūndēvīgintī,* ali katkad i zbrajanjem: *decem novem,* redovno kod 98, 99: *nonaginta octo (novem).* U tom se slučaju *duo* ne mijenja.

2) Od 20—100 stoje jedinice pred deseticama s veznikom *et* ili za deseticama bez *et:* 26 *sex et vīgintī* ili *vīgintī sex.* Ovo vrijedi i za *ōrdinālia.*

Zapamti:

Nom. *ūnus et viginti puerī* — Gen. *ūnīus et viginti puerōrum* i d.
„ *ūnā et viginti puellae* — „ *ūnīus et viginti puellārum* i d.
„ *ūnum et viginti corpora* — „ *ūnīus et viginti corporum* i d.

3) Od 100 dalje redovno stoji svaki viši broj pred nižim bez *et,* ali katkad i s *et* koji stoji za najvećim brojem: 145 *centum quadrāgintā quīnque,* 3544 *tria mīlia (et) quīngentī quadrāgintā quattuor.*

Rimske znamenke	*I Cardinālia*	*II Ordinālia*	*III Distribūtīva*	*IV Adverbia numerālia*	Arapske znamenke
I	*ūnus, -a, -um* jedan	*prīmus, -a, -um* prvi	*singulī, -ae, -a* po jedan	*sěměl* jedamput	1
II	*duo, -ae, -o* dva	*secundus (alter)* drugi	*bīnī, -ae, -a* po dva	*bĭs* dva put	2
III	*trēs, tria* tri	*tertius* treći	*ternī,* po tri	*těr* tri puta	3
IV	*quattuor* četiri	*quartus* četvrti	*quaternī* po četiri	*quǎter* četiri puta	4
V	*quīnque* pet	*quīntus* peti	*quīnī* po pet	*quīnquiēs* pet puta	5
VI	*sěx* šest	*sextus* šesti	*sēnī* po šest	*sexiēs* šest puta	6
VII	*sěptem* sedam	*septĭmus* sedmi	*septēnī* po sedam	*septiēs* sedam puta	7
VIII	*ŏctō* osam	*octāvus* osmi	*octōnī* po osam	*octiēs* osam puta	8
IX	*novem* devet	*nōnus* deveti	***novḗnī*** po devet	*noviēs* devet puta	9
X	***děcem*** deset	***decimus*** deseti	***dēnī*** po deset	***deciēs*** deset puta	10
XI	*ū́nděcim*	*ūndecimus*	*ūndēnī, -ae, a*	*ūndeciēs*	11
XII	*duòděcim*	*duodecimus*	*duŏdēnī*	*duodeciēs*	12
XIII	*trḗděcim*	*tertius decimus*	*ternī dēnī*	*ter deciēs*	13
XIV	*quattuòrděcim*	*quārtus decimus*	*quaternī dēnī*	*quater deciēs*	14
XV	*quī́nděcim*	*quīntus decimus*	*quīnī dēnī*	*quīndecies*	15
XVI	*sḗděcim*	*sextus decimus*	*sēnī dēnī*	*sēdeciēs*	16
XVII	*septènděcim*	*septimus decimus*	*septēni dēnī*	*septiēs deciēs*	17
XVIII	***duodēvīgintī***	*duodēvīcēsimus*	*duodēvīcēnī*	*duodēvīciēs*	18
XIX	***ūndēvīgintī***	*ūndēvīcēsimus*	*ūndēvīcēnī*	*ūndēvīciēs*	19
XX	***vīgintī*** dvadeset	***vīcēsimus*** dvadeseti	***vīcēnī*** po dvadeset	***vīciēs*** dvadeset puta	20
XXI	***ūnus et vīginti*** ili ***vīginti ūnus***	***ūnus*** *et vīc., vīc. prīmus*	*vīcēnī singulī* ili *singuli et vīcēnī*	*semel et vīciēs, vīciēs semel*	21
XXII	*duo et vīgintī, vīgintī duo*	*alter et vīc., vīcēsimus alter*	*vīcēnī bīnī* ili *bīnī et vīcēnī*	bis *et vīciēs, vīciēs bis*	22
XXVIII	***duodētrīgintā***	*duodētrīcēsimus*	*duodētrīcēnī*	*duodētrīciēs*	28
XXIX	***ūndētrīgintā***	*ūndētrīcēsimus*	*ūndētrīcēnī*	*ūndētrīciēs*	29
XXX	***trīgintā***	***trīcēsimus***	***trī**cēnī*	*trīciēs*	30
XL	*quadrā**gintā***	*quadrāgēsimus*	*quadrāgēnī*	*quadrāgiēs*	40
L	*quinquāgintā*	*quīnquāgēsimus*	*quīnquāgēnī*	*quīnquāgiēs*	50
LX	*sexāgintā*	*sexāgēsimus*	*sexāgēnī*	*sexāgiēs*	60
LXX	*septuāgintā*	*septuāgēsimus*	*septuāgēnī*	*septuagiēs*	70
LXXX	*octōgintā*	*octōgēsimus*	*octōgēnī*	*ociōgiēs*	80
XC	*nōnāgintā*	*nōnāgēsimus*	*nōnāgēnī*	*nōnagiēs*	90
C	***centum*** sto	***centēsimus*** stoti	***centēnī*** po sto	***centiēs*** sto puta	100
CI	*centum et unus, centum unus*	*centēsimus primus*	*centēnī singulī*	*centiēs semel*	101
CII	*centum et duo, centum duo*	*centēsimus alter*	*centēnī bīnī*	*centiēs bis*	102
CC	***dūcentī -ae -a***	*ducentēsimus*	*du**cēnī***	*ducentiēs*	200
CCC	*trě**centī -ae -a***	*trecentēsimus*	***tre**cēnī*	*trecentiēs*	300
CD	*quadrin**gentī -ae -a***	*quadrin**gentēsimus***	*quadrin**gēnī***	*quadringentiēs*	400
D ili IC	*quīn**gentī -ae -a***	*quīngentēsimus*	*quīngēnī*	*quīngentiēs*	500
DC	***sēscentī -ae -a***	*sēscentēsimus*	*sēscēnī*	*sēscentiēs*	600
DCC	*septin**gentī -ae -a***	*septingentēsimus*	*septingēnī*	*septingentiēs*	700
DCCC	*octin**gentī -ae -a***	*octingentēsimus*	*octingēnī*	*octingentiēs*	800
DCCCC	*nōn**gentī -ae -a***	*nōngentēsimus*	*nōngēnī*	*nōngentiēs*	900
M (CIↃ)	***millē*** tisuća	***mīllēsimus*** tisući -a -e.	***singula mīlia*** po tisuću	*mīlliēs* tisuću puta	1.000
IIM	*duo (bina) mīlia*	*bīs mīllēsimus*	*bīnamīlia*	*bis mīlliēs*	2.000
IIIM	*tria mīlia* i d.	*ter mīllēsimus* i d.	*terna mīlia* i d.	*ter mīlliēs* i d.	3.000
CCCIↃↃↃ	*centum mīlia*	*centiēs mīllēsimus*	*bentena mīlia*	*centiēs milliēs*	100.000
CCCCIↃↃↃↃ	*deciēs centēma mīlia*	*deciēs centiēs mīllēsimus*	*deciēs centēna mīlia*	*deciēs centiēs milliēs*	1,000.000

§ 52 *II Ordinālia.* Ti su brojevi pridjevi trojakoga završetka i mijenjaju se kao pridjevi na *us, a, um.*

Annō octingentēsimō septuagēsimō quartō godine osam stotina sedamdeset i četvrte. U srpskohrvatskom je samo posljednji broj redan, a u latinskom svaki. Za sastavljene redne brojeve vrijedi što je rečeno za glavne (§ 51, 1—3).

Na pitanje: koliko je sati? *quōta hōra est?* odgovara se u srpskohrvatskom glavnim, a u latinskom rednim brojem: tri, četiri *tertia, quarta.*

§ 53 III *Distribūtīva.* Ti su brojevi pridjevi trojakoga završetka u pluralu na ***i, ae, a,*** samo imaju obično (osim *singulī*) u gen. m. i sr. roda ***-um:*** *bīnum, sēnum.*

Upotrebljavaju se: a) kad se isti broj pridjeva svakomu od više lica (mogu biti i stvari), u srpsko-hrvatskom ***po***: *Ariovistus et Caesar dēnōs equitēs addūxērunt* (svaki po deset); b) kod množidbe: 2 puta 2 su 4: *bis bīna sunt quattuor; deciēs centēna mīlia;* c) uz *plūrālia tantum* koja znače jednu stvar, samo mjesto *singulī* stoji *ūnī*, mjesto *ternī* stoji *trīnī; ūnae litterae* jedno pismo, *bīnae litterae* dva pisma, (*duae litterae* dva slova), *trīna castra* 3 tabora (*terna castra* po 3 tabora).

Bilješka. Uz *plūrālia tantum* koja znače više stvari stoje glavni brojevi: *duo līberi* dvoje djece.

§ 54 IV *Adverbia numerālia* na pitanje: koji put? *prīmum* prvi put, *iterum* drugi put, *tertium, quartum, postrēmum* i *ultimum* posljednji put.

Bilješka. Kad se nabraja: prvo — drugo — treće — najposlije *prīmum — deinde — tum-postrēmō (denique).*

§ 55 V Umnožni brojevi (*multiplicātīva*) na pitanje kolikostruk? su pridjevi jednoga završetka na *-plex;* najobičniji su: *simplex* jednostruk, *duplex* dvostruk, *triplex* trostruk.

§ 56 Razlomci. Brojnik se izriče glavnim brojem, nazivnik rednim: $^2/_5$ *duae quintae*, $^7/_9$ *septem nōnae.* Ali pamti: a) $^1/_2$ *dimidium* ili *dīmidia pars;* b) ako je brojnik 1, ne kazuje se: $^1/_3$, $^1/_5$ *tertia, quīnta pars;* ako je nazivnik za jedan veći od brojnika, ne kazuje se: $^2/_3$, $^3/_4$ *duae, trēs partēs.*

IV Zamjenice (pronomina)

§ 57 Zamjenice su: 1) lične *(persōnālia)*, 2) povratna *(reflexīvum)*, 3) posvojne *(possessīva)*, 4) pokazne *(dēmōnstrātīva)* 5) odnosne *relātīva)*, 6) upitne *(interrogātīva)*, 7) neodređene *(indēfinīta)*, 8) zamjenički pridjevi *(adiectīva prōnōminālia)*, 9) sročne zamjenice *(correlatīva).*

Lične zamjenice § 58

	1 lice	2 lice
Sing. Nom.	*ĕgŏ* ja	*tū* ti
Gen.	*meī* mene, me	*tuī* tebe, te
Dat.	*mĭhĭ* meni, mi	*tĭbĭ* tebi, ti
Akuz.	*mē* mene, me	*tē* tebe, te
Abl.	*ā mē* od mene ***mēcum*** sa mnom	*abs tē* od tebe ***tēcum*** s tobom
Pl. Nom.	*nōs* mi	*vōs* vi
Gen.	*nostrī* nas ***nostrum*** (od) nas	*vestrī* vas ***vestrum*** (od) vas
Dat.	*nōbīs* nama	*vōbīs* vama
Akuz.	*nōs* nas	*vōs* vas
Abl.	*ā nōbīs* od nas ***nōbīscum*** s nama	*ā vōbīs* od vas ***vōbīscum*** s vama

Bilješke. 1) *Nostrum, vestrum* upotrebljavaju se kao partitivni genitivi: *multī nostrum* mnogi od nas i u vezi s *omnium: vīta omnium nostrum.*

2) Da bi se neki oblici ličnih zamjenica jače istakli, pridijeva im se *met: egómet, mēmet, nōsmet, vōbīsmet. Tū* dobiva *te: tūte.*

3) Kao lična zamjenica 3 lica služi u zavisnim padežima pokazna zamjenica *is, ea, id* (§ 61).

Povratna zamjenica § 59

Srpsko-hrvatska povratna zamjenica za sva lica (sebe, se) ima u latinskom osobit oblik samo za treće lice, i to za oba broja jednak. Za prvo i drugo lice upotrebljavaju se oblici ličnih zamjenica. Na primjer:

fortiter ***mē*** *gerō* pokazujem se hrabar	*noceō* ***mihi*** škodim sebi
„ ***tē*** *geris* pokazuješ se hrabar	*nocēs* ***tibi*** škodiš sebi
„ ***sē*** *gerit* pokazuje se hrabar	*nocet* ***sibi*** škodi sebi

amo patriam ***meam*** ja svoju	*amāmus patriam* ***nostram*** mi svoju
amās „ ***tuam*** ti svoju	*amātis* „ ***vestram*** vi svoju
amat „ ***suam*** on svoju	*amant* „ ***suam*** oni svoju

Razlikujemo: a) povratnu zamjenicu ličnu; b) povratnu zamjenicu posvojnu.

Povratna zamjenica lična: gen. *suī* sebe, dat. *sibi* sebi, akuz. *sē* sebe, se, abl. *ā sē* od sebe, *sēcum* sa sobom.

Povratna zamjenica posvojna: *suus, sua, suum,* svoj.

Bilješka 1) Oblici *sibi* i *sē* potkrepljuju se česticom *met: sibimet, sēmet;* ablativ *suō, suā* česticom *pte: suōpte, suāpte.* Da se jače istakne, podvostručava se oblik *sē: sēsē.*

§ 60

Posvojne zamjenice

Posvojne su zamjenice pridjevi na *us (er), a, um.* U lat. jeziku ima posvojnih zamjenica samo za prvo i drugo lice:

za 1 lice: *meus*[1]) *a, um* moj — *noster, nostra, nostrum* naš
za 2 lice: *tuus, a, um* tvoj — *vester, vestra, vestrum* vaš.

O povratnoj posvojnoj zamjenici § 59.

Naša zamjenica trećega lica njegov, a, o, njen, a, o, *njezin, a, o* kazuje se genitivom zamjenice *is, ea, id,* dakle: *ēius,* a naša zamjenica njihov, a, o genitivom plur.: *eōrum* (za m. i n.), *eārum* (za f.). Na pr. vidim njegova brata *videō ēius frātrem*; vidim njihova (tj. Petrova i Pavlova) brata *videō eōrum frātrem;* njihov (tj. ovih žena) primjer *eārum exemplum.*

§ 61

Pokazne zamjenice

1 *hĭc*[2]) *haec, hŏc* ovaj, ova, ovo (za 1 lice)
2 *iste, ista, istud* taj, ta, to (za 2 lice)
3 *ille, illa, illud* onaj ona, ono (za 3 lice)
4 *is, ea, id* onaj, ona, ono; on, ona, ono
5 *īdem, eădem, ĭdem* isti, ista isto
6 *ipse, ipsa, ipsum* sam, sama, samo

---

[1]) Vok. sing. *mī, mea, meum.* [2]) U pjesnika može da bude i *hīc.*

	Singular								
Nom.	*hĭc*	*haec*	*hŏc*	*iste*	*ista*	*istud*	*is*	*ea*	*id*
Gen.		*hūius*			*istīus*			*ēius*	
Dat.		*huic*			*istī*			*eī*	
Akuz.	*hunc*	*hanc*	*hoc*	*istum*	*istam*	*istud*	*eum*	*eam*	*id*
Abl.	*hōc*	*hāc*	*hōc*	*istō*	*ista*	*istō*	*eō*	*eā*	*eō*
	Plural								
Nom.	*hī*	*hae*	*haec*	*istī*	*istae*	*ista*	*iī(eī)*	*eae*	*ea*
Gen.	*hōrum*	*hārum*	*hōrum*	*istōrum*	*-ārum*	*-ōrum*	*eōrum*	*eārum*	*eōrum*
Dat.		*hīs*			*istīs*			*iīs(eīs)*	
Akuz.	*hōs*	*hās*	*haec*	*istōs*	*istās*	*ista*	*eōs*	*eās*	*ea*
Abl.		*hīs*			*istīs*			*iīs (eīs)*	

	Singular			*Plural*		
Nom.	*īdem*	*éadem*	*ĭdem*	*iīdem (īdem)*	*eacdem*	*éadem*
Gen.		*ēiusdem*		*eōrundem*	*eārundem*	*eōrundem*
Dat.		*eīdem*			*īsdem (iīsdem)*	
Akuz.	*eundem*	*eandem*	*idem*	*eōsdem*	*eāsdem*	*éadem*
Abl.	*eōdem*	*eādem*	*eōdem*		*īsdem (iīsdem)*	

Kao *iste, ista, istud* dekliniraju se i *ille, illa, illud* i *ipse, ipsa, ipsum.*

Bilješka. Da se potkrijepi značenje oblicima zamjenice *hĭc* koji se svršavaju na *-s* pridijeva im se *-ce: hīsce, hōsce.* Doda li se takvim oblicima upitna čestica *ne,* pokazuje se potpuno *ce* (oslabivši *e* u *i*): *hicĭne, haecĭne, hocĭne.* — Isto se tako potkrepljuju i pojedini oblici zamjenica *iste, ille: istūc = istud, illūc = illud.*

Pamti značenja zamjenice *is, ea, id:* a) kad je s njom združena relativna rečenica s *quī, quae, quod,* prevodi se s *onaj, ona, ono*; *takav, takva, takvo*; b) kad stoji uz imenicu, prevodi se s taj, ovaj, onaj; c) kad stoji sama za sebe, pokazuje na nešto što je malo prije spomenuto, i znači taj, on; d) u zavisnim padežima zamjenjuje ličnu zamjenicu 3 lica: prohibent *eōs* odbijaju ih, a u gen. sing. i pl. posvojnu zamjenicu (§ 60).

§ 62

Odnosne zamjenice

1) *quī, quae, quod* koji, koja, koje; tko, što;
2) *uter, utra, utrum* koji, koja, koje (od dvojice).

	Singular			*Plural*		
Nom.	*quī*	*quae*	*quod*	*quī*	*quae*	*quae*
Gen.		*cūius*		*quōrum*	*quārum*	*quōrum*
Dat.		*cuī*			*quibus*	
Akuz.	*quem*	*quam*	*quod*	*quōs*	*quās*	*quae*
Abl.	*quō*	*quā*	*quō*		*quibus*	

Kako se mijenja *uter*, vidi § 65!

Bilješke. 1) Zamjenica: čiji, -a, -e izriče se oblicima genitiva *cūius, quōrum, quārum*.

2) Mjesto *cum quō, cum quā, cum quibus* redovno se kaže *quōcum, quācum, quibuscum*.

3) Mjesto *quōcum* kaže se katkada i *quīcum* (*quī* je stari ablativ); mjesto *quibus* kadšto i *quīs*.

Općene odnosne zamjenice jesu ove:

1) ***quīcumque, quaecumque, quodcumque*** kojigod, tkogod; gen. *cūiuscumque*, dat. *cuīcumque* i d., dakle se deklinira samo prvi dio.

2) *quisquis* (samo u nom.) tkogod, kojigod, *quidquid* (samo u nom. i akuz.) štogod.

Od drugih padeža obično dolazi samo ablativ *quōquō* u vezi s *modō*: *quōquō modō* na kojigod, na svaki način.

3) *utercumque, utracumque, utrumcumque* kojigod (od dvojice).

§ 63

Upitne zamjenice

1) *quis? quid?* tko? što? (imenički)
2) *quī? quae? quod?* koji, a, e? (pridjevski)
3) *uter? utra? utrum?* koji, a, e? (od dvojice, imenički i pridjevski).

Nom.	*quis?* tko?	*quid?* što
Gen.	*cūius?* koga? čiji?	*cūius?* čega?
Dat.	*cuī?* komu?	*cuī?* čemu
Akuz.	*quem?* koga?	*quid?* što?
Abl.	*quō?* kim?	*quō?* čim?

Bilješka. I *quis* se može upotrebljavati pridjevski kad se pita za ime; na pr.: *quis scrīptor scrīpsit?* Odgovor: *Cicero.* Ali *qui scrīptor scrīpsit?* Kakav pisac? Odgovor: *malus.*

Quī? quae? quod? mijenja se kao odnosna zamjenica
Kako se mijenja *uter? utra? utrum?* vidi § 65

Za ablativ sing. zamjenice *quid?* upotrebljava se katkada *quī*: *quī fit?* Kako biva?

Oblici zamjenica *quis?* i *qui?* potkrepljuju se često česticom *nam*: *quisnam* pa tko? ta tko? *cūiusnam* i d.

Neodređene zamjenice

§ 64

	Imeničke	Pridjevske	Bilješka
1	*aliquis* (*aliquī*) *aliquid* netko nešto	*aliquī aliqua aliquod* pl. *aliqua* neki neka neko	u pozitivnim rečenicama
2	*quis* (*quī*) *quid* tko što	*quī* (*quis*) *qua* (*quae*) *quod* pl. *qua* (*quae*) koji koja koje	obično poslije; *sī, nīsī, nē, num, quō*, Kao *num quis* upotrebljava se i *ecquis* da l' itko? da li koji? i *ecquid?* e da li što?
3	*quispiam* *quidpiam* (ma) tko (ma) što netko nešto	*quispiam quaepiam* (ma) koji *quodpiam* (ma) kakav, neki	u pozitivnim rečenicama
4	*quisquam* *quidquam* (*quicquam*) abl. mjesto *quōquam* obično *ūllō*. Ženski rod i plur. naknađuje se s *ūllus*	*ūllus, ūlla, ūllum* ikoji, ikakav	u negativnim rečenicama: *neque quisquam neque quicquam, neque ūllus*
5	*quīdam* *quaedam* *quiddam* netko nešto	*quīdam, quaedam quoddam* neki, nekoji	Pamti akuz. *quendam, quandam*, gen. *quōrundam, quarundam*
6	*quisque* *quidque* svatko svašto	*quisque quaeque quodque* svaki	gen. *cūiusque* i d.
7	*ūnus quisque* svatko *ūnum quidque* svašto	*ūnus quisque, ūna quaeque, ūnum quodque* svaki (pojedince)	gen. *ūnīus cūiusque* i d.
8	*quīvīs quaevīs quidvīs* tkogod štogod	*quīvīs quaevīs quodvīs* koji mu drago	
9	*quīlibet, quaelibet, quidlibet* tko mu drago. što mu drago	*quīlibet. quaelibet quodlibet* koji mu drago	

Dodaci *-dam, -nam, -piam, -quam, -que, -vīs, libet* ne mijenjaju se u deklinaciji: *cūiusdam, cuīnam, quemvīs, quemque* i d.

Zamjenički pridjevi

§ 65

1) *ūnus, sōlus, tōtus, ūllus,*
uter, alter, neuter, nullus i *alius,*

imaju za sva tri roda gen. sing. na ***-īus,*** dativ sing. na ***-ī***, a u ostalim se padežima mijenjaju kao pridjevi na *us, a, um.*

ūnus jedan, *sōlus* sam, jedini, *tōtus* cio, sav, *ūllus* ikoji, *uter* koji od dvojice, *alter* drugi (od dvojice), *neuter* nijedan (od dvojice), *nūllus* nikoji, *alius* (srednji rod ***aliud***) drugi (između više njih).

Gen. *ūnīus, sōlīus, tōtīus, ūllīus, utrīus, alterīus, neutrīus, nūllīus*, gen. od *alius* glasi *alterīus*.

Dat. *ūnī, sōlī, tōtī, ūllī, utrī, alterī, neutrī, nūllī, aliī.*

Bilješke. 1) *alius — alius* jedan — drugi (između više njih), *alter — alter* jedan — drugi (o dvojici); *alterī — alterī* jedni — drugi (za dvije stranke).

2) Kao *uter* sklanjaju se i njegove složenice:

utérque, útraque, utrúmque, jedan i drugi, oba

utérvīs, útravīs, utrúmvīs koji mu drago od dvojice

uterlibet, utralibet, utrumlibet bilo koji mu drago od dvojice.

2) *nēmo,* nitko. gen. *nūllīus,* dat. *nēminī,* akuz. *neminem,* abl. *nūllō; nihil* ništa, gen. *nūllīus reī,* dat. *nūllī reī,* akuz. *nihil,* abl. *nūllā rē.*

Biljeśka. Od *nihilum* nalazi se samo gen. pretii: *nihili* i abl. mensurae *nihilo* (§ 154 i bilj. 1) i § 167).

§ 66 Sročne zamjenice.

Dēmōnstrātīva	*Interrogātīva i Relātīva*	*Relātīva* s općenim značenjem	*Indēfinīta*
tālis, e, takav, taki	*quālis, -e* kakav	*quāliscumque* kakavgod, ma kakav	
tantus, a, um toliki *tantum* (supst. nom. i akuz. sing.) toliko	*quantus, a, um* koliki *quantum* koliko	*quantuscumque* ma koliki, kolikigod, *quantumcunque* kolikogod	*aliquantus* ikoliki, poveliki, *aliquantum* podosta
tot toliko *tótidem* isto toliko	*quot* koliko	*quotquot, quotcumque* kolikogod	*aliquot* nekoliko

Tālis, quālis dekliniraju se kao *fortis, e; tantus, quantus, quantuscumque, aliquantus* kao *bonus, a, um; tot, quot, quotquot, quotcumque, aliquot* se ne dekliniraju.

§ 67 Sročni zamjenički prilozi (Adverbia pronominalia correlativa)

Kao što se sročnim zamjenicama izražava međusobni neki odnošaj, tako se i sročnim prilozima označuje međusobni odnošaj obzirom na mjesto, vrijeme i način.

Mjesto označuju n. pr. *ubi?* gdje?, *hīc* ovdje, *illīc* ondje, *usqnam* igdje i dr.

Vrijeme označuju n. pr. *quando* i *cum* kada, *nunc* sada, *tum* i *tunc* tada, *aliqnando* nekada, *umqnam* ikada i dr.

Način označuju n. pr. *ut* i *qnam* kako, *utcumqne* kakogod, *ita, sic* i *tam* tako i dr.

§ 68 Glagol (verbum)

U latinskom se glagolu razlikuju:

1) *Dva broja (numerus):* singular i plural.

2) *Tri lica (persōna):* 1 koje govori, 2 kojemu se govori, 3 o kojem se govori.

Dva stanja *(genus)*: aktiv (tvorno stanje) *laudō* hvalim i pasiv (trpno stanje) *laudor* bivam pohvaljen, hvale me.

Glagoli koji imaju oblik pasivan, a značenje aktivno zovu se *dēpōnentia: hortor* opominjem, *proficīscor* putujem.

Bilješke. 1) Gdjekojima je glagolima u pasivu značenje povratno (refleksivno): *lavor* perem se (ja sebe), *exerceor* vježbam se.

2) Gdjekojima je glagolima oblik aktivan, a značenje pasivno: *vapulō* bijem se, *vēneō* prodajem se.

3) Gdjekojima su glagolima jedni oblici aktivni, drugi pasivni s aktivnim značenjem. Takvi se glagoli zovu *sēmīdēpōnentia: audeō* usuđujem se, *ausus sum* usudio sam se.

4) Šest vremena *(tempus): prezent, imperfekt, futur I, perfekt, pluskvamperfekt, futur II (futurum II* ili *exāctum).*

5) Tri načina *(modus)* 1) indikativ: *laudo* hvalim, 2) konjunktiv: *laudārem* hvalio bih, 3) imperativ: *laudā* hvali!

6. Pet glagolskih imena: 1) infinitiv: *laudāre* hvaliti, 4) particip: *laudāns* hvaleći, 2) gerundiv (zvan i particip fut. pas.),: *laudandus* koji treba da se hvali, 3) gerund: *laudandī* hvaljenja, 5) supin: *laudātum* (po)hvaliti.

Kad glagol stoji u indikativu, konjunktivu, imperativu, zove se *verbum fīnītum* (određen); kad stoji u kojem glagolskom imenu, zove se *verbum īnfīnītum* (neodređen).

Lični nastavci jesu: § 69

Modi	Indikativ i konjunktiv		imperativ			
Genera	aktiv	pasiv	aktiv I.	aktiv II.	dēpōnēns	
Singular	1 l. *m, -ō,* perf. *-ī* 2 l. *-s,* perf. *stī* 3 l. *-t,* perf. *-t*	*-r* *-rĭs* *-tŭr*	— — —	— *-tō* -*(tō)*	— *-re* *-tor*	— *tor*
Plural	1 l. *-mus* perf. *-mŭs* 2 l. *-tis* perf. *-stis* 3 l. *-nt* perf. *-runt*	*-mŭr* *-mĭnī* *-ntur*	— *-te* —	— *-tōte* *-ntō*	— *mĭnī* *-ntor*	—

Izvođenje vremena. § 70

Latinski glagol ima proste i složene oblike. Prosti oblici izvode se: 1) od prezentske osnove i 2) od perfektske osnove. Složeni oblici grade se s pomoću participa perfekta pas. i pomoćnoga glagola *sum.*

*

Bilješke. 1) Particip perf. pas. (koji ćemo kratkoće radi zvati samo participom, a osnovu njegovu participskom osnovom) spominje se svagda u srednjem rodu, jer mnogi glagoli nemaju oblika za m. i ž. rod, na pr. *itum est* išlo se.

2) Zajednički dio glagola u prezentskoj, perfektskoj i participskoj osnovi zove se glagolska osnova, na pr. *laudo* (= laudao), *laudāvī*, *laudātum*, *carpō*, *carpsi*, *carptum*; zajednički je dio *lauda*, *carp*.

§ 71

Pregled za izvođenje vremena

I Od prezentske se osnove izvode:

aktiv i pasiv:
- Prezent: indikativ, konjunktiv, imperativ (u pasivu ga nema), infinitiv, particip na *ns* (u pas. ga nema), gerundiv na *-ndus*, gerund na *-ndī*.
- Imperfekt: indikativ i konjunktiv.
- Futur I: indikativ (konjunktiva nema).

II Od perfektske se osnove izvode aktivni oblici perfekta, pluskvamperfekta, futura II, infinitiv perf. akt.

III Od participske se osnove izvode s pomoću glagola *sum* pasivni oblici perfekta, pluskvamperfekta, futura II i infinitiv perf. pas.

Osim toga ima još osobitih osnova:

1) particip / infinitiv } futura akt. na { *-tūrus (sūrus), a um* / *-tūrum (sūrum), am, um esse*

2) supin na *-tum* (*-sum*) (upravo akuzativ glagolske imenice na *-us*), a od njega infinitiv fut. pas. na *-tum (-sum) īrī*. Ova se dva posljednja oblika ne upotrebljavaju često.

§ 72

Četiri konjugacije

Od perfektske i participske osnove izvode se svi oblici jednako, a od prezentske izvode se različno prema različnoj osnovi. Zato s obzirom na prezentsku osnovu razlikujemo četiri konjugacije, koje se najlakše poznaju po infinitivu prezenta.

I *ā*- konjugacija	inf. prez.	*-āre*: *laudāre*
II *ē*- konjugacija	„ „	*-ēre*: *dēlēre*
III konzonantska ili s kratkim samoglasnikom:	„	*ĕre* *legĕre*
IV *ī*- konjugacija	„	*īre*, *audīre*

Primjer za izvođenje vremena

§ 73

Glagolske osnove: *laudā*, *dēlē*, *lĕg*, *audī*.

1) Prezentska osnova:

I *laudō*		II. *dēle*	*ō*	III *lēg-*	*ō*	IV *audi*	*ō*
laudem			*am*		*am*		*am*
laudā		*dēlē*			*ĕ*	*audī*	
laudā-	*re*	*dēlē*	*re*		*ere*	*andī-*	*re*
	ns		*ns*		*ens*	*audi-*	*ens*
	ndus		*ndus*		*endus*		*endus*
	ndī		*ndī*		*endī*		*endī*
	bam		*bam*		*ēbam*		*ēbam*
	rem		*rem*		*erem*	*audī-*	*rem*
	bō		*bō*		*am*	*audi-*	*am*

2) Perfektska osnova *laudāv-*, *dēlēv-*, *lēg-*, *audīv-*,

laudāv-	*ī*
dēlēv-	*erim*
lēg	*isse*
audīv	*eram*
	issem
	erō

3) Participska osnova *laudāto-*, *dēlēto-*, *lecto-*, *audīto.*

laudāt-	*us, a, sum*
dēlēt-	*ūs, a, sim*
lect-	*um, am, um esse*
audīt-	*us, a, eram*
	us, a, essem
	us, a, erō

4) Osobiti oblici:

1)	*laudūtūr-*	*us, a, um*	2) *luudāt*	*um* (ne mijenja se)
	dēlētūr-	*um, am, um esse*	*dēlēt-*	*um īrī* (ne mijenja se)
	lectūr-	*ōs, ās, a esse*	*lēct-*	
	audītūr-	*ī, ae, a esse*	*audīt-*	

Konjugacija pomoćnoga glagola *sum* vidi § 89.

§ 74 I ili *a*- konjugacija: *laudō, laudā-re, laudā-vī,* *laudā-tum*, hvaliti.

Aktiv

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici prezentske osnove *laudā-*	Prezent	S. *laudō* hvalim *laudā-s* hvališ *lauda-t* hvali P. *laudā-mus* hvalimo *laudā-tis* hvalite *lauda-nt* hvale	*laude-m*[1] (da) hvalim *laudē-s* (da) hvališ *laude-t* (da) hvali *laudē-mus* (da) hvalimo *laudē-tis* (da) hvalite *laude-nt* (da) hvale
	Imperfekt	S. *laudā-bā-m* hvaljah, hvalio sam *laudā-bā-s* hvaljaše, hvalio si *laudā-ba-t* hvaljaše, hvalio je P. *laudā-bā-mus* hvaljasmo, hvalili smo *laudā-bā-tis* hvaljaste, hvalili ste *laudā-bā-nt* hvaljahu, hvalili su	*laudā-re-m*[1]) hvalio, la lo bih *laudā-rē-s* hvalio, la, lo bi *laudā-re-t* hvalio, la, lo bi *laudā-rē-mus* hvalili, le, la bismo *laudā-rē-tis* hvalili, le, la biste *laudā-re-nt* hvalili, le, la bi
	Futur	S. *laudā-bō* hvaliću *laudā-bi-s* hvalićeš *laudā-bi-t* hvaliće P. *laudā-bi-mus* hvalićemo *laudā-bi-tis* hvalićete *laudā-bu-nt* hvaliće	
	Imperativ	I S. *laudā* hvali! P. *laudā-te* hvalite! II S. *laudā-tō* hvali! (*laudā-tō*) neka hvali! P. *laudā-tōte* hvalite! (*laudā-ntō*) neka hvale!	
Nōmina verbālia	Infinitiv prezenta:		*laudā-re*
	Particip prezenta:		*laudā-ns* (gen. *lauda-ntis*) hvaleći; koji, a, e hvali
	Gerundiv		
	Gerund	gen. dat. akuz. abl.	*lauda-ndī* hvaljenja *lauda-ndō* hvaljenju (*ad*) *lauda-ndum* (za) hvaljenje *lauda-ndō* hvaljenjem, hvaleći

[1]) ***laudet*** neka hvali!
laudēmus hvalimo!
laudent neka hvale!
nē laudent neka ne hvale!
cum ***laudem*** kad hvalim
cum ***laudārem*** kad sam hvalio, hvaljah.

Pasiv

	Indikativ	Konjunktiv
Prezent	*laudō-r* pohvaljen sam, hvale me, hvalim se i d. *laudā-ris* *laudā-tur* *laudā-mur* *laudā-minī* *laudă-ntur*	*laud-ĕ-r*[1]) (da) sam pohvaljen, (da) me hvale, (da) se hvalim *laudē-ris* *laudē-tur* *laudē-mur* *laudē-minī* *laudĕ-ntur*
Imperfekt	*laudā-ba-r* bijah hvaljen, hvaljah se, hvaljahu me i d. *laudā-bā-ris* *laudā-bā-tur* *lardā-bā-mur* *laudā-bā-minī* *laudā-bă-ntur*	*laudā-re-r*-[1]) bio bih hvaljen *laudā-rē-ris* bio bi hvaljen *laudā-rē-tur* bio bi hvaljen *laudā-rē-mur* bili bismo hvaljeni *laudā-rē-minī* bili biste hvaljeni *laudā-re-ntur* bili bi hvaljeni
Futur	*laudā-bo-r* biću hvaljen, hvaliću se, hvaliće me i d. *laudā-bĕ-ris* *laudā-bi-tur* *laudā-bi-mur* *laudā-bi-minī* *laudā-bu-ntur*	
Imperativ	*laudā-re*[2]) budi hvaljen *laudā-mini* budite hvaljeni *laudā-tor* budi hvaljen *laudā-tor* neka bude hvaljen *laudā-ntor* neka budu hvaljeni	
Infinitiv prezenta	*laudā-rī* biti hvaljen, hvaliti se	
Particip prezenta		
Gerundiv	*lauda-ndus, a, um* onaj, koji treba da se hvali	
Gerund		

[1]) *cum* ***lauder*** kad me hvale
cum laudārer kad me hvaljahu
ut lauder / *ut laudārer* } ***da*** me hvale
nē lauder / *nē laudārer* } ***da*** me ***ne*** hvale

[2]) Pasivni se imperativ aktivnih glagola rijetko upotrebljava.

A k t i v

Oblici perfektske osnove: *laudāv-*

		Indikativ	Konjunktiv
Perfekt	S.	*laudāv-ī-* hvalio, la, lo sam	*laudāv-eri-m*[1]) (da) sam hvalio, la, lo
		laudāv-i-stī hvalio, la, lo si	*laudāv-eri-s* (da) si hvalio, la, lo
		laudāv-i-t hvalio, la, lo je	*laudāv-eri-t* (da) je hvalio, la, lo
	P.	*laudāv-i-mus* hvalili, le, la smo	*laudāv-eri-mus* (da) smo hvalili, le, la
		laudāv-i-stis hvalili, le, la ste	*laudāv-eri-tis* (da) ste hvalili, le, la
		laudāv-ē-runt hvalili, le, la su	*laudāv-eri-nt* (da) su hvalili, le, la
Pluskvamperfekt	S.	*laudāv-era-m* bijah pohvalio	*laudāv-isse-n* bio bih hvalio, la, lo
		laudāv-erā-s bijaše pohvalio	*laudāv-issē-s* bio bi hvalio, la, lo
		laudāv-era-t bijaše pohvalio	*laudāv-isse-t* bio bi hvalio, la, lo
	P.	*laudāv-erā-mus* bijasmo pohvalili	*laudāv-issē-mus* bili bismo hvalili, le la
		laudāv-erā-tis bijaste pohvalili	*laudāv-isse-tis* bili biste hvalili, le, la
		laudāv-era-nt bijahu pohvalili	*lardāv-isse-nt* bili bi hvalili, le, la
Futur II	S.	*laudāv-erō* budem hvalio	
		laudāv-eri-s (ako) pohvalim i d.	
		laadāv-eri-t	
	P.	*laudāv-eri-mus*	
		laudāv-eri-tis	
		laudāv-eri-nt	
Nōmina verbālia		Infinitiv perfekta	*laudāv-isse*[2])
		Particip perfekta	

[1]) *cum laudāverim* premda, budući da sam hvalio

[2]) u našem ga jeziku nema, nego se kazuje ličnim glagolskim oblikom u podložnoj rečenici: *putō mātrem laudāvisse:* mislim da je mati hvalila.

P a s i v

Oblici participske osnove *laudāto-*

	Indikativ		Konjunktiv	
Perfekt	S. *laudātus, a, um*	*sum* bio sam pohvaljen *es* bio si pohvaljen *est* bio je pohvaljen	*laudātus, a, um*	*sim* (da) sam bio pohvaljen *sīs* da si bio pohvaljen *sit* (da) je bio pohvaljen
	P. *laudātī, ae, a*	*sumus* bili smo pohvaljeni *estis* bili ste pohvaljeni *sunt* bili su pohvaljeni	*laudātī, ae, a*	*sīmus* da smo bili pohvaljeni *sītis* (da) ste bili pohvaljeni *sint* (da) su bili pohvaljeni
Pluskvamperfekt	S. *laudātus, a, um*	*eram*[1]) bili su me hvalili *erās* bili su te hvalili *erat* bili su ga hvalili	*laudātus, a, um*	*essem* bio bi se hvalio i d. *essēs* *esset*
	P. *laudātī, ae, a*	*erāmus* bili su nas hvalili *erātis* bili su vas hvalili *erant* bili su ih hvalili	*laudātī, ae, a*	*essēmus* *essētis* *essent*
Futur II	S. *laudātus, a, um*	*erō* budem bio hvaljen *eris* budeš bio hvaljen i d.		
	P. *laudātī, ae, a*	*erimus* *eritis* *erunt*		
Nōmina verbālia	*laudātus, a, um* (*um, am, um*) *esse*		*Particip fut. akt.:* *laudātūrus, a, um* onaj koji će hvaliti *Infinitiv fut. akt.* *laudātūrus, a, um* / *laudātūrum, am, um* } *esse* *Supin:* akuz. *laudātum*[2]) abl. *laudātū* *Infinitiv fut. pas.* *laudātum īrī*[3])	
	laudātus, a, um hvaljen, a, o, pohvaljen, a, o			

[1]) U našem se jeziku ne upotrebljava pluskvampf. pas., nego se kazuje aktivom.

[2]) Kako se supin prevodi, vidi se iz ovih primjera: *mīsērunt Delphōs cōnsultum:* poslaše u Delfe, da pitaju za savjet. *Cubitum eō* idem spavati, (da) spavam). *Difficile dictū est* teško je reći.

[3]) Inf. fut. pas. kazuje se ličnim glagolskim oblikom u podložnoj rečenici: *putō mātrem laudātum īrī:* držim da će mati biti pohvaljena. Oblik se infinitivu fut. pas. ne mijenja.

§ 75

II ili ē- konjugacija: *dēleō, dēlē-re, dēlē-vi, dēlē-tum* razoravati.

		Aktiv – Indikativ	Aktiv – Konjunktiv	Pasiv – Indikativ	Pasiv – Konjunktiv
Oblici prezentske osnove *dēlē-*	Prezent	S. *dēle-ō* razoravam *dēlē-s* razoravaš *dēle-t* razorava P. *dēlē-mus* razoravamo *dēlē-tis* razoravate *dēle-nt* razoravaju	*dēle-a-m* (da) razoravam *dele-ā-s* „ razoravaš *dēle-a-t* „ razorava *dēle-ā-mus* „ razoravamo *dēle-ā-tis* „ razoravate *dēle-a-nt* „ razoravaju	*dēle-or* razoravam se, razoravaju me, bivam razoren i d. *dēlē-ris* *dēlē-tur* *dēlē-mur* *dēlē-minī* *dēlē-ntur*	*dēle-a-r* (da) se razoravam, da me, razoravaju, razore i d. *dēle-ā-ris* *dēle-ā-tur* *dēle-ā-mur* *dēle-ā-minī* *dēle-ā-ntur*
	Imperfekt	S. *dēlē-ba-m* razoravah *dēlēbā-s* razoravaše *dēlē-ba-t* razoravaše P. *dēlē-bā-mus* razoravasmo *dēlē-bā-tis* razoravaste *dēlē-ba-nt* razoravahu	*dēlē-re-m* razorio bih *dēlē-rē-s* razorio bi *dēlē-re-t* razorio bi *dēlē-rē-mus* razorili bismo *dēlē-rē-tis* razorili biste *dēlē-re-nt* razorili bi	*dēlē-ba-r* razoravah se, bijah razoren, razoravahu me i d. *dēlē-bā-ris* *dēlē-bā-tur* *dēlē-bā-mur* *dēlē-bā-minī* *dēlē-ba-ntur*	*dēlē-re-r* bio bih razoren *dēlē-rē-ris* bio bi razoren *dēlē-rē-tur* bio bi razoren *dēlē-rē-mur* bili bismo razoreni *dēlē-rē-minī* bili biste razoreni *dēlē-re-ntur* bili bi razoreni
	Futur I	S. *dēlē-bō* razoriću *dēlē-bi-s* „ ćeš *dēlē-bi-t* „ će P. *dēlē-bi-mus* „ ćemo *dēlē-bi-tis* „ ćete *dēlē-bu-nt* „ će		*dēlē-bo-r* biću razoren ili razoriću se ili razoriće me i d. *dēlē-bĕ-ris* *dēlē-bi-tur* *dēlē-bi-mur* *dēlē-bi-minī* *dēlē-bu-ntur*	
	Imperativ	I S. *dēlē* razori! P. *dēlē-te* razorite II S. *dēlē-tō* razori! (*dēlē-tō*) neka razori! P. *dēlē-tōte* razorite! (*dēle-ntō*) neka razore!		*dēlē-re*[1]) budi razoren *dēlē-minī* budite razoreni *dēlē-tor* budi razoren *dēlē-tor* neka bude razoren *dēlē-ntor* neka budu razoreni	
	Infinitiv prezenta:		*dēlē-re* razoriti, razoravati	*dēlē-rī* biti razoren, razoravati se	
Nōmina verbālia	Particip prezenta:		*dēlē-ns* (gen. *dēle-ntis*) razoravajući, koji razorava		
	Gerund:			*dēle-ndus, a, um* onaj, koji treba da se razori	
	Gerund:	Genit. Dat. Akuz. Abl.	*dēle-ndī* razoravanja *dēle-ndō* razoravanju (ad) *dēle-ndum* (za) razoravanje. *dēle-ndō* razoravanjem, razoravajući		

[1]) Pasivni se imperativ aktivnih glagola rijetko upotrebljava.

Aktiv

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici perfektske osnove *dēlēv-*	Perfekt	S. *dēlēv-ī*[1]) razorio sam	*dēlēv-**eri-m*** (da) sam razorio
		*dēlēv-**i-stī*** razorio si	*dēlēv-**eri-s*** (da) si razorio
		*dēlēv-**i-t*** razorio je	*dēlēv-**eri-t*** (da) je razorio
		P. *dēlēv-**i-mus*** razorili smo	*dēlēv-**eri-mus*** (da) smo razorili
		*dēlēv-**i-stis*** razorili ste	*dēlēv**eri-tis*** (da) ste razorili
		*dēlēv-**ē-runt*** razorili	*dēlēv-**eri-nt*** (da) su razorili
	Pluskvamperfekt	S. *dēlēv-**era-m*** bio sam razorio	*dēlēv-**isse-m*** bio bih razorio
		*dēlēv-**erā-s*** bio si razorio	*dēlēv-**issē-s*** bio bi razorio
		*dēlēv-**era-t*** bio je razorio	*dēlēv-**isse-t*** bio bi razorio
		P. *dēlēv-**erā-mus*** bili smo razorili	*dēlēv-**issē-mus*** bili bismo razorili
		*dēlēv-**erā-tis*** bili ste razorili	*dēlēv-**issē-tis*** bili biste razorili
		*dēlēv-**era-nt*** bili su razorili	*dēlēv-**isse-nt*** bili bi razorili
	Futur II	S. *dēlēv-**erō*** budem razorio	
		*dēlēv-**eri-s*** budeš razorio	
		*dēlēv-**eri-t*** bude razorio	
		P. *dēlēv-**eri-mus*** budemo razorili	
		*dēlēv-**eri-tis*** budete razorili	
		*dēlēv-**eri-nt*** budu razorili	
Nōmina verbālia		Infinitiv perfekta	*dēlēv-**isse***
		Particip perfekta	

[1]) Većina glagola II konjugacije nema u perfektnoj osnovi na kraju *ēv-* nego ***u****:* *moneō* opominjem: ***monuī****,* ***monuistī****,* ***monuit****,* ***monueram****,* ***monuerō****,* ***monuissem****,* ***monuisse****.*

Pasiv

		Indidativ		Konjunktiv	
Oblici participske osnove *dēlēto-*	Perfekt	S. *dēlē-**tus -a, -um***	*sum* bio sam razoren *es* bio si razoren *est* bio je razoren	*dēlē**tus, a, -um***	*sim* (da) sam bio razoren *sīs* (da) si bio razoren *sit* da je bio razoren
		P. *dēlē-**tī, ae, -a***	*sumus* bili smo razoreni *estis* bili ste razoreni *sunt* bili su razoreni	*dēlē**tī, -ae -a***	*sīmus* (da) smo bili razoreni *sītis* (da) ste bili razoreni *sint* (da) su bili razoreni
	Pluskvamperfekt	S. *dēlē**tus, -a, -um***	*eram* bili su me razorili i d. *erās* *erat*	*dēlē**tus, -a, -um***	*essem* bio bih se razorio *essēs* bio bi se razorio *esset* bio bi se razorio
		P. *dēlē**tī, -ae, -a***	*erāmus* *erātis* *erant*	*dēlē**ti, -ae -a***	*essēmus* bili bismo se razorili *essētis* bili biste se razorili *essent* bili bi se razorili
	Futur II	S. *dēlē**tus, -a, -um***	*erō* budem bio razoren *eris* budeš bio razoren *erit* bude bio razoren		
		P. *dēlē**tī -ae, -a***	*erimus* budemo bili razoreni *eritis* budete bili razoreni *eruut* budu bili razoreni		
		*dēlē**tus, -a, um*** *(-um, -am, -um) esse*		Particip fut. akt.: *dēlē**tūrus**, -a, -um,* onaj koji će razoriti Infinitiv fut. akt.: *dēlētūrus, -a, -um* / *dēlētūrum, -am, -um* } *esse* Supin: akuz. *dēlē**tum*** abl. *dēlē**tū*** Infinitiv fut. pas.: *dēlē**tum īrī***	
		*dēlē**tus***[1]), ***-a, -um*** razoren, -a, -o			

[1]) U II konjugaciji ***ētu*** često postaje ***itu****,* i to kod glagola koji kao *moneō* imadu u perfektu ***uī****:* *moneō: monitum, monitū, monitus, -a, -um esse.*

§ 76 III (konzonantska) konjugacija: *legō, lege-re, lēg-ī lectum*, čitati.

		Aktiv – Indikativ	Aktiv – Konjunktiv	Pasiv – Indikativ	Pasiv – Konjunktiv
Oblici prezentske osnove *lĕg-*	Prezent	S. *legō* čitam *leg-i-s* čitaš *leg-i-t* čita P. *leg-ĭ-mus* čitamo *leg-i-tis* čitate *leg-u-nt* čitaju	*leg-a-m* (da) čitam *leg-ā-s* (da) čitaš *leg-a-t* (da) čita *leg-ā-mus* (da) čitamo *leg-ā-tis* (da) čitate *leg-a-nt* (da) čitaju	*leg-o-r* čitam se *leg-e-ris* čitaš se *leg-ĭ-tur* čita se *leg-ĭ-mur* čitamo se *leg-i-minī* čitaste se *leg-u-ntur* čitaju se	*leg-ā-r* (da) se čitam, (da) me čitaju *leg-ā-ris* (da) se čitaš i d. *leg-ā-tur* (da) se čita *leg-ā-mur* (da) se čitamo *leg-ā-minī* (da) se čitate *leg-a-ntur* (da) se čitaju
	Imperfekt	S. *legē-ba-m* čitah *legē-ba-s* čitaše *legē-ba-t* čitaše P. *legē-bā-mus* čitasmo *legē-bā-tis* čitaste *legē-ba-nt* čitahu	*leg-e-re-m* čitao bih *leg-e-rē-s* čitao bi *leg-e-re-t* čitao bi *leg-e-rē-mus* čitali bismo *leg-e-rē-tis* čitali biste *leg-e-re-nt* čitali bi	*leg-ē-ba-r* čitah se *leg-ēbā-ris* čitaše se *leg-ē-bā-tur* čitaše se *leg-ē-bā-mur* čitasmo se *leg-ē-bā-minī* čitaste se *leg-e-ntur* čitahu se	*leg-e-re-r* čitao bih se *leg-e-rē-ris* čitao bi se *leg-e-rē-tur* čitao bi se *leg-e-rē-mur* čitali bismo se *leg-e-rē-minī* čitali biste se *leg-e-re-ntur* čitali bi se
	Futur I	S. *leg-a-m* čitaću *leg-ē-s* čitaćeš *leg-e-t* čitaće P. *leg-ē-mus* čitaćemo *leg-ē-tis* čitaćete *leg-e-nt* čitaće		*leg-a-r* čitaću se *leg-ē-ris* čitaćeš se *leg-ē-tur* čitaće se *leg-ē-mur* čitaćemo se *leg-ē-minī* čitaćete se *leg-e-ntur* čitaće se	
	Imperativ	I S. *lege* čitaj! P. *leg-i-te* čitajte! II S. *leg-i-tō* čitaj! (*leg-i-tō*) neka čita! P. *leg-i-tōte* čitajte! (*leg-u-ntō*) neka čitaju!		*legĕ-re*[1]) budi čitan *leg-ĭ-mini* budite čitani *leg-ĭ-tor* budi čitan *leg-ĭ-tor* neka bude čitan (neka se čita) *leg-u-ntor* neka budu čitani (neka se čitaju)	
Nōmina verbālia	Infinitiv prezenta	*leg-e-re* čitati		*leg-ī-* biti čitan	
	Particip prezenta	*leg-ē-ns* (gen. *legentis*) koji čita, čitajući			
	Gerundiv			*leg-e-ndus, -a, -um* koji treba da se čita	
	Gerund	Genit. *leg-e-ndī* čitanja Dat. *leg-e-ndō* čitanju Akuz. (*ad*) *leg-e-ndum* (za) čitanje Abl. *leg-e-ndō* čitanjem, čitajući			

[1]) Pasivni se imperativ aktivnih glagola rijetko upotrebljava.

A k t i v

Oblici perfektske osnove lēg-

	Indikativ	Konjunktiv
Perfekt	S. *lēg-ī* čitao sam *lēg-i-stī* čitao si *lēg-i-t* čitao je P. *lēg-i-mus* čitali smo *lēg-i-stis* čitali ste *lēg-ē-runt* čitali su	*lēg-eri-m* (da) sam čitao *lēg-eri-s* „ si čitao *lēg-eri-t* „ je čitao *lēg-eri-mus* „ smo čitali *lēg-eri-tis* „ ste čitali *lēg-eri-nt* „ su čitali
Pluskvamperfekt	S. *lēg-era-m* bijah čitao *lēg-erā-s* bijaše čitao *lēg-era-t* bijaše čitao P. *lēg-erā-mus* bijasmo čitali *lēg-erā-tis* bijaste čitali *lēg-era-nt* bijahu čitali	*lēg-isse-m* bio bih čitao *lēg-issē-s* bio bi čitao *lēg-isse-t* bio bi čitao *lēg-issē-mus* bili bismo čitali *lēg-issē-tis* bili biste čitali *lēg-isse-nt* bili bi čitali
Futur II	S. *lēg-erō* budem čitao *lēg-eri-s* budeš čitao *lēg-eri-t* bude čitao P. *lēg-eri-mus* budemo čitali *lēg-eri-tis* budete čitali *lēg-eri-nt* budu čitali	
	Infinitiv perfekta	*lēg-isse*
Nōmina verbālia	Particip perfekta	

P a s i v

Oblici participske osnove lecto-

	Indikativ	Konjunktiv
Perfekt	S. *lēctus, -a, um* { *sum* bio sam čitan, *es* bio si čitan, *est* bio je čitan } P. *lēctī, -ae, -a* { *sumus* bili smo čitani, *estis* bili ste čitani, *sunt* bili su čitani }	*lēctus, -a, -um* { *sim* da sam bio čitan, *sīs* da si bio čitan, *sit* da je bio čitan } *lēctī, -ae, -a* { *sīmus* da smo bili čitani, *sītis* da ste bili čitani, *sint* da su bili čitani }
Pluskvamperfekt	S. *lēctus, a, -um* { *eram* bili su me čitali i d., *erās*, *erat* } P. *lēctī, -ae, -a* { *erāmus*, *erātis*, *erant* }	*lēctus, -a, -um* { *essem* bio bih se čitao i d. *essēs*. *esset* } *lēctī, -ae, -a* { *essēmus*, *essētis*, *essent* }
Futur II	S. *lēctus, -a, -um* { *erō* budem bio čitan i d., *eris*, *erit* } P. *lēctī, -ae, -a* { *erimus*, *eritis*, *erunt* }	
	lēctus, -a, -um, (-um, -am, -um) esse	Particip fut. akt: *lēctūrus, -a, um* onaj koji će čitati Infinitiv fut. akt.: *lēctūrus, -a, -um* / *lēctūrum, -am, um* } *esse*
	lēctus, -a, -um čitan, -a, -o	Supin akuz. *lēctum* ablat. *lēctū* Infinitiv fut. pas.: *lēctum īrī*

§ 77

IV ili *-ī* konjugacija: *audiō, audī-re, audī-vī audī-tum.*

Aktiv

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici prezentske osnove *audī-*	Prezent	S. *audi-ō* čujem *audī-s* čuješ *audi-t* čuje P. *audī-mus* čujemo *audī-tis* čujete *audi-unt* čuju	*audi-a-m* (da) čujem *audi-ā-s* (da) čuješ *audi-a-t* (da) čuje *audi-ā-mus* (da) čujemo *audi-ā-tis* (da) rujete *audi-a-nt* (da) čuju
	Imperfekt	S. *audi-ēbā-m* čujah *audi-ēbā-s* čujaše *audi-ēba-t* čujaše P. *audi-ēbā-mus* čujasmo *audi-ēbā-tis* čujaste *audi-ēba-nt* čujahu	*audī-re-m* čuo bih *audī-rē-s* čuo bi *audī-re-t* čuo bi *audī-rē-mus* čuli bismo *audī-rē-tis* čuli biste *audī-re-nt* čuli bi
	Futur I	S. *audi-a-m* čuću *audi-ē-s* čućeš *audi-e-t* čuće P. *audi-ē-mus* čućemo *audi-ē-tis* čućete *audi-e-nt* čuće	
	Imperativ	I S. *audī* čuj! P. *audī-te* čujte II S. *audī-tō* čuj! *(audī-tō)* neka čuje! P. *audī-tōte* čujte! *(audi-u-ntō)* neka čuju!	
Nōmina verbālia	Infinitiv prezenta		*audī-re* čuti
	Particip prezenta		*audi-ēns* (gen. *audi-entis*)
	Gerundiv		
	Gerund	Genit. Dat. Akuz. Ablat.	*audi-endī* čuvenja *audi-endō* čuvenju *(ad) audi-endum* (za) čuvenje *audi-endō* čuvenjem, čujući

Pasiv

	Indikativ	Konjunktiv
Prezent	*audi-o-r* čujem se *audī-ris* čujaše se *audī-tur* čuje se *audī-mur* čujemo se *audī-minī* čujete se *audi-untur* ćuju se	*audi-a-r* (da) se čujem *audi-ā-ris* (da) se čuješ *audi-ā-tur* (da) se čuje *audi-ā-mur* (da) se čujemo *audi-ā-minī* (da) se čujete *audi-a-ntur* (da) se čuju
Imperfekt	*audi-ēba-r* čujah se *audi-ēbā-ris* čujaše se *audi-ēbā-tur* čujaše se *audi-ēbā-mur* čujasmo se *audi-ēbā-minī* čujaste se *audi-ēba-ntur* čujahu se	*audi-re-r* čuo bih se *audī-rē-ris* čuo bih se *audī-rē-tur* čud bi se *audī-rē-mur* čuli bismo se *audī-rē-minī* čuli biste se *audi-re-ntur* čuli bi se
Futur I	*audi-a-r* čuću se *audi-ē-ris* čućeš se *audi-ē-tnr* čuće se *audi-ē-mur* čućemo se *audi-ē-minī* čućete se *audi-e-ntur* ćujahu se	
Imperativ	*audī-re*[1]) čuj se *audī-minī* čujte se *audī-tor* čuj se *audī-tor* neka se čuje *audi-u-ntor* neka se čuju	
Infinitiv prezenta	*audī-rī* biti čuven	
Particip prezenta		
Gerundiv	*audi-e-ndus, a, -um* koji treba da se čuju	

[1]) Pasivni se imperativ aktivnih glagola rijetko upotrebljava.

A k t i v

		Indikativ	Konjunktiv
Oblici perfektske osnove *audīv-*	Perfekt	S. *audīv-ī* čuo sam *auoīv-i-stī* čuo si *audīv-i-t* čuo je P. *audīv-i-mus* čuli smo *audīv-i-stis* čuli ste *audīv-ē-runt* čuli su	*audīv-eri-m* (da) sam čuo *audīv-eri-s* (da) si čuo *audīv-eri-t* (da) je čuo *audīv-eri-mus* (da) smo čuli *audīv-eri-tis* (da) ste čuli *audīv-eri-nt* (da) su čuli
	Pluskvamperfekt	S. *audīv-era-m* bijah čuo *audīv-era-s* bijaše čuo *audīv-era-t* bijaše čuo P. *audīv-erā-mus* bijasmo čuli *audīv-erā-tis* bijaste čuli *audīv-era-nt* bijahu čuli	*audīv-isse-m* bio bih čuo *audīv-issē-s* bio bi čuo *audīv-isse-t* bio bi čuo *audīv-issē-mus* bili bismo čuli *audīv-issē-tis* bijaste čuli *audīv-isse-nt* bili bi čuli
	Futur II	S. *audīv-erō* budem čuo *aupīv-eri-s* budeš čuo *audīv-eri-t* bude čuo P. *audīv-eri-mus* budemo čuli *audīv-eri-tis* budete čuli *audīv-eri-nt* budu čuli	
		Infinitiv perfekta	*audīv-isse*
Nōmina verbālia		Particip perfekta	

P a s i v

		Indikativ		Konjunktiv	
Oblici participske osnove *audīto-*	Perfekt	S. *audītus, -a, um*	*sum* bio sam čuven *es* bio si čuven *est* bio je čuven	*audītus, a, -um*	*sim* (da) sam bio čuven *sīs* (da) si bio čuven *sit* (da) je bio čuven
		P. *audītī, ae, a*	*sumus* bili smo čuveni *estis* bili ste čuveni *sunt* bili su čuveni	*audītī, ae, -a*	*sīmus* (da) smo bili čuveni *sītis* (da) ste bili čuveni *sint* (da) su bili čuveni
	Pluskvamperfekt	S. *audītus, a, -um*	*eram* bili su me čuli i d. *erās* *erat*	*audītus, a, -um*	*essem* bio bih se čuo i d. *essēs* *esset*
		P. *audītī, ae, a*	*erāmus* *erātis* *erant*	*audītī, ae, a*	*essēmus* *essētis* *essent*
	Futur II	S. *nudītus, a, -um*	*erō* budem bio čuven *eris* budeš bio čuven *erit* bude bio čuven		
		P. *audītī, ae, a*	*erimus* budemo bili čuveni *eritis* budete bili čuveni *erunt* budu bili čuveni		
		audītus, a, um (um, am, um) esse			
		audītus. -a, -um čuven, -a, -o		Particip fut. akt.: *audītūrus, a, um* onaj koji će čuti Infinitiv fut. akt.: *audītūrus, a, um* / *audītūrum, am, um* { *esse* Supin: akuz. *audītum* ablat. *audītu* Infinitiv fut. pas.: *audītum īrī*	

§ 78 **Opisna konjugacija**

Opisna konjugacija aktivna *(coniugātiō periphrastica āctiva)* zove se ona glagolska promjena koja postaje, kad se particip fut. akt. udruži s oblicima glagola **esse.**

Particip fut. akt. znači radnju koju hoćemo (smo radi, namjeravamo, kanimo) da vršimo, a oblici glagola *esse* kazuju vrijeme u kojem je ta radnja.

Prez. *laudātūrus, a sum, es* i d. hoću da hvalim.
laudātūrus, a sim, sīs i d.
Imperf. *laudātūrus, a eram, erās* i d. namjeravah da hvalim.
laudātūrus, a essem.
Fut. *laudātūrus. a erō* htjeću da hvalim.
Perf. *laudātūrus, a fuī* htio sam da hvalim
laudātūrus, a fuerim.
Inf. prez. *laudātūm, am, um esse.*
Inf. perf. *laudātūrum, am um fuisse.*

Konjunktivom prez. i imperf. perifrastične konjugacije naknađava se konjunktiv aktivnog futura.

§ 79 Opisna konjugacija pasivna *(coniugātiō periphrastica passīva)* zove se ona glagolska promjena koja postaje, kad se gerundiv udruži s oblicima glagola esse. Gerundiv znači radnju koju treba da vršimo, moramo vršiti, a oblici glagola esse kazuju vrijeme u kojem je ta radnja.

Prez. *laudandus, a, um sum* treba da me hvale, moraju me hvaliti.
laudandus, a, um sim.
Imperf. *laudandus, a um eram* trebaše da me hvale, morahu me hvaliti.
laudandus, a, um essem.
Fut. *laudandus, a, um erō* trebaće da me hvale.
Perf. *laudandus, a um fuī* trebalo je da me pohvale.
laudandus, a, um fuerim.
Inf. prez. *laudandum, am, um esse.*
Inf. perf. *laudandum, am, um fuisse.*

Pamti ova pravila:

a) *laudandum est* treba da se hvali. Ako je subjekt neodređen, a glagolski je predikat bez objekta, upotrebljava se bezlična konstrukcija tj. glagol *esse* stoji u 3 l. sing., a gerundiv

u srednjem rodu; *mihi laudandum est* treba da hvalim; ako je subjekt određen, stoji u dativu.

b) *virtūs laudanda est* vrlina treba da se hvali, vrlinu treba hvaliti. Ako je subjekt neodređen, a glagolski predikat ima objekt, upotrebljava se lična konstrukcija, tj. objekt se meće u nominativ, a gerudiv se s njim slaže u rodu, broju i padežu; *virtūs mihi laudanda est* treba da hvalim vrlinu; ako je pak subjekt određen, stoji u dativu.

Gerundiv u niječnim rečenicama znači također što se ne smije, ne može učiniti: *laudandum nōn est* ne smije se hvaliti; *vir vix ferendus* čovjek koji se ne može podnositi.

Glagoli na -iō § 80

Petnaest glagola III konjugacije na *-iō* imade u oblicima koji postaju od prezentske osnove pred nastavcima kratko *i* koje odbacuju pred drugim *i* ili pred kratkim *ĕ;* na pr. *capio,* prez. osnova *capĭ* inf. *cap(i)-ĕre = capĕre,* 2 l. sing. *cap(i)-is = capis,* ali *capi-unt.* Amo pripada i *orior* roditi se (iz IV konjugac. po infinitivu).

	Aktiv		Pasiv	
Prez.	Indikativ	Konjunktiv	Indikativ	Konjunktiv
	capi-ō	*capi-am*	*capi-or*	*capi-ar*
	cap-ĭs	*capi-ās*	*cap-ĕris*	*capi-āris*
	cap-ĭt	*capi-at*	*cap-itur*	*capi-ātur*
	cap-ĭmus	*capi-āmus*	*cap-imur*	*capi-āmur*
	cap-ĭtis	*capi-ātis*	*cap-iminī*	*capi-āminī*
	capi-unt	*capi-ant*	*capi-untur*	*capi-antur*

Impf. akt. *capi-ēbam* i d., pas. *capi-ēbar* i d.

Fut. I akt. *capi-am, capi-ēs* i d., pas. *capi-ar, capi-ēris* i d.

Inf. akt. *cap-ĕre,* pas. *cap-ī;* partic. prez. *capi-ēns*; gerundiv: *capi-endus*; gerund: *capi-endī, capi-endō* i d.

Imper. 2 l. sing. *cap-ĕ,* 2 l. plur. *cap-ite;* imper. II *cap-itō; cap-itōte, capi-untō.*

Amo pripadaju ovi glagoli i njihove složenice:

capiō uzimam	*iaciō* bacam	*sapiō* kušam
cupiō želim	(*laciō* mamim) složenice	(*speciō* gledam) složenice
faciō činim	*pariō* rađam	*gradior* gredem
fodiō kopam	*quatiō* tresem	*morior* umirem
fugiō bježim	*rapiō* grabim	*patior* trpim

§ 81 Odložni glagoli[1]) (deponentia)

Mnogi glagoli imaju pasivan oblik, a aktivno značenje te se zovu *verba dēpōnentia* (odložni glagoli). Od aktivnih oblika imaju particip prezenta, particip fut. akt. i infinitiv fut. akt. Konjugiraju se kao pasiv običnih glagola. Gerundiv ima pasivno značenje: *hortandus* koji treba da se sokoli. Dok se kod običnih glagola ne upotrebljava pasivni imperativ, *dēpōnentia* ga imaju, ali mu je značenje aktivno: *hortā-re* sokoli; *hortā-minī* sokolite!

	I	II	III	IV
Prez. ind.	*hortor*	*vereor*	*queror*	*partior*
	hortāris	*verēris*	*querĕris*	*partīris*
	i d.	i d.	i d.	i d.
Prez. konj.	*horter*	*verear*	*querar*	*partiar*
	hortēris	*vereāris*	*queraris*	*partiāris*
	i d.	i d.	i d.	i d.
Impf. ind.	*hortābar*	*verēbar*	*querēbar*	*partiēbār*
„ konj.	*hortārer*	*verērer*	*querĕrer*	*partīrer*
Fut. I	*hortābor*	*verēbor*	*querar*	*partiar*
Perf.	*hortātus sum*	*verĭtus sum*	*questus sum*	*partītus sum*
Plkvpfkt.	*hortātus eram*	*verĭtus eram*	*questus eram*	*partītus eram*
Fut. II	*hortātus erō*	*verĭtus erō*	*questus erō*	*partītus erō*
Imper.	*hortā-re*	*verē-re*	*quer-ĕre*	*partī-re*
	hortā-minī	*verē-minī*	*quer-iminī*	*partī-minī*
Inf. prez.	*hortārī*	*verērī*	*querī*	*partīrī*

Inf. perf. *hortātum, am, um (us, a, um) esse*
veritum, am, um (us, a, um) esse
questum, am, um (us, a, um) esse
partītum, am, um (us, a, um) esse

Inf. fut. *hortātūrum, am, um (us, a, um) esse*
veritūrum, am, um (us, a, um) esse
questūrum, am, um (us, a, um) esse
partītūrum, am, um (us, a, um) esse

Part. prez.	*hortāns*	*verēns*	*querēns*	*partiēns*
„ perf.	*hortātus*	*verĭtus*	*questus*	*partītus*
„ fut.	*hortātūrus*[2]	*veritūrus*	*questūrus*	*partītūrus*

[1]) Izraz „odložni" načinjen je doslovno prema „*depōno*", što su lat. gramatičari tumačili kao da su ti glagoli „odložili" aktivne oblike, a pridržali su aktivno značenje.

[2]) Dolazi samo udružen s oblicima glagola *esse*.

Gerund	*hortandī*	*verendī*	*querendī*	*partiendī*
	hortandō	*verendō*	*querendō*	*partiendō*
	i d.	i d.	i d.	i d.
Gerundiv	*hortandus*	*verendus*	*querendus*	*partiendus*
Supin	*hortātum*	*veritum*	*questum*	*partītum*
	hortātū	*veritū*	*questū*	*partītū*

Tako i *dēpōnentia* III konj. na *-io* (§ 80): *morior, morĕris, moritur* i d., konj. impf. *morĕrer, morĕrēris, morĕrētur* i d., imper. *morĕre, morimĭnī.*

Bilješka 1) Gdjekoji glagoli imaju u participu perf. pas. i u oblicima od njega postalima pasivan oblik, a aktivno značenje, te se zovu *sēmi-dēponentia* (poluodložni glagoli).

Takvi su glagoli ovi:

audēo, audēre, ausus sum usuditi se
gaudeō, gaudēre, gāvīsus sum veseliti se
soleō, solēre, solĭtus sum običavati
(con)-fīdō fīdĕre, fīsus sum uzdati se

2) Gdjekoji participi perfekta glagola „deponentia" imaju pored aktivnoga i pasivno značenje[1]):

comitatus praćen	*medĭtatus* promišljen
dimensus izmjeren	*partītus* podijeljen
ementītus izmišljen	*populatus* opustošen.

3) Neki neprelazni glagoli imaju ipak particip perf. pas. koji se smije upotrebljavati samo atributivno: *adultus, obsolētus, inveteratus, nuptus, praeterĭtus: virgo adulta,* ali *virgo adolēvit.*

4) U participu perf. pas. imaju aktivno značenje glagoli: *cenare, prandēre, pōtare, iūrare:*

cēnatus onaj, koji je ručao	*pōtus* onaj, koji je pio
iūratus onaj, koji se zakleo	*pransus* onaj, koji je ručao

5) Nekoji glagoli imaju aktivan oblik, a pasivno značenje, te se zovu *neutralia passīva:*
vēneo, vēniī, (bez partic. perf. pas.) prodavati se (pasiv glag. *vendō*), *pereō, perīre, periī* propasti (pasiv glagola *perdō*) i djelimice *fīō* (§ 96).

Bilješke konjugacijama

1) Glagoli *dīcere* reći, *dūcere* voditi, *facere* činiti, *ferre* nositi imaju 2 I. sing. imperativa: *dīc, dūc, fac, fer.* Tako imaju i glagoli složeni s *dūcō* i *ferō: ēduc, confer.* Glagol *sciō* ima samo *scītō* znaj! i *scītōte* znajte! § 82

[1]) Pasivno je značenje rijetko u oblicima koji su složeni s glagolima *esse.* Particip u pas. značenju upotrebljava se samo za stvari: *adeptā lībertāte,* ali ne *adeptō virō.*

2) Mjesto završetka *-ērunt* u 3 l. pl. perfekta upotrebljava se kadšto *-ēre: laudāvēre, audīvēre* mj. *laudāvērunt, audivērunt.*

3) Perfekti na *-āvī, -ēvī, -īvī* i vremena i načini od njih izvedeni pokraćuju se gdjekada:

a) ***ve*** se odbacuje pred ***r:*** *laudārim* mj. *laudāverim, dēlēram* mj. *dēlēveram*, ali kod glagola na ***īvī*** ispada samo ***v:*** *audīeram* mj. *audīvēram.*

b) ***vi*** se odbacuje pred ***s:*** *laudāstī, audīstis* mj. *laudāvistī, audīvistis, laudāsse* mj. *laudāvisse, audīssem* mj. *audīvissem.*

Tako se kaže i *nōstī, nōsse, nōrunt* mj. *nōvistī, nōvisse, nōvērunt.*

Pamti: *desiī* (od *desinō), petiī, petiit*, (od *petō), rediī, rediit* (od *redeō).*

4) Nije pravilan partip. fut. akt. ovih glagola:

ori-, mori-, sonā-tūrus
pari-, rui-, secā-tūrus

od *orior* (part. *ortum), morior* (part. *mortuum), sōno* (part. *sonitum), pariō* (part. *partum), ruō* (part. *rutum), secō* (part. *sectum).*

5) Mjesto nastavka ***-ris*** u 2 l. sing. pas. (osim u indikativu prez.) upotrebljava se katkada ***-re:*** *laudābere* mj. *laudāberis, laudābāre, laudarēre,* mj. *laudābāris* i *laudārēris.*

6) Glagoli III i IV konjugacije imaju u starijem jeziku u gerundivu *undus* mj. *endus: potiundus;* uvijek se kaže: *repetundārum, dē repetundīs* radi globljenja.

7) stari su oblici: *ausim, faxim* (konjuktiv. perf. akt.); *faxō* (fut. II); *amarier* (infinitiv prez. pas. mj. *amārī).*

Tvorba osnova

I Prezentska osnova

§ 83 Kod glagolâ kojima se prezentska osnova svršuje na samoglasnik redovno je prezentska osnova jednaka glagolskoj, na pr. *laudā, monē, audī, tribu* od *laudā-re, monē-re, audī-re, tribu-ere.*

Bilješka. Gdjekoji glagoli kojima se prez. osnova svršuje na ***a, e, i*** imaju glagolsku osnovu konzonantsku:

iuvāre pomoći,	glag.	osn.	*iuv-*,	prez.	osn.	*iuvā-*
augēre množati,	„	„	*aug-*,	„	„	*augē-*
vidēre vidjeti	„	„	*vid-*,	„	„	*vidē-*
venīre doći	„	„	*ven-*,	„	„	*venī.*

2) U glagola s konzonantskom osnovom prezentska je osnova ponajviše proširena:

a) dodavanjem glasa ***i:*** *cap-i-ō*, v. § 80;

b) dodavanjem glasa ***t:*** *flecsō* (osn. *flec-), nectō* (osn. *nec-);*

c) dodavanjem glasa ***n:*** *temnō* (osn. *tem-*). Kadšto se ***n*** umeće i u osnovu, a pred usnenim glasom postaje ***m:*** *fra-n-gō* (osn. *frag-*), *vi-n-cō* (osn. *vic-*), *ta-n-gō* (osn. *tag.*), ali *ru-m-po* (osn. *rup-*), *cu-m-bō* (osn. *cub-*).

Amo pripadaju i glagoli na *-llō: tollō* (iz *tolnō*), *pellō* (iz *pelnō).*

I neke vokalske osnove dobivaju ***n:*** *sī-n-o, lī-n-ō.*

d) glasovima ***sc*** (*inchoātiva*): *crē-scō* (osn. *crē-*), *nā-scō* (osn. *nā-*), *dīscō* ima i reduplikaciju (iz *di-dc-scō*);

e) prezentskom reduplikacijom, tj. ponavljanjem početnoga glasa s ***ĭ:*** *bi-bō, si-stō, gi-gnō, serō* (iz *sisō,* jer *s* između samoglasnika postaje ***r,*** a samoglasnik ispred ***r*** redovno postaje ***e***).

II Perfektska osnova

Perfektska se osnova pravi od glagolske;

1) reduplikacijom, tj. da se pred glag. osnovu metne početni suglasnik i samoglasnik ili početni suglasnik i *ĕ; mordeō: mo-mordī, currō: cu-curri: pariō: pĕpĕri*[1]).

Bilješka 1) Glag. osnove koje se počinju sa ***st, sp*** gube početno ***s,*** a u reduplikaciju dolaze oba početna suglasnika: *spo-pondī (spondeō), ste-tī (stō), sti-tī (sistō).*

2) Složeni glagoli obično nemaju reduplikacije: *re-spondeō: respondī,* ili odbacuju u reduplikaciji ***e:*** *répperī rettuli.*

2) otezanjem osn. samoglasnika: *ĕmo: ēm-i, lĕgo: legī.*

3) glasom ***s*** (nekad aorisna osnova) kod konzonantskih osnova koje ima samoglasnik dug (po prirodi ili po položaju): *carpō: carpsī, scrībō: scrīpsī, dūcō: dūxī.*

4) glasom ***v*** kod vokalskih osnova na ***a, e, i:*** *laudā-v-ī, delē-v-i, audi-v-ī.* Osnove na ***a*** i ***e*** koje taj samoglasnik gube i neke druge osnove dobiju ***u:*** *domāre: domui, docēre: docuī;* tako i *alō: aluī, colo: coluī.*

---

[1]) U redupliciranoj osnovi slabi samoglasnik glag. osnove: ***a*** u ***i*** *cadō: ce-ci-di,* ali pred *r* u ***e***: *pariō: pe-per-ī;* ***e*** u ***i***: osn. *men: me-min-ī;* ***ae*** *u* ***ī***: *caedō: ce-cīd-ī.*

III Participska osnova

Particip perf. pas. gradi se od glagolske osnove:

1) Nastavkom *to, ta (tus, a, um): laudā-tus, dēlē-tus, lec-tus, audī-tus.*

One osnove na *ā* i *ē* koje taj samoglasnik gube dobivaju mjesto njega *i: domāre, domi-tus, monēre: moni-tus,* druge pak nemaju nikakva samoglasnika: *secāre: sectus, docēre: doc-tus.*

2) Nastavkom *so, sa (sus, a, um). currere: cur-sus, pellere: pul-sus.*

Tvoreći perfektsku i participsku osnovu treba paziti na ove glasovne promjene:

1) Grleni sa *s* postaju *x; dīcō: dīxī, rego, rexi, trahō: traxī coquo: coxī.*

2) a) Grleni ispred *t* prelaze u *c: legō: lectus, trahō: tractus, coquō: coctus.*

b) *b* prelazi ispred *s* i *t* u *p: scrīp-sī, scrīp-tum.*

3) a) *d* i *t* ispred *s* ili ispada ili postaje *s* (asimiliraju se): *lūdō: lusī, cedō: cessī, sentiō: sensi.*

b) *d* i *t* + *t* prelaze u *ss* ili poslije dugog samoglasnika pa suglasnika u *s:cedō: cessum* (iz *ced-tum*), *lūdō: lūsūs* (iz *lūdtus*), *vertō: versus* (iz *vert-tus*).

4) *m* se asimilira sa *s: premō: pressi,* ili ostaje ispred *s* i *t* nepromijenjen, ali se onda između njih umeće *p: sumō: sum-p-sī, sum-p-tum.*

5) Ako se osnova svršuje na dva suglasnika, to ispred *s* i *t* ispada posljednji: *mulceō: mulsī, mulsum; torqueō: torsī, tortum.*

Popis najvažnijih glagola po osnovnim oblicima[1])

§ 84 Prva konjugacija

I Perfekti s reduplikacijom

dō, dăre, dĕdī, dătum dati

circumdō circúmdăre, circúmdĕdī, circúmdătum opkoliti, opasati.

Bilješka. Oblici glagola *dăre* imaju uvijek kratko *ă: circúmdăbam, circúmdăbō.*

Izuzimaju se *dā, dās, dāns,* ali *dăntis.*

[1]) U slijedećem izbrajanju glagola izostavljene su mnoge složenice koje nemaju nikakve nepravilnosti prema osnovnom glagolu, a pri potrebi moraju se i onako tražiti u rječniku

Dvosložne složenice idu po III konjugaciji:

abdō, abdere, abdĭdī, abdĭtum sakrivati; tako i:

perdō -ere upropašćivati, izgubiti pas. *pereō, perīre, periī, peritūrus,* ali *perditus* i *perdendus.*

vēndō, -ere prodavati, pas. *vēneō, vēnīre, vēniī,* ali *vēnditus, vēndendus.*

stō, stāre, stĕti, — stajati. Partic. fut. akt. *stātūrus.*

Složenice s dvosložnim prijedlogom imaju *stĕtī,* dakle; *circumstō, -āre, circumstĕtī* naokolo stajati

a s jednosložnim *stĭtī,* dakle:

praestō' -āre[1]), *praestitī, praestātūrus* nadmašiti *(alicui).*

II Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika

iŭvō, -āre, iūvī, iūtum (iuvātūrus) pomagati *(aliquem)*

lavō, -āre, lāvī, lautum (lōtum i *lavātum)* prati.

III Perfekti na -vi

laudō, -āre, laudāvī, laudātum hvaliti. Amo pripadaju svi glagoli I konjugacije koji nijesu ovdje spomenuti.

pōtō, -āre, pōtāvī, — piti: *pōtus* u akt.: koji je pio, popivši, u pas. pjan, opit,

(plicō) upotrebljava se samo složen; složenice imaju redovno: *-āvi, -ātum,* rjeđe: *-uī, -ĭtum,: explicō* razvijati, razjašnjivati, *implicō* zaplitati.

IV Perfekti na -ui

crĕpo, āre, crepuī, (crepitum) zveketati

cubō, -āre, cubuī, cubitūrus ležati

domō, -āre, domuī, domitum krotiti, pokoriti

sonō, -āre, sonuī, sonātūrus zvečati

Ali *resonō, -āre, resonāvī* i *resonuī* odjekivati.

tonō, -āre, tonuī grmjeti

veto, -āre, vetuī, vetĭtum zabranjivati (*aliquem* komu).

secō, -āre, secuī, sectum (secātūrus) sjeći, rezati

(*micō, -āre, micuī,* = treptjeti, blistati se)

ēmĭcō, -āre, ēmicuī — odlikovati se, ali *dīmicō* boriti se: *dīmicāvī, dīmicātum*

Druga konjugacija § 85

I Perfekti s reduplikacijom

mord-e-ō, -ēre, momordī, morsum gristi

pend-e-ō, -ēre, pĕpendi, — visjeti

[1]) *praestat* bolje je; *sē praestāre* pokazivati se

spond-e-ō, -ēre, spŏpondī, spōnsum zavjetovati se, obećavati
respondeō, -ēre, respondī, respōnsum odgovarati.
tond-e-ō, -ēre, totondī, tōnsum strići

II Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika

sĕd-e-ō, -ēre, sēdī, sessūrus sjedjeti
Složen. s jednosložnim prijedlozima slabi *e* u *i*:
obsĭdeō, -ēre, obsēdī, obsessum, opsjedati *(óbsĭdēs)*.
possĭdeō, -ēre, possēdī, possessum posjedovati, imati *(póssidēs)*.
vĭd-e-ō, -ēre, vīdī,, vīsum vidjeti
căv-e-ō, -ēre, cāvi, cautum čuvati se
făv-e-ō, -ēre, fāvī, fautum biti naklonjen, prijati
fŏv-e-ō, -ēre, fōvī, fōtum grijati, njegovati
mŏv-e-ō, ēre, mōvī, mōtum gibati, kretati
vŏv-e-ō, ēre, vōvī, vōtum zavjetovati
prand-e-ō, ēre, prandī, prānsum doručkovati; *prānsus* onaj koji je ručao
strid-e-ō, -ēre, strīdī, — (rjeđe *strīdō, -ēre*) šikati

III Perfekti na -sī

rīd-e-ō, -ēre, risī rīsum smijati se
suād-e-ō, ēre, suāsī, suāsum svjetovati
ārd-e-ō, -ēre, ārsi — gorjeti *(ārsūrus)*
haer-e-ō, -ēre, haesī, — visjeti *(haesūrus)*
măn-e-ō, -ēre, mānsī, — ostati *(mānsūrus)*
iŭb-e-ō, -ēre, iussī, iussum zapovjedati (*aliquem* komu)
aug-e-ō, -ēre, auxī, auctum umnožiti, povećati
lūc-e-ō, -ēre, luxī, — svjetliti se
lug-e-ō, -ēre, lūxī, — tugovati
mulc-e-ō, -ēre, mulsī, mulsum gladiti, milovati
abs-terg-e-ō -ēre, -tersī, -tersum obrisati
torqu-e-ō, -ēre, torsī, tortum svijati, mučiti
indulg-e-ō, -ēre, indulsī, — ugađati, popuštati
alg-e-ō, -ēre, alsī, — zepsti
fulg-e-ō, -ēre fulsī, — sijevati, blistati
urg-e-ō, -ēre, ursī, — tiskati, navaljivati

IV Perfekti na -vī i -uī

dēleō, -ēre, dēlēvī, dēlētum razoriti
fleō, -ēre, flevī, flētum plakati, *defleo* oplakivati
com-pleō, -ēre, -plēvī, -plētum napuniti

S participom perf. pas. na *-ĭtum*:

aboleō, -ēre, abolēvī, abolĭtum ukinuti
cieō, -ēre, cīvī, cĭtum poticati
Složeni gotovo uvijek na *ciō, cīre* po IV konjugaciji.

Perfekti na *-uī*, participi perf. pas. na *-ĭtum*:

habeō, -ēre, habuī, habĭtum imati
praebēō pružati, *mereō* zaslužiti, *moneō* opominjati
debeō dugovati, *taceō* šutjeti, *terreō* strašiti.

Bez participa perf. pas., ali s participom fut. na *-itūrus*:

caleō, -ēre, caluī biti topao *(calitūrus)*.
careō, -ēre, caruī oskudijevati *(caritūrus)*.
doleō, -ēre, doluī žalostiti se *(dolitūrus)*.
noceō, -ēre, nocuī škoditi *(nocitūrus)*.
pāreō, -ēre[1], *pāruī* pokoravati se *(pāritūrus)*.
placeō, -ēre, placuī militi se *(placitūrus)*.
valeō, -ēre, valuī zdrav, jak biti *(valitūrus)*.

---

doceō, -ēre, docuī, doctum učiti
mīsceō, -ēre, mīscuī, mixtum miješati.
torreō, -ēre, torruī, tostum pržiti, sušiti
cēnseō, -ēre, cēnsuī, cēnsum cijeniti, misliti.

Mnogi ponajviše neprelazni glagoli II konjugacije imaju perfekt na *uī*, ali nemaju participa perf. pas.;

ārceō, -ēre, arcuī odvraćati, odbijati
egeō, -ēre, eguī potrebovati *(aliquā rē)*
ēmineō, -ēre, ēminuī provirivati, odlikovati se
flōreō, -ēre, flōruī cvasti
horreō, -ēre, horruī zgražati se
iaceō, -ēre, iacuī ležati
lateō, -ēre, latuī biti sakriven
niteō, -ēre, nituī sjati
pateō, -ēre, patuī biti otvoren
sileō, -ēre, siluī šutjeti
studeō, -ēre, studuī trsiti se *(alicuī reī)*
teneō, -ēre, tenui držati. Složenice imaju ptp. pf. na *tentum*.

---

[1]) *appāret* jasno je

timeō, -ēre, timuī bojati se *(aliquem)*.
vigeō, -ēre, viguī, živjeti, čil, krepak biti.

Gdjekoji glagoli nemaju ni perfekta ni participa perf. pas.; na pr. *immineō* prijetim, *maereō* tugujem, *polleō* moćan sam, *splendeō* sjam se, *squaleō* prljav sam (*squalidus*).

§ 86 Treća konjugacija

I Perfekti s reduplikacijom

cădō, -ēre cĕcĭdī, cāsum padati
óccidō, -ĕre, óccidī, (occāsum) poginuti; *récido, -ĕre, -réccidi*, — natrag pasti
áccidō, -ĕre, áccidī, — padati, *accidit* zgađa se; *incĭdō, -ēre, incĭdi* upasti
caedō, -ĕre, cĕcīdī, caesum ubijati, sjeći
occīdō, -ĕre, -ĕre, occīdī, occisum ubiti;
canō, -ĕre, cecinī, (*cantātum*) pjevati
cóncinō, -ĕre, concinuī — slagati se
per-cellō, -ĕre, pér-culī, per-culsum potresti, oboriti
antecellō, praecello i *excellō* odlikovati se nemaju ni perfekta (naknađuje se s *floruī, praestitī*) ni participa perf. pas. *Excelsus* je pridjev
currō, -ĕre, cucúrrī, cursum trčati
Ove složenice nemaju reduplikacije: *occurrō' -ĕre, occurrī, occursum* trčati ususret, sukobiti se; *recurrō* natrag trčati, *succurrō* priteči u pomoć
Ostale složenice dolaze sad s reduplikacijom, sad bez nje
fallō, -ĕre[1] *fefēllī*, (*dēceptum*) varati
falsus je pridjev: lažan izmišljen (prevaren sam: *dēceptus sum)*
pangō, -ĕre, pĕpĭgī, pāctum utvrditi, uglaviti
compingō, -ĕre, compēgī, compāctum spojiti
pĕpigī, je perf. i od *paciscor:* sklopiti, ugovoriti na pr. *pacem*
parcō, -ĕre, pepercī, (*temperātum*) štedjeti (*alicuī* koga)
părīō, perĕre, paperī, partum (*paritūrus* rađati, teći
pellō, -ĕre, pépulī, pulsum tjerati
appellō, ĕre, áppulī, appulsum dotjerati, pristati.
pendō, -ĕre, pependī, pēnsum vješati, mjeriti, plaćati
pungō, -ĕre, pupugī, pūnctum bosti
Složeni imaju u perf. *pūnxī: compungō* izbosti, *interpungō* (točkama) rastaviti
si-sto, -ĕre, (*stĕtī* i *stitī*), *stătum* staviti, stati. *Status* kao pridjev: utvrđen, određen
Složenice zadržavaju reduplikaciju, ali nemaju participa perf. pas.
cirkumsistō 3. ima perf. *circumstetī* opkoliti
tangō, -ĕre, tĕtĭgī, tactum dotaći se

---

[1]) *fallit mē* ne znam

attingo 3., áttigī, attāctum dotaći se, stići
contingō[1]) *3., cóntigī, contāctum* dodirnuti, zgoditi
obtingit, obtingĕre, obtigit zapasti (nema participa perf. pas.)
tendō, -ĕre, tetendī, tentum napinjati
Bez participa perf. pas. je: *ostendō 3., ostendī* pokazati (dopunjuje se s *ostentāre*).
tundō, -ĕre, tutudī, tūnsum (*tūsum*) tući, udarati
retundō, 3., réttudī, retūsum suzbiti
bibō, -ĕre, bĭbī — — piti (dopunjuje se s *pōtāre*)
crēdō, -ĕre, crēdidī, crēdĭtum vjerovati

Reduplikaciju gube:

findō, -ĕre, fĭdī, fĭssum cijepati
scĭndo, -ĕre, scĭdī, scĭssum raskinuti

II Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika

ăgō, -ĕre, ēgī, āctum tjerati, raditi
circúmagō okolo tjerati, *péragō* svršiti
Ostale složenice mijenjaju ***a*** u ***i*:**
ábĭgō, 3., abēgī, abāctum otjerati
ádĭgō dotjerati; *éxĭgō* istjerati, svršiti; *súbĭgō* pokoriti
cōgō *3.*, ***coēgī, coāctum*** nagnati, prisiliti
dēgō *3.*, —, — provesti (dopunjuje se s *agere)*
căpiō, capĕre, cēpī, captum uzeti, uhvatiti
Složenice imaju u participu perf. pas.: *ceptum*
ĕdō, -ĕre, ēdī, ēsum jesti. Vidi § 91.
ĕmō, -ĕre, ōmī, ēmptum kupovati
ádĭmō 3., adēmī, adēmptum oduzeti. Tako:
dírimō rastaviti, *rédimō* otkupiti, *interimō* uništiti, pogubiti.
faciō, facere, fēcī, factum činiti, raditi. Imperativ: *fac*.
Od prezentske osnove ima u pasivu samo *faciendus*, a sve ostale oblike od *fīō, fierī, factus sum* (v. § 96).
Složen s prijedlozima mijenja ***a*** u ***i***, u participu perf. pas. ima ***-fectum***, a pasiv pravilno na ***-ficior***; na pr.:
conficiō 3., confēcī, confectum svršiti. Imperativ: *confice*, pas. *conficior*.
Neke složenice zadržavaju ***a*** i imaju u pasivu *fīō*; na pr.:
assuefaciō 3., assuefēcī, assuefactum priviknuti se; pas. *assuefīō*
patefaciō otvoriti, otkriti; *labēfaciō* uzdrmati; *satisfaciō* udovoljiti
fŏdiō, fodere, fōdī, fossum kopati
fŭgiō, fugĕre, fūgī — bježati (*fugitūrus*)
iăciō, iăcĕre, iēcī, iactum bacati
Složen ima u prez. *-iciō*, u participu perf. pas. *-iectum*

---

[1]) *contingit, cóntigit* ispada za rukom.

lĕgō, -ĕre, lēgi, lēctum čitati, brati
pérlegō 3., perlēgī, perlēctum pročitati
cóllĭgō 3., collēgī, collēctum skupljati. Tako i:
dēlĭgō i *ēlĭgō* odabirati, izbirati, ali:
***dīligō** 3., **dīlexī**, dīlēctum* ljubiti (mj. *dīlēctus* bolje *carus alicuī)*
***intĕllegō** 3., **intellēxī**, intellēctum* spoznavati
***négleğō** 3., **neglexī**, neglēctum* zanemarivati.

Odbacujući prezentsko proširenje

frăngō, -ĕre, frēgī, frāctum lomiti, kršiti
cōnfringō 3., cōnfrēgī, cōnfrāctum slomiti, skršiti
relinquō, -ĕre, relīquī, relictum ostaviti, *delinquo* pogriješiti
vincō, -ĕre, vīcī, victum pobijediti
rumpō, -ĕre, rūpī, ruptum raskinuti, rastrgati
fundō, -ĕre, fūdī, fusum sipati, razbiti

(*īcō*), (*īcere*), *īcī, ictum* udariti (*foedus īcere* ugovor sklopiti).
U prezentu se ne upotrebljava, nego se nadoknađuje s *ferīre.*
(*sīdō, -ĕre* sjesti).
assīdō, -ĕre, assēdī, assessum sjesti k
vīsō, -ĕre, (*vīsī*), — razgledati, pohoditi
vellō, -ĕre, vellī, vulsum čupati (pjesnički)
vertō, -ĕre, vertī, versum obraćati.

Svi glagoli na ***d*** pred kojim je suglasnik imaju u perf. ***-dī*** (osim *ardeō: arsī*):
accendō, -ĕre, accendī, accēnsum zapaliti (*candō* neobičan)
dēfendō, -ĕre dēfendī, dēfensum braniti
pandō, -ĕre, pandī, passum raširiti, rasplesti
prehendō, -ĕre, prehendī, prehēnsum uhvatiti
Od scandō, -ĕre (*scandī* — penjati se) upotrebljavaju se samo oblici prez. osnove.
ascendō, -ĕre, ascendī, ascensum popeti se
cōnscendō popeti se (*navem* ukrcati se) *dēscendō* saći

---

solvō, -ĕre, solvī, solūtum odriješiti, platiti
volvō, -ĕre, volvī, volūtum valjati, okretati

---

abnuō, -ĕre, abnuī — odbijati, odricati
acuō, -ĕre, acuī — oštriti, brusiti, *acūtus* oštar (pridjev)

arguō, -ĕre, arguī, (accusātum) optužiti; *argūtus* oštrouman, dosjetljiv (pridjev)
coarguō dokazati, obličiti *(convictum)*, *redarguō* utjerati u laž, pobiti *(refūtātum)*
congruō, -ĕre, congruī, — podudarati se, slagati se
exuō, -ĕre, exuī, exūtum svući, skinuti *(aliquā rē)*
imbuō nakvasiti, umočiti; *induō* obući
luō, -ĕre, luī, — prati
mĕtuō, -ĕre, metuī, — bojati se
mĭnuō, -ĕre, minuī, minuītūm umanjiti
ruō, -ĕre, ruī, — *ruitūrus* rušiti (se)
dīruo 3 dīruī, dīrūtum razoriti.
statuo, -ĕre, statuī,, statūtum odrediti
tribuō, -ĕre, tribuī, tribūtum dati, podijeliti

III Perfekti na -sī (-ssī, -xī)

carpō, -ĕre, carpsī, carptum brati, kidati
cōmō, -ĕre, cōmpsī, cōmptum urediti, uresiti
dēmō, -ĕre, dēmpsī, dēmptum uduzeti
nūbō, -ĕre, nūpsī, nūptum udâvati se (za koga *alicuī*)
prōmō, -ĕre, prōmpsī, prōmptum izvaditi
rēpō, -ĕre, rēpsī, — mljeti, gmizati
scrībō, -ĕre, scrīpsī, scrīptum pisati
sculpō, -ĕre, sculpsī, sculptum dupsti, rezati
serpō, -ĕre, serpsī, — plaziti
sūmō, -ĕre, sūmpsī, sūmptum uzeti
con-temnō -ĕre, contempsī, contemptum prezirati

---

gerō, -ĕre, gessī, gestum nositi
premō, -ĕre, pressī, pressum tiskati
ūrō, -ĕre, ūssī, ūstum paliti, žeći, *combūro* spaliti

---

claudō -ĕre, clausī, clausum zatvoriti,
inclūdō 3., inclūsī, inclūsum zaključati, *conclūdō* zaključiti,
dīvīdō, -ĕre, dīvīsī, dīvīsum dijeliti,
laedō, -ĕre, laesī, laesum vrijeđati,
allīdō 3., allīsī, allīsum udarati u što,
lūdō, -ĕre, lūsī, lūsūm igrati se, rugati se, varati
plaudō, -ĕre, plausī, plausum pljeskati, ali:

explōdō 3., *explōsī, explōsum,* izviždati,
rādō, -ĕre, rāsī, rāsum grepsti,
rōdō, -ĕre, rōsī, rōsum glodati,
trūdō, -ĕre, trūsī, trūsum turati, potiskivati,
vādō, -ĕre ići, *ēvădō 3, ēvāsī, ēvāsum* izići, postati; *invādō* navaliti

---

cēdō, -ĕre, cessī, cessum uzmicati, ustupati
mittō, -ĕre, mīsī, missum slati
(quatiō, quatĕre, quassum uzdrmati, potresti*)*
concŭtiō, *concutere, concussī, concussum* uzdrmati *(cóncutis)*

---

mergō, -ĕre, mersī, mersum potopiti
spargō, -ĕre, sparsī, sparsum razasuti, poškropiti
tergō, -ĕre, tersī, tersum brisati
Složenice idu po II konjugaciji v. § 85, III.
afflīgo, -ĕre, afflīxī, afflīctum oboriti, ucviljeti
dīcō, -ĕre, dīxī, dictum kazati
dūcō, -ĕre, dūxī, ductum voditi
fīgō, -ĕre, fīxī, fīxum pripeti, prikovati
rĕgō, -ĕre, rēxī, rēctum upravljati, vladati
cŏrrigō 3., corrēxī, corrēctum popravljati. Ali:
pergō, *-ĕre, perrēxī, perrēctum* nastaviti
surgō, *-ĕre surrēxī, surrēctum* podići se, ustati
(speciō, specere, spēxī, spectum gledati)
adspiciō, adspicere, adspēxi, adspectum pogledati i druge složenice;
trăhō, -ĕre, trāxī, trāctum vući
vĕhō, -ĕre, vēxi, vectum voziti
cŏquo, -ĕre, coxī, coctum kuhati
vīvō, -ĕre, vīxī, vīctūrus živjeti
struō, -ĕre, strūxi, structum zidati, snovati
fluō, -ĕre, fluxī, — teći
flec-t-ō, -ĕre, flexī, flexum savijati, sagnuti
nec-t-ō, -ĕre (nexuī), nexum spojiti, skopčati
cingō, -ĕre, cinxī, cinctum opasati, ograditi
iungō, -ĕre, iūnxī, iūnctum spajati, upregnuti
distingŭo, -ĕre, distinxi, distinctum razlikovati
ungō, -ĕre, ūnxī, ŭnctum mazati
fingō, -ĕre, finxī, fictum tvoriti, izmišljati

pingō, -ĕre, pinxī, pictum slikati
stringō, -ĕre, strinxī, strictum stegnuti, trgnuti

IV Perfekt na -vi *i* -ui

lĭnō, -ĕre, lēvī, litum mazati
óblinō namazati; *(oblĭtus* razlikuj od *oblītus: oblīvīscor)*
sĭnō, -ĕre, sīvī, situm pustiti, dopustiti
dēsinō 3., dēsiī, dēsitum prestati, odustati. Mjesto *dēsiī, dēsiit* u Cicerona: *dēstitī, dēstitit.*
se-rō, ĕre, sēvī, sătum sijati
cōnserō 3., consēvī, cōnsitum posijati; *īnserō* usijati
tĕro, -ĕre, trīvī, trītum trti
cer-n-ō, -ĕre, — vidjeti
dēcernō 3., dēcrēvī, dēcrētum odlučiti; *discernō* razlikovati, *sēcernō* odijeliti
sper-n-ō, -ĕre, sprēvī, sprētum prezirati
ster-n-ō, -ĕre, strāvi, strātum obarati
cupĭō, cupere, cupīvī — željeti
petō, -ĕre, petīvī i *petiī, petītum* težiti, iskati
quaerō, -ĕre, quaesīvī, quaesītum tražiti
acquīrō 3, acquīsīvī, acquīsītum pribaviti, steći
sapiō, sapere, sapīvī (-iī) — kušati, biti mudar
dēsipiō (bez perf.) biti lud, mahnit

---

arcessō, -ĕre, arcessīvī, arcessītum zvati
capessō, -ĕre, capessīvī, capessītum uhvatiti
facessō, -ĕre, facessīvī, facessītum činiti, vršiti
lacessō, -ĕre, lacessīvī, lacessītum dražiti

---

alō, -ĕre, aluī, altum hraniti
colō, -ĕre, coluī, cultum obrađivati, štovati
cōnsŭlō, -ĕre, consuluī, cōnsultum pitati za savjet
ócculō, -ĕre, occuluī, occultātūm sakrivati (*occultus* je pridjev), ali obično se veli *occultō 1*
molō, -ĕre, moluī, molitum mljeti
vomō, -ĕre, vomuī, vomitum bljuvati
gemō, -ĕre, gemuī — stenjati, jecati
strepō, -ĕre, strepuī — ječati
tremō, -ĕre, tremuī — drhtati
accumbō, -ĕre, ăccubuī — *(accubitūrus)* leći
gignō, -ĕre, gĕnuī, genĭtum rađati

pōnō, -ĕre, pŏsuī, pŏsĭtum staviti, metnuti
compōnō sastaviti; *expōnō* izložiti, *antepōnō* pretpostaviti
răpiō, rapĕre, rapuī, raptum zgrabiti, oteti
abripiō, abripere, abripuī, abreptum strgnuti, oteti
sĕrō, -ĕre, (seruī), sertum nizati, uvrstiti
texō, -ĕre, texuī, textum splesti, tkati
ēliciō, ēllicere, ēlicuī (ēlicitum) izmamiti, izvabiti, ali:
illiciō 3, illēxī, illectum } primamiti, zavesti
pelliciō 3, pellēxī, pellectum } primamiti, zavesti
alliciō 3, allēxī — namamiti, zavesti

Pojedince pamti:
ferō, ferre, tulī, lātum nositi. Nepravilan glagol v. § 92
Složenica *súfferō* pozajmljuje perf. i particip perf. pas. od:
tollō, -ĕre, sústulī, sublātum dizati, ukinuti
attollō i *extollō* dizati uvis nemaju perf. ni participa perf. pas.

Neki glagoli III konjugacije nemaju ni perfekta ni participa perf. pas. kao na pr. *angō 3*, mučiti, *furō 3*, bješnjeti, *mētō 3*, želi (perf. *messem fēcī*), *plectō 3*, biti, šibati, *vergō 3* naginjati se, *verrō 3* zgrtati, mesti

---

Sēmidepōnens: fīdō, -ĕre, fīsus sum uzdajem se
cōnfīdō pouzdajem se, *diffido* ne pouzdajem se

V Glagoli na -scō

Glagoli III konjugacije na *-scō* pokazuju počinjanje radnje. Zato se i zovu *verba incohātīva*. Dijele se u: a) *incohātīva primītīva* kojih se osnovna riječ ne upotrebljava: b) *incohātīva verbālia* koja su izvedena od glag. osnova; c) *incohātīva nōminālia* koja su izvedena od imenskih osnova.

1 Incohātīva prīmītīva

dīscō, -ĕre, didicī učiti
pōscō, -ĕre, pōpōscī iskati, zahtijevati
Složenice s *dīscō i pōscō* zadržavaju reduplikaciju
Ostala *incohātīva prīmītīva* imaju u perf. *-vī*, u participu *-tum*, a pred njima se *-scō* odbacuje:

adolēscō, -ĕre, adolēvī, — dorasti (*adultūs* odrastao je pridjev)
crēscō, -ĕre, crēvī — rasti
nōscō, -ĕre, nōvī — upoznati. *Nōvī* znači: znam, poznajem
ăgnōsco 3, ăgnovī ăgnĭtum pripoznati, priznati
cognosco 3, cognovī cōgnĭtum upoznati, razvidjeti
recognosco 3, recognocī, recōgnĭtum prepoznati, pregledati
īgnosco 3, īgnovī, īgnōtum praštati
obsolēscō, -ĕre, obsolēvī zastarjeti, iz običaja izići (*obsolētus* zastario, iznošen, otrcan je pridjev)
pāscō, -ĕre, pāvī, pāstum pasti, hraniti
quiēscō, -ĕre, quiēvī — mirovati, počivati *(quietūrus)*
suēscō, -ĕre, suēvī, suētum naučiti se

2 Incohātiva vērbālia

coalēscō 3 (alĕre), coaluī srasti se
concupīscō 3 (cupĕre) concupīvīi zaželjeti, čeznuti
conticēscō 3 (tacēre), conticuī zašutjeti
convalēscō 3 (valēre) convaluī, ojačati, ozdraviti
erubēscō 3 (rubēre), erubuī zacrvenjeti se
exārdēscō 3 (ārdēre), exārsī zapaliti se, planuti
extimēsco } *3 (timēre)* *extimuī* } prestrašiti se
pertimēscō } *3 (timēre)* *pertimuī* } prestrašiti se
ingemīscō 3 (gemĕre), ingemuī, uzdahnuti
inveterāscō 3 (inveterāre), inveterāvī zastarjeti, *inveterātus* ukorijenjen (pridjev)
obdormīscō 3 (dormīre), obdormīvī zaspati
obstupēscō 3 (stupere). obstupuī uprepastiti se, zapanjiti se
perhorrēscō 3 (horrēre), perhorruī prepasti se
revīvīscō 3 (vīvere). revīxī oživjeti
scīscō 3 (scīre), scīvī, scītum doznati, odlučiti

3 Incohātīva nōminālia

ēvānēscō 3 (vānus), evānuī iščeznuti
mātūrēscō 3 (mātūrus), mātūruī sazrijevati
obdūrēscō 3 (dūrus), obdūruī otvrdnuti
obmūtēscō 3 (mūtus), obmūtuī, umuknuti, zanijemiti
percrebrēscō 3 (crebēr) percrebruī učestati
Bez perfekta: *ingrāvēscō 3 (grāvis)* otežati, *repuerāsco 3 (puer)* podijetiti se

§ 87 Četvrta konjugacija

I Perfekti s otpalom reduplikacijom

comperiō, -īre, compĕrī, compertum saznati
reperiō, -īre, reppĕrī, repertum naći

II Perfekti s otezanjem osnov. samoglasnika

vĕniō, -īre, vēnī, ventum doći, dolaziti; razlikuj; *vĕnit* dolazi i *vēnit* došao je *venīmus* dolazimo i *vēnīmus* došli smo.
Pamti: prez. *invĕnit, invenīmus,* perf. *invēnit, invēnimus.*

III Perfekti na sī (xī)

amiciō, -īre, —, — zaogrnuti; *amictus* je pridjev
(*farciō, -īre, farsī, fartum* napuniti, trpati)
referciō, īre, refersī — napuniti; *refertus, confertus* pun (pridjev)
fulciō, -īre, fulsī, fultum podupirati
hauriō, -īre, hausī, haustum crpsti
sarciō, -īre, sarsī, sarsum krpiti, popravljati
sanciō, -īre, sānxi, sanctum narediti, utvrditi; *sanctus* svét
saepiō, -īre, saepsī, saeptum ograditi
vinciō, -īre, vinxī, vinctum vezati, u gvožđe okovati
sentiō, -īre, sēnsī, sēnsum osjećati, misliti

IV Perfekti na -vī i -uī

audiō, -īre, audīvī, audītum čuti. Većina glagola IV konjugacije ima oblike kao *audiō.*
aperiō, -īre, aperuī, apertum otvarati
eō, īre, iī, ĭtum ići (v. § 94)
operiō, -īre, operuī, opertum pokrivati
saliō, -īre, saluī — skakati
sepeliō, -īre, sepelīvī, sepultum pokopati

Nekoliko glagola IV konjugacije nema ni perfekta ni participa perf. pas.:
feriō, -īre udarati, ubijati (*feriō foedus* sklapam savez) u perfektu se dopunjuje *s percutiō, -ĕre, percussī, percussum,* a ako je u vezi s *foedus,* onda se dopunjuje s *īcī, pepigī, fēcī*; *superbiō, -īre* oholiti se; *ēsuriō, -īre* gladan biti.

Odložni glagoli (verba dēpōnentia) § 88

I konjugacija

Prva konjugacija ima mnogo deponentia i svi imaju perfekt na: *-ātus sum,* na pr. *cōnor, cōnārī, cōnātus sum* kušati, *mīror, mīrārī, mīrātus sum* čuditi se i dr.

II konjugacija

fateor, fatērī, fassus sum priznati
cōnfiteor, -ērī, confessus sum priznati; *profiteor* izjaviti, očitovati
liceor, -ērī, licitus sum nuditi (kod prodaje)
polliceor, -ērī, pollicitus sum obećati
medeor, -ērī, — liječiti (ranu *vulnerī*). Perf. *sānāvī*
mereor, -ērī, meritus sum zaslužiti, zavrijediti. Perf. i *meruī*
Merēre steći; *stipendia merēre* (vojničku) plaću dobivati, u vojsci služiti
misereor, -ērī, miserĭtus sum smilovati se
reor, rērī, rātus sum misliti: *ratus* znači misleći (kao particip), određen, istinit (kao pridjev). Mjesto *ratus sum* obično se kaže *arbitrātus sum*
tueor, tuērī, tutātus sum štititi
vereor, -ērī,verĭtus sum bojati se, poštovati

III konjugacija

fruor, fruī uživati *(fruitūrus)*. U perf.: *ūsus sum, fructum cēpī*
fungor 3, fūnctus sum vršiti, obavljati *(munere)*
loquor 3, locūtus sum govoriti
morior, morī, mortuus sum umrijeti *(moritūrus)*
pāscor, pāscī, pāstus sum, pasti, pasem
queror, querī, questus sum tužiti se
sequor, sequī, secūtus sum ići za kim, slijediti
vehor, vehī, vectus sum voziti se

(*gradior, gradī, gressus sum* koračati)
aggredior, aggredī, aggressus sum napasti, udariti na koga

lābor, lābi, lāpsus sum padati, sklizati se
nītor, nītī, { *nīxus* / *nīsus* } *sum* naslanjati se, naprezati se
patior, pati, passus sum trpjeti
perpetior, pérpetī, perpessus sum pretrpjeti
am-plector, amplectī, amplexus sum obuhvatiti, zagrliti
ūtor, utī, ūsus sum upotrijebiti, koristiti se

Složenice: *dēvertor* svratiti se i *revertor* vratiti se imaju u perfektu *dēvertī, revertī; reversus* samo kao particip: vrativši se.

Amo idu i ova *incohātīva:*

adipīscor 3, adeptus sum dobiti, postići
cōmminīscor 3, cōmmentus sum izmišljati
expergīscor 3, experrēctus sum probuditi se
īrāscor 3, srditi se; *irātus* pridjev: ljutit. Perf. *suscēnsuī*
nāscor 3, nātus sum roditi se
nancīscor 3, nactus ili *nanctus sum* dobiti, postići
oblīvīscor 3, oblītus sum zaboraviti
pācīscor 3, pactus sum i *pepĭgi* ugovarati, pogoditi se
proficīscor 3, profectus sum polaziti, putovati
reminīscor 3, sjećati se, perf. *recordātus sum*
ulcīscor 3, ultus sum osvetiti se
vēscor 3, jesti, hraniti se. Perf. ne naknađuje s *ēdī*

IV konjugacija

U perfektu ima redovno: — *ītus sum:*

blandior 4 laskati
mentior 4 lagati
partior 4 dijeliti
largior 4, izdašno poklanjati
mōlior 4, truditi se, preduzimati
potior 4, zadobiti, osvojiti
sortior 4 ždrebadi, ždrebanjem zadobiti

Napose pamti:

assentior 4, assēnsus sum slagati se
mētior 4, mensus sum mjeriti
experior 4, expertus sum kušati
opperior 4, oppertus sum iščekivati
ōrdior 4, ōrsus sum početi; *exōrdior* započeti
orior, orīrī, ortus sum izlaziti, rađati se (*oritūrus, oriundus*)

Samo infinitivom *orīrī* pripada ovaj glagol IV konjugaciji; inače se mijenja u oblicima prezentske osnove po III konjugaciji: *orior, óreris, óritur, orimur, orímini, oriuntur;* imperat. *órere.* Konjunktiv imperf. *órerer* (rjeđe *orīrer).* To vrijedi i za složenice njegove izuzevši *adorior* koja ima redovno *adorīris, adorītur.*

Nepravilni glagoli § 89

Nepravilne zovemo one glagole koji se ne razlikuju samo u perf. i partic. perf. pas. nego i u konjugaciji samoj od glagola koje smo doslije uzeli za primjer.

Amo brojimo: I prave nepravilne glagole (*verba anōmăla*), II nepotpune glagole (*v. dēfectīva*), III bezlične glagole (*v. impersonālia*).

I Verba anōmala

Pomoćni glagol *sum, fuī, esse* biti

Esse gradi svoje oblike od dvije različne osnove: prez. *ĕs* (*s*) i perf. *fu.*

		Indikativ		Konjuktiv	
Prezent	S.	*sŭm*	jesam, sam	*sīm*	(da) sam, budem
		ĕs	jesi, si	*sīs*	„ si, budeš
		est	jest, je	*sĭt*	„ je, bude
	Pl.	*sŭmus*	jesmo, smo	*sīmus*	„ smo, budemo
		estis	jeste, ste	*sītis*	„ ste, budete
		sunt	jesu, su	*sĭnt*	„ su, budu
Imperfekt	S.	*ĕrăm*	bijah	*essem*	bio bih
		erās	bijaše	*essēs*	bio bi
		erăt	bijaše	*essĕt*	bio bi
	Pl.	*erāmus*	bijasmo	*essēmus*	bili bismo
		erātis	bijaste	*essētis*	bili biste
		erănt	bijahu	*essĕnt*	bili bi
Futur I	S.	*ĕrō*	biću		(*futūrus sim, sīs* i d.,
		erĭs	bićeš		
		erĭt	biće		
	Pl.	*erĭmus*	bićemo		
		erĭtis	bićete		
		erunt	biće		

Perfekt	S.	*fuī*	bio sam	*fuĕrim*	(da) sam bio
		fuīsti	bio si	*fueris*	„ si bio
		fuĭt	bio je	*fuerit*	„ je bio
	Pl.	*fuĭmus*	bili smo	*fuerimus*	„ smo bili
		fuīstis	bili ste	*fueritis*	„ ste bili
		fuērunt	bili su	*fuerint*	„ su bili
Pluskvamperfekt	S.	*fuēram*	bijah bio	*fuissem*	bio bih bio
		fuerās	bijaše bio	*fuissēs*	bio bi bio
		fuerăt	bijaše bio	*fuissĕt*	bio bi bio
	Pl.	*fuerāmus*	bijasmo bili	*fuissēmus*	bili bismo bili
		fuerātis	bijaste bili	*fuissētis*	bili biste bili
		fuerănt	bijahu bili	*fuissent*	bili bi bili
Futur II	S.	*fuerō*	budem bio		
		fueris	budeš bio		
		fuerit	bude bio		
	Pl.	*fuerimus*	budemo bili		
		fueritis	budete bili		
		fuerint	budu bili		
Imperativ	I. S.	2 *ĕs*	budu! II S.	2 *estō*	budi!
		3 —		3 *estō*	neka bude!
	Pl.	2 *este*	budite! Pl.	2 *estōte*	budite!
		3 —		3 *suntō*	neka budu!

Infinitiv

Prez.: *esse* biti. — Perf.: *fuisse.* — Fut.: *futūrum, am, um* (*futūrōs, ās, a*) *esse* ili *fŏre*

Particip fut.: *futūrus, a, um,* koji će biti, budući

Tako se mijenjaju i složenice njegove:

absum, abesse, āfuī ne biti ovdje, biti nenazočan
adsum, adesse, adfuī (*affuī*) biti ovdje, biti nazočan
dēsum, dēesse, dēfuī nedostajati, manjkati
insum, inesse, — biti u čem
intersum, interesse, interfuī sudjelovati
obsum, obesse, obfuī smetati, škoditi
praesum, praeesse, praefuī stajati na čelu, upravljati
prōsum, prodesse, prōfui koristiti
subsum, subesse, — biti pod čim
supersum, superesse, superfuī preostati

Bilješke. 1) Particip prez. imaju samo *absum* i *praesum*: *absēns absentis* nenazočan, *praesēns, praesentis* nazočan, sadašnji.

2) *Prōsum* je složen od prijedloga *prō* (nekada *prōd*) i *sum.* Isprvično ***d*** javlja se svagdje gdje za njim stoji ***e,*** a ispada ispred ***s*** i ***f:***

prō-sum, prōd-es, prōd-est, prōsumus, prōd-estis, prō-sunt; prōd-eram, prōd-ero, prōd-essem, prōd-esse, prōfui.

3) *forem, fores* i d. može stajati mjesto *essem* u protazi pogodbenih rečenica i u namjernim rečenicama. Infinitiv *fore* mora se upotrijebiti u vezi s participima mjesto *futūrum esse*, dakle: *laudātum fore, laudandum fore*, a ne *laudātum, laudandum futūrum esse.*

Possum mogu § 90

Glagol *possum* složen je od *pot-* (*potis, pote*) i *sum.* U oblicima prez. osnove mijenja se kao glagol *sum,* samo se ***t*** ispred ***s*** pretvara u ***s*** (izjednačenje). Pokraćeni su oblici *posse* i *possem.* Perfekt *potuī* i particip *potēns* pripadaju izgubljenomu glagolu *potēre.*

	Indikativ		Konjunktiv	
		Prezent		
S.	*pos-sum*	Pl. *pos-sumus*	S. *pos-sim*	Pl. *pos-sīmus*
	pot-es	*pot-estis*	*pos-sīs*	*pos-sītis*
	pot-est	*pos-sunt*	*pos-sit*	*pos-sint*
		Imperfekt		
S.	*pot-eram*	Pl. *pot-eramus*	S. *pos-sem*	Pl. *pos-sēmus*
	pot-erās	*pot-erātis*	*pos-sēs*	*pos-sētis*
	pot-erat	*pot-erant*	*pos-set*	*pos-sent*
		Futur I		
S.	*pot-ero*	Pl. *pot-erimus*		
	pot-eris	*pot-eritis*		
	pot-erit	*pot-erunt*		
		Perfekt		
S.	*potuī*	Pl. *potuimus*	S. *potuerim*	Pl. *potuerimus*
	potuistī	*potuistis*	*potueris*	*potueritis*
	potuit	*potuērunt*	*potuerit*	*potuerint*
		Pluskvamperfekt		
S.	*potueram*	Pl. *potuerāmus*	S. *potuissem*	Pl. *potuissēmus*
	potuerās	*potuerātis*	*potuissēs*	*potuissētis*
	potuerat	*potuerant*	*potuisset*	*potuissent*

Futur II

S. *potuerō* Pl. *potuerimus*
potueris *potueritis*
potuerit *potuerint*

Particip *potens* vrši službu pridjeva

Infinitiv

Prez.: *pos-se* moći. — Perf. *potuisse.*

§ 91 *Edō* jedem

Glagol *ĕdō, -ĕre, ēdī, ēsum* mijenja se pravilno po III konjugaciji, samo za neke oblike ima i sporedne oblike koji su jednaki istim oblicima glagola *esse,* ali s promijenjenom kvantitetom,

Ind. prez.: *edō, ēs, ēst, ēdimus, ēstis, edunt.*

Konj. imperf. *ēssem, ēsses, ēsset, ēssēmus, ēssētis, ēssent.*

Imper. *ēs, ēste.*

Infin. *ēsse.*

Od složenih glagola: *cómedō* pojesti i *éxedō* izjesti nalaze se gdjekoji kraći oblici: *comēst, comēsset, commēsse, exēst.*

§ 92 *Fero, ferre, tulī, lātum* nosití

	Aktiv	Pasiv
Indik. prez.	*ferō, fers, fert*	*feror, ferris, fertur,*
	ferimus, fertis, ferunt	*ferimur, feriminī, feruntur,*
Konj. imper.	*ferrem, ferrēs, ferret*	*ferrer, ferrēris, ferrētur,*
	ferrēmus i d.	*ferrēmur* i d.
Imperativ I	*fer, ferte*	
II	S. *fertō, fertō*	
	Pl. *fertōte, feruntō*	
Inf. prez.	*ferre*	*ferrī*

Ostali su oblici pravilni: *ferēbam, feram, tulī: tuleram, tulissem: lātus sum, lātūrus* i d.

Isto se tako mijenjaju ove složenice:

áfferō (*adferō*), *afférre, áttŭlī, allātum* donijeti
aúferō, āuférre, ábstuli, ablātum odnijeti
cōnferō, cōnferre, cōntŭlī, collātum snositi, porediti
differō, différre, — distuli, — dilatum razlikovati se, odgoditi
éfferō, efférre, éxtulī, ēlātum iznijeti, sahraniti
inferō, īnférre, íntulī, illātum unijeti
ófferō, offérre, óbtulī, oblātum nuditi
réferō, reférre, réttulī, relātum natrag nositi, javljati, izvijestiti
súffero, sufférre, —, — podnositi (perf. *sustinui).*

Ostale složenice ne mijenjaju prijedloga:
praéferō pretpostavljati, *próferō* iznijeti, *perferō* podnijeti, *trānsferō* prenijeti, *dēferō* predati, doglasiti

Volō, velle, voluī htjeti § 93
Nōlō, nōlle, nōluī ne htjeti
mālō, mālle, māluī voljeti

Prezent	Indikativ	*volo* *vīs* *vult* *vólumus* *vultis* *volunt*	*nolo* *non vīs* *non vult* *nolumus* *non vultis* *nolunt*	*mālo* *māvīs* *māvult* *mā́lumus* *māvultis* *mālunt*
	Konjunktiv	*velim* *velīs* *velit* *velīmus* *velītis* *velint*	*nolim* *nolīs* *nolit* *nolīmus* *nolītis* *nolin*	*mālim* *mālīs* *mālit* *mālīmus* *mālitis* *mālint*
Imperfekt	Indikativ	*volēbam* *volēbās* *vólēbat* i d.	*nloēbam* *nēoēbās* *nolēbat* i d.	*mālēbam* *mālēbās* *mālēbat*
	Konjunktiv	*vellem* *vellēs* *vellet* i d.	*nollem* *nôllēs* *nollet* i d.	*māllem* *māllēs* *màllet* i d.
Futur I	Indikativ	*volam* *volēs* *volet* i d.	*nolam* *nolēs* *nolet* i d.	*mālam* *mālés* *mālet* i d.
Imperativ		nema	*nolī* nemoj! *nolīte* nemojte! *nolīto* *nólītōte*	nema
Infinitiv		*velle*	*nolle*	*mālle*

Ostali oblici imadu pravilnu promjenu:
voluī, voluerim, volueram, voluissem, voluerō, voluisse
nōluī, nōluerim, nōlueram, nōluissem, nōluerō, nōluisse
māluī, māluerim, mālueram, māluissem, māluerō, māluisse.

Neklasičan particip *volēns* naknađuje se participom *cupiēns*, a *nōlens* pridjevom *invītus*.

Bilješka. *Sīs* = *sī vīs* ako hoćeš, ako ti je po volji.

§ 94 *Eō, īre, iī, itum* ići

U prezentskoj osnovi prelazi ispred ***a, o, u*** osnovni glas ***i*** u ***e***. U perfektskoj osnovi odbacuje se ***v***, a *ii* se pred ***s*** sažima u ***ī***. Participska osnova ima kratko ***ĭ***.

	Indikativ	Konjunktiv
Prez.	*eō, īs. it, īmus, ītis, eunt*	*eam, eās, eat, eāmus, eātis, eant*
Imperf.	*ībam, ībās, ībat* i d.	*īrem, īres, īret* i d.
Fut. I	*ībō, ībis, ībit* i d.	
Imp. I	*ī, īte,*	II *ītō, ītō, ītōte (euntō)*
Inf. prez.	*īre*, perf, *īsse*, fut.	*ĭtūrum, am, um esse.*
Partieip prez.	*iens, euntis*, fut.	*ĭtūrus, a, um.*

Gerund: *eundi, eundō* i d.

Pasivni se oblici upotrebljavaju: *ītur, eātur, ībātur, īrētur. ībitur, ĭtum est, -sit, -erat, -esset, -erit;* infin. prez. *īrī*, perf. *ĭtum esse;* gerundiv *(ob)-eundus, a um.*

Perfekt *ii, isti, iit, iimus, istis, iērunt.* Ostali oblici izvode se pravilno od perfektske osnove: *ierim, ieram, issēm, ierō.*

Glagoli složeni s *eō*, kojima je značenje neprelazno, imaju u pasivu samo one oblike koji su malo prije navedeni, na pr.:

abeo otići, odilaziti, *exeo* izlaziti, izići, *intereō* propasti, *redeō* vraćati se.

pereō poginuti upotrebljava se kao pasiv za *perdō 3*, a *vēneō* prodavati se kao pasiv za *vendō.*

Glagoli složeni s *eō*, kojima je značenje prelazno imaju potpun pasiv, kao: *adeō* pristupiti, moliti, *circumeō*, obilaziti, opkoliti, *ineō*[1]) unići, započeti, *obeō* obići, pohodit, *praetereō* mimoići, *trānseō* prijeći.

Bilješke. 1) *Ambio, -īre, ambīvī, ambītum* obilaziti, tražiti (čast) spreže se redovn po IV konjugacija i zato *ī* u supinu. Imenica je *ambĭtus.*

2) Razlikuj: *vēneunt, vēnībant, vēniērunt* i *vĕniunt, veniēbant, vēnērunt.*

§ 95 *Queō* mogu, *nequeō* ne mogu

Glagoli *queō* i *nequeō* sprežu se kao *eō*. Najobičniji su oblici prezenta indikativa i konjunktiva. Oblici glagola *queō* bez *nōn* su

[1]) *Consilium inīre* naumiti; *ineunte anno* u početku godine: — *ab ineunte aetāte* od rane mladosti; *inĭtā aestāte* pošto je ljeto otpočelo.

rijetki. Upotrebljavaju se samo neki oblici, kao: *nōn queō, nequītis, nequeunt;* — *nōn queam* ili *nequeam, queās, queat* i *nōn queat, queāmus* i *nequeāmus, queant* i *nequeant,* — *nequīrem, quīret* i *nequīret; nequisset; nequīre.*

Fīō, fĭerī, factus sum postati, zbiti se § 96

Glagol *fīō, fierī, factus sum* je po značenju pasiv glagola *faciō, facere* činiti. (Vidi § 86, II) Samoglasnik ***i*** je u *fīō* redovno dug, samo je kratak pred *er* i u *fĭt.*

		Indikativ	Konjunktiv
Prez.	S.	*fīō, fīs, fĭt*	*fīam, fīās, fīat*
	Pl.	—, —, *fīunt*	*fīamus, fīātis, fīant*
Impf.	S.	*fīēbam, -ās, -āt* i d.	*fĭerem, -ēs, -et* i d.
Futur I.	S.	*(fīam), fīēs, fīet.*	
		(fīēmus, fīētis), fīent	

Imperativ: *fī*. — infinitiv: prez. *fĭerī*, perf. *factum, am, um esse*, fut. *futūrum, am, um, esse* ili *fŏre*

Particip fut. akt.: *futūrus, a, um:* perf. *factus, a, um.*

Gerundiv: *faciendus, a, um.*

Oblici izvedeni od *factus* sprežu se pravilno: *factus sum, sim, eram, essem, erō.*

II Verba dēfectīva § 97

1) Coepī počeo sam, *meminī*, sjećam se, *ōdī* mrzim su perfekti. *Meminī* i *ōdī* imaju prezentsko značenje, njihov pluskvamperfekt ima značenje imperfekta, a njihov futur II značenje futura I.

Perf. ind.	*coepī*	*meminī*	*ōdī*
	coepistī	*meministī*	*ōdístī*
	i d.	i d.	i d.
Perf. konj.	*coeperim*	*meminerim*	*ōderim*
	coeperis	*memineris*	*ōderis*
	i d.	i d.	i d.
Pkpfkt. ind.	*coeperam*	*memineram*	*ōderam*
	coeperās	*meminerās*	*ōderās*
	i d.	i d.	i d.
Pkpfkt. konj.	*coepissem*	*meminissem*	*ōdissem*

Futur II	*coeperō*	*meminerō*	*ōderō*
Imperativ	—	*mementō!* *mementōte!*	—
Inf. perf.	*coepisse*	*meminisse*	*ōdisse*

Particip perf. pas. *coeptus*; partic. fut. *coeptūrus*, —, *ōsūrus, -a, -um*.

Bilješka. Prezent, imperfekt i futur I uzima *coepī* od *incipiō, instituo*. *Coepī* dolazi ponajviše u vezi s infinitivom aktivnim: *coepī scrībere*. Uz pasivni infinitiv dolazi uvijek *coeptus sum* mjesto *coepī*: *urbs oppugnārī coepta est* počelo se jurišati na grad. — Za pasiv glagola *ōdī* upotrebljava se *ōdiō sum* ili *in ōdiō sum*.

2) *āiō* tvrdim, kažem

Prez. *āiō, ăis, ăit*, —, —, *āiunt*. Konjunkt. *āiat*

Imperf. ind. *āiēbam, -ās, -āt*, —, —, *-ant*

Perf. ind. —, —, *ait*

Bilješka. Mjesto *aisne?* misliš? je li? kaže se i *ain'*.

3) *inquam* velim, kažem

Prez. ind. *inquam, inquis, inquit*, —, —, *inquiunt*.

Imperf. *inquiebat*

Futur I —, *inquiēs, inquiet*

Perf. —, *(inquisti), inquit*

Bilješka. *Inquam* se upotrebljava u direktnom govoru i stavlja se iza jedne ili više riječi: *sequiminī mē, inquit, mīlitēs!* *Aiō* stoji obično u indirektnom govoru.

4) *fārī* govoriti

Od *fārī* nalaze se u klasičnoj prozi samo ovi oblici: *fātur, fābitur, fāndo (fāndo audīre* saznati po čuvenju). Više se upotrebljavaju složenice *affārī* progovoriti komu, *effārī* izreći, *praefārī* unaprijed kazivati.

5) Imperativi i pojedini oblici: a) *apăge* nosi mi se s očiju! vuci se! tornjaj se! slaže se s akuzativom: *apage tē!*; b) *age (agite)* de! dede! hajde! hajdete!; c) *cedo* daj! daj ovamo! amo! d) *quaesō* molim, *quaesŭmus* molimo upotrebljava se uz imperativ ili u pitanjima: *Tu, quaesō, scrībe!* piši, molim te! često se prevodi sa: po Bogu, za Boga! za ime Božje! ded! *Ubinam es, quaesō?* Ta gdje si po Bogu? *Dic, quaesō* ded kaži!; e) *(h)avē, salvē, valē* i to: *(h)avē, (h)avētō, (h)avēte; salvē, salvētō, salvēte; valē, valētō, valēte; salvēbis, valēbis; (h)avēre, salvēre, valēre* u vezi s *iubeō*: *iubeō tē salvēre* pozdravljam

te! Ti se imperativi upotrebljavaju pri dolasku: pomoz Bog! zdravo! dobro došao (došli)!, rjeđe pri odlasku: zbogom! U tom posljednjem slučaju obično je *valē, valēte*.

III Verba impersonālia § 98

Bezlični zovu se oni glagoli kojima se izriče radnja nepoznatoga, neodređenoga subjekta, a upotrebljavaju se samo u 3 l. singulara i u infinitivu. Ti glagoli mogu imati u participu samo srednji rod. Bezlični su glagoli dvojaki: 1) pravi, koji imaju svagda samo bezličan oblik, 2) nepravi, koji doduše imaju sve oblike, ali se mogu upotrebljavati i bezlično.

1) Pravi bezlični glagoli jesu ovi:

a) koji znače kakav prirodni pojav: *pluit* kiši, pada kiša, *ningit* sniježi, pada snijeg, *tonat (tonuit)* grmi, *fulgurat, fulminat* sijeva, *illūcēscit (illūxit)* sviće, *advesperāscit (advēsperāvit)* smrkava se.

b) nekoliko glagola II konjugacije koji prikazuju stanje ili raspoloženje:

piget mē, pigēre, piguit mrzi me
pudet mē, pudēre, puduit stidim se, stid me je
paenitet mē, paenitēre, paenituit kajem se
taedet me, taedēre, pertaesum est gadi mi se, dosadno mi je
decet, decēre, decuit dolikuje se, pristoji se,
dēdĕcet, dēdĕcēre, dēdecuit ne dolikuje, ne pristoji se
miseret mē, miserēre žao mi je
libet, libēre, libuit (libitum) mili se
licet, licēre, licuit (licĭtum est) slobodno je, dopušteno je
oportet, oportēre, oportuit treba

Bilješka. Ti glagoli nemaju imperativa, a naknađuje se konjunktivom: *pudeat tē* stidi se! — Participi prezenta u značenju pridjeva obični su *decēns* pristojan, *libens* voljan, rad, *pudens* stidljiv, sramežljiv. — Gerund i gerundiv imaju *pudet, paenitet*.

2) Nepravi bezlični glagoli zadržavaju 3 l. svoga glagola, ali im se značenje mijenja. Takvi su:

accĭdit događa se	*appāret (appāruit)* jasno je, očevidno je
condūcit koristi	*cōnstat (cōnstitit)* poznato je
contingit (contigit) događa se	*convĕnit* dolikuje se, pristoji se
ēvĕnit dešava se	*expĕdit* korisno je
fit (factum est) biva	*interest* stalo je do čega
lĭquet (licuit) jasno je	*pătet (patuit)* očevidno je

plăcet (placuit) sviđa se *praestat* bolje je,
iuvat mē godi mi, veseli me; *fallit, fugit, praeterit (mē)* nepoznato mi je, ne znam.

Neprelazni glagoli mogu kao bezlični glagoli imati i pasivni oblik (dakle u 3 l. sing. i u infinitivu): *ītur* ide se, *clamātur* viče se, *curritur* trči se, *itum est* išlo se.

Bilješka. Bezlični glagoli imaju sva vremena osim imperativa.

§ 99

Čestice (particulae)

I Prilozi (adverbia)

Prilozi stoje uz glagole i kazuju: kad, gdje, kako i zašto se zbiva ono što glagoli znače. Prilozi mogu stajati i uz pridjeve i druge priloge i kazuju u kolikoj je mjeri ono što te riječi znače. Prema tomu ima priloga za vrijeme *(adverbia temporis)*, za mjesto *(adv. locī)*, za način *(adv. modī)*.

Prilozi su ili isprvični *(prīmitīva)*, kao *saepe* često, *mox* doskora, *clam* tajno, ili izvedeni *(dērīvāta)*.

1) *Advērbia temporis*, na pr.

hŏdiē danas	*herī* jučer	*crās* sjutra	*mox* doskora	*iam* već
nunc sada	*semper* uvijek	*interdum* kadšto	*numquam* nikad	*statim* odmah

2) *Adverbia locī*, na pr.

comminus izbliza	*ēmīnus* izdaleka	*procul* daleko	*retrō* natrag.

3) *Adverbia modī*, na pr.

sīc, ĭta tako	*item* isto tako	*satis* dosta	*saltem* bar, dajbudi.
valde, ádmodum veoma	*praecipue, imprīmīs* osobito	*vix* jedva i d.	

Prema tome, postaju li izvedeni prilozi od imena ili od zamjenica ili od prijedloga, dijele se: 1) na imenske *(adv. nōminālia)*: *pulchrē* lijepo, *sapienter* mudro, 2) na zamjeničke *(adv. prōnōminālia)*: *ubi* gdje, *hic* ovdje, 3) na prijedložne (adv. *praepositionalia*): *contra* nasuprot, *prope* blizu.

§ 100 Građenje priloga od pridjeva i participa

1) Pridjevi i participi II deklinacije zamjenjuju gen. završetak *ī* s *ē*:

altus visok, gen. *altī* adv. *altē*
pulcher lijep, „ *pulchrī* „ *pulchrē*, ali:
bĕnĕ dobro (od *bonus*) i *mălĕ* zlo (od *malus*).

2) Pridjevi III deklinacije zamjenjuju gen. završetak *is* s *iter*.

ācer oštar, gen. *ācris* adv. *ācriter*
fortis hrabar, „ *fortis* „ *fortiter*.

Pridjevi i participi na *āns* i *ēns* zamjenjuju gen. završetak *is* s *er*.

prūdēns razborit, gen. *prūdentis* adv. *prūdenter*
sapiēns mudar „ *sapientis* „ *sapienter*

Bilješka. 1) *Audāx* ima prilog *audācter* smjelo, *violentus* ima *violenter*. Rijetko se upotrebljava *difficulter (difficiliter)* od *difficilis*, a mjesto toga se obično kaže: *nōn facile, vix, aegre* teško.

2) Neki prilozi, izvedeni od pridjeva na *us*, imaju završetak *ē* i *ter*: *hūmānus*: *hūmānē* i *hūmāniter*, *firmus*: *fīrmē* i *fīrmiter*, *largus*: *largē* i *largiter*.

Drugi nastavci, kojima postaju prilozi § 101

1) Nastavkom *-tus* postaju prilozi, koji znače izvor, podrijetlo: *antīquitus* od starine, *funditus* s dna, s temelja, *penitus* iznutra, sasvim, *rādīcitus* iz korijena.

2) Nastavkom *-im* postaju prilozi kojima se kaže način: *certātim* utakmice, *fūrtim* kradom, *gradātim* korak po korak, postepeno, *raptim* naglo, *vicissim* uzajmice, *nōminātim* poimence, *partim* djelimice, *passim* rastrkano, amo tamo, *stătim* odmah, *virītim* jedan po jedan.

Prilozi koji su postali od padežâ § 102

1) Akuzativi (sing i pl.) su na pr.: *domum* kući *rūs*, na selo *forās* van, *demum* tek, *nōndum* još ne, *ceterum* uostalom, *parum* malo i d.

2) Ablativi (ili instrumentali) na *ō* i *ē* su na pr. *dōmo* od kuće, *rure* sa sela, *sponte* voljno, *serō* kasno, *consultō* hotimice, *continuō* odmah, *rārō* rijetko, *subitō* naglo, *meritō* po zasluzi, s pravom i d.

Poređenje priloga § 103

Redovno se porede samo oni prilozi koji se grade od pridjeva ili pridjevskih participa. Komparativ takovih priloga jednak je komparativu pridjeva u srednjem rodu; *altior*: *altius* više, superlativ pak postaje od superlativa pridjeva tako da se zamijeni završetak *us* s *ē*; *altissimus*: *altissimē* najviše.

Pamti:	*bĕnĕ* dobro	*melius* bolje	*optimē* najbolje
	male zlo	*peius* gore	*pessimē* najgore
	māgnopere vrlo	*magis* više	*māximē* najviše
	multum mnogo	*plūs* više	*plūrimum* najviše
	nōn multum malo	*minus* manje	*minimē* najmanje
	diū dugo	*diūtius* dulje	*diūtissimē* najdulje

saepe često — *saepius* češće — *saepissimē* najčešće
prope blizu — *propius* bliže — *proximē* najbliže

Bez pozitiva su: *potius* radije, *potissimum* najradije, osobito; *prius* prije, *prīmum* prvi put, prvo: *posterius* kasnije, *postrēmum* (*postrēmō*) najzad.

Bez komparativa su: *nūper* onomadne, nedavno, *nuperrimē* tek onomadne; *meritō* s pravom, *meritissimō* s najvećim pravom.

Bez superlativa su: *sătis* dosta, *satius* bolje, probitačnije; *secus* drukčije, *setius* (poslije negacije *nōn*, *haud*) manje.

§ 104 II Prijedlozi (praepositiōnēs)

Prijedlozi se upotrebljavaju da u rečenici oštrije označe uzajamni snošaj izraženih pojmova nego što to mogu sami padeži. Vežu se s akuzativom, ablativom ili s akuzativom i ablativom. Prvo im značenje bijaše mjesno, a iz toga se istom po vremenu razvilo vremensko značenje i druga značenja.

Bilješka. Prijedlozi su isprvični prilozi, a gdjekoji se upotrebljavaju tako još i sada; na pr. *montēs, quī circā sunt; ut suprā dixī;* pa *ante, post, prope, contra.*

1) Prijedlozi s akuzativom:

ante, apud, ad, adversus, circum, circā, citrā, cis, ergā, contrā, inter, extrā, infrā, intrā, iūxtā, ob, penes, pōne, post i *praeter, prope, propter, per, secundum, suprā, versus, ūltrā, trāns.*

ante pred, prije (o mjestu i vremenu): *ante oculōs* pred očima, *ante mortem* prije smrti.

apud kod, pri, pred u: *apud Rōmānōs* kod Rimljana, *apud mē* kod mene (u mom stanu), *contiōnārī apud mīlitēs* govoriti pred vojnicima, *apud Plātōnem legimus* čitamo u Platona (ne *in Platōne*, ali je dobro *in Platōnis librō).*

ad k ili samo dativ, kod, za, do, prema, oko: *ad tē veniō* dolazim k tebi: *scrībere ad aliquem* pisati komu; *ad Rōmam* kod (blizu) Rima; *ad mērīdiem* prema jugu; *ad ūnum omnēs* svi do jednoga; *ad decem* do deset; *ad scrībendum* za pisanje, radi pisanja; *ad tempus* na vrijeme; *ad ūsum* za porabu (svrha) Preneseno: po, prema: *ad voluntātem* po volji; *ad verbum* od riječi do riječi; *ad exemplum* po primjeru (poput).

Bilješka. *Usque ad* (sve do) upotrebljava se za vrijeme i mjesto.

adversus prema, protiv (u prijateljskom i neprijateljskom smislu): *adversus hostēs* protiv neprijatelja; *pietās adversus*

deōs prema bogovima; prema, k (o mjestu): *adversus montem* prema, ka gori.

circum, circā oko, okolo (o mjestu i vremenu); *circum sē* oko sebe; *circum Capuam* oko Kapue; *circā oppida mittere* slati u gradove (po gradovima); *circā hōram tertiam* oko tri sata.

citrā, cis s ove strane; *citrā Rhēnum* s ove strane Rajne (opreka *trāns).*

ergā prema (u prijateljskom smislu): *amor ergā parentēs* ljubav k roditeljima.

contrā prema, protiv (u neprijateljskom smislu): *contra Siciliam* prema Siciliji; *contrā hostem* protiv neprijatelja; *contrā flūmen* uz rijeku.

inter među, između: *inter amīcōs* među prijateljima; *inter Siciliam et Italiam* između Sicilije i Italije; o vremenu: pri za: *inter cenam* pri večeri; *inter ipsum pūgnae tempus* za vrijeme same bitke.

extra izvan, van: *extrā urbem* izvan grada. Preneseno: *extrā modum* preko mjere; *extrā culpam* bez krivnje.

īnfrā pod, ispod: *īnfrā lūnam* pod mjesecom; o vremenu: *Homērus nōn īnfrā Lycurgum fuit* Homer nije živio kasnije od —; o mjeri: *māgnitudine paulo infrā* nešto manji od —.

intrā u, među, za: *intrā parietēs* između zidova (među zidovima); *intrā sex mēnsēs* za 6 mjeseci, punih 6 mjeseci.

iūxtā do, uz, kraj, kod: *iūxtā viam* kraj puta; *iūxtā mūrum* do zida; *iūxtā praecepta* prema (po) propisima.

ob pred, zbog, radi: *ob oculōs* pred očima; *ob eam rem* stoga, zato; *ob iniūriam* zbog nepravde; *ob ūtilitātem* radi koristi.

pĕnĕs u (koga), u čijoj vlasti, u čijim rukama: *penes dominum* u gospodara, u vlasti (rukama) gospodara.

pōne za, straga: *pōne castra* za okolom.

post za iza, poslije, po: *post tergum* iza leđa; *post mortem* poslije smrti; *post hominum memoriam* od pamtivijeka.

praeter mimo, pokraj, duž, protiv, preko, osim: *praeter castra īre* ići mimo tabor; *praeter ōram* duž obale: *praeter opiniōnem* protiv očekivanja; *praeter modum* preko mjere; *nēmō praeter tē* nitko osim tebe.

prŏpe blizu, kod, kraj, o vremenu: oko, pod *prope oppidum* blizu grada; *prope castra* kraj tabora; *prope noctem* pod noć.

propter pokraj, do, zbog, radi: *propter statuam* pokraj kipa; *propter hiĕmem* zbog oluje; *propter metum* od straha.

per naš instrumental bez prijedloga, kroz, preko, po, u, za: *per vim* silom; *per fraudem* prijevarom; *per urben* kroz grad; *īre per forum* ići preko trga; *per somnum* u snu; per *sē* sam za se; *per legātum* po poslaniku; *iūrō per deōs* zaklinjem se bogovima.

secundum duž, poslije, po; *secundum flūmen* duž rijeke; *secundum deōs* poslije bogova; *secundum nātūram* po prirodi.

suprā nad, povrh, iznad, preko: *suprā lūnam* nad mjesecom (više, iznad mjeseca); *suprā modum* preko mjere; *suprā legēs* nad zakonima.

versus put, k, prema (meće se uvijek iza imena); sam se upotrebljava samo uz imena gradova, inače se nalazi uvijek u vezi s prijedlogom *ad* ili *in*. *Rōmam versus* put Rima; *ad Oceănum versus* prema oceanu; *in Italiam versus*.

ūltrā s one strane, preko, za: *ūltra montēs* s one strane gorâ (za gorama), *ūltrā modum* preko mjere.

trāns preko, s one strane; *trāns Alpēs* preko Alpa; *trāns Rhēnum* s one strane Rajne.

2 Prijedlozi s ablativom

ā (ab, abs), ē (ex) i *dē*, *cum* i *sine*, *prō* i *prae*.

ā (ab, abs) od, s, na: *ab urbe* od grada; *ā fronte* sprijeda; *ā tergō* straga; *ā dextrā* zdesna; *ā puerīs* od djetinjstva; *ā dextrō cornū* na desnom krilu; uz pasivne glagole: *interfici ab aliquō* biti ubijen od koga; uz glagole što znače braniti: *dēfendere, tuērī ab aliquō*.

Bilješka. *ā* stoji pred suglasnicima, *ab* ispred sviju glasova (osim ispred *b, p, f, m, v*), *abs* samo pred *tē* i pred *c* i *t* u složenih glagola: *abscēdō, abs-tulī*.

ē (ex) iz, s, od, zbog, po, prema: *ex urbe* iz grada, *ē locō superiōre* s višega mjesta; *ex quō* otkako; *ex eō diē quō* od onoga dana kad; *ex itinere* s puta; *ex consulātū* odmah poslije konzulata; *ex robŏre* od hrastovine (da se označi građa, od koje je što načinjeno); *ex aere aliēnō* zbog dugova; *ex virtūte* po vrlini; *ex meā sententiā* po mom mišljenju; *ex senātūs cōnsultō* prema odluci senata; *ē rē pūblicā* u državnu korist; *triumphāre ex* ili *dē* slaviti slavlje nad; *victōriam reportāre ex* ili *ā* nadvladati koga.

Bilješka. *ē* stoji pred suglasnicima, *ex* pred svima glasovima.

de s, sa, od, iz, među, po, o: *dē montibus* s gorâ; *dē tergō* s leđa; *dē finibus* iz zemlje; *multā dē nocte* u gluho doba

noći; *paucī dē nostrīs* nekolicina od naših; *dē meā sententiā* po mom mišljenju; *dē rē aliquā loquī* govoriti o čem; *dē integrō* iznova; *dē industriā* hotimice.

cum s, sa: *esse cum aliquo* biti s kim; *cum cūrā* brižljivo.

sĭne bez: *sine spē* bez nade.

prō pred, na, za, mjesto, kao, prema, po: *prō castrīs* pred taborom; *stāre prō litore* na obali; *prō patriā* za domovinu; *prō patre esse* biti mjesto oca; *gerere sē prō cīve* ponašati se kao građanin; *prō tempore* prema prilici; *prō vīribus* prema silama, po svojoj moći; *prō virīlī parte* prema silama: *prō imperiō* po zapovijedi; kod plaćanja: *solvere prō aliquā rē* platiti za što.

Bilješka. *Prō* se razlikuje od *ante* tim, što *ante* pokazuje predmet okrenut k drugomu predmetu licem, a *prō* leđima.

prae pred, prema, od, zbog: *prae sē ferre* pred sobom nositi, onda u značenju: pokazivati, ponositi se čim, na pr. *fiduciam, scelus prae sē ferre; prae magnitūdine* prema veličini; *prae lacrimīs* od, zbog suza.

Bilješka. Prilozi *clam* (tajno) i *coram* (u prisustvu) upotrebljavaju se i kao prijedlozi s ablativom, prvi u značenju „bez znanja", drugi „pred": *clam mē* bez moga znanja; *coram iudicibus* pred sucima.

Prijedlog *tĕnŭs* (do samo do, po) stoji uvijek iza imena: *pectoribus tenus* do prsiju; *Taurō tenus* samo do Taura; *nōmine tenus* po imenu.

Absque se upotrebljava rijetko, obično mjesto njega stoji *ā* ili *sine*.

3 Prijedlozi s akuzativom i ablativom

in, sub, super, supter.

Na pitanje: kamo? stoji akuzativ, na pitanje gdje? ablativ.

in u, na, do, za, k, prema, protiv, kod, pri:

Akuzativ: *in urbem* u grad; *in orientem* na istok, prema istoku; *in longitūdinem* u dužinu; *in lūcem dormīre* spavati do zore; *in annum* do godine; *in diēs* svaki dan; *amor in patriam* ljubav prema (k) domovini; *ōdium in malōs* protiv zlih; *servīlem in modum* ropski; *in speciem* prividno, na oko.

Ablativ: *in urbe* u gradu; *in viā* na putu; *in barbarīs* u barbara; *in fronte* sprijeda; *in gravissimīs temporibus* u najnepovoljnijim prilikama; *in pāce* za vrijeme mira; *in tantīs tuīs occupātiōnibus* kod tolikih tvojih poslova; *in armīs esse* biti pod

oružjem; *in oculīs cīvium esse* biti građanima na očima; *in fīde manēre* ostati vjeran, *in diciōne, potestāte alicuius esse* biti u čijoj vlasti, biti čiji podanik; *in legendo* pri čitanju; *quantum in mē est* koliko stoji do mene.

sub pod, ispod, pred, oko, u, na, pri:

Akuzativ: *sub iugum* pod jaram; *sub lūcem* pred osvitak; *sub noctem* u suton.

Ablativ: *sub terrā* pod zemljom; *sub rādīcibus montis* na podnožju brijega; *sub ipsā profectiōne* pri samom polasku; *sub ictu telī* na dohvatu, na udarcu.

sub nad, iznad, preko, o:

Akuzativ: *super sē* nad sobom; *super corpora* preko tjelesa; *super Numidiam* iznad Numidije.

Ablativ: *disputāre super aliqua rē* govoriti o nekoj stvari.

supter pod:

Akuzativ: *supter murōs* pod zidove.

Ablativ samo u pjesnika.

Dodatak. Bilješke za porabu i red prijedloga:

1) Dva se prijedloga ne smiju sastati jedan do drugoga, dakle samo: *de rēbus in Asiā gestīs (ne dē in Asiā gestīs), prō rē et contrā rem (ne prō et contrā rem).*

2) Ako ima više imenica s jednim prijedlogom, prijedlog se ponavlja, osobito ako su imenice vezane veznicima: *et-et, aut-aut, nec-nec* i dr. *Et ex urbe et ex agrīs.*

3) Prijedlog stoji samo uz prvu imenicu, ako više imenica čini cjelinu. To biva: a) pred apozicijama: *Cum duōbus ducibus dē imperiō in Italiā dēcertātum est, Pyrrhō et Hannibale,* b) u pitanjima i odgovorima: *A rebus gerendīs senectūs abstrahit? Quibus? An iīs, quae geruntur iuventūte et vīribus?*

§ 105

III Veznici (coniunctiōnēs)

One partikule kojima se vežu rečenice ili članovi rečenica zovu se veznici, a dijele se na usporedne *(coordinantēs)* i podredne *(subordinantes).*

O podrednima govoriće se kod zavisnih rečenica, a o usporednima u § 223.

§ 106

IV Uzvici (interiectiōnēs)

Uzvici su riječi ili glasovi koje upotrebljavamo pri nehotičnom naglom izricanju čuvstava. Najobičniji uzvici jesu:

1) bola: *heu, eheu, ei!* oh! ah! jao! joj!; *ō* o! ej!; *vae* teško! kuku! lele!

2) veselja: *iō!* iju! haj!

3) čuđenja: *ō* o! ej!; *ecce, ēn* eno! eto! gle!

4) dozivanja: *heus, hem!* hej! more! čujde!: *prō!* o!

Kao uzvici mogu se upotrebljavati i imenice i pridjevi, na pr. *pāx!* mir! tiho!: *malum!* do vraga! do bijesa!: glagoli: *age! agite!* de! dede! hajde!; *quaesō!* molim! i izrazi, kojima se zazivaju bogovi: *hercules! hercule! mēhercule!* tako mi Herkula! *mē Castor!* tako mi Kastora! *per deōs immortāles* za ime Božje! *dī meliōra!* Bože sačuvaj! ne dao Bog! *ita mē diī ament!* tako mi Bog pomogao!

Sintaksa

Rečenica

I Dijelovi rečenice

§ 107 Rečenica je misao iskazana riječima. Glavni su dijelovi rečenice **subjekt** i **predikat**. **Subjekt** je ono o čemu se u rečenici govori, **predikat** je ono što se o subjektu u rečenici kazuje.

Subjekt i predikat

§ 108 Subjekt je obično imenica ili imenička zamjenica, ali može biti i pridjev, particip, broj, glagol u infinitivu, svaka nesklonljiva riječ i cijela rečenica. *Agricola arat. Hīc niger est. Probus invidet neminī. Beātī sunt possidentēs. Trēs faciunt collēgium. Errāre hūmānum est. Nōn est particula negāns.*

Svaki oblik određenoga glagola sam je po sebi potpuna rečenica, jer lični nastavak pokazuje subjekt, a glagolska osnova predikat. Stoga ako je subjekt lična zamjenica, obično se ona ne govori, osim kad se ističe. *Legis* čitaš. Ali: *Ego lego, tū scrībis.*

Bilješka. Osim toga se subjekt ne izražava osobitom riječju: a) kad se razumijeva općeni subjekt *hominēs: Dīcunt, ferunt* kažu, pripovijedaju; b) kod bezličnih glagola. *Pluit. Licet.* Kod nekih bezličnih glagola može stajati kao subjekt srednji rod pridjeva ili zamjenice: *haec mē decent, illud interest;* c) kod neprelaznih glagola u 3 l. sing. pas.: *Vīvitur. Ventum est.*

§ 109 **Gramatički subjekt** stoji u nominativu na pitanje **tko? što?** To biva u latinskom i ondje gdje u našem jeziku uz glagole **biti, nemati, nestati** stoji subjekt (kao logički) u **genitivu**. Ima **govornikâ**: *sunt ōrātōrēs.* Nema ili nije **zla** *malum nūllum est.* Nije bilo boljega čovjeka: *nōn melior vir fuit.* Dok bude svijeta: *donec mundus erit.*

§ 110 Predikat je u rečenici ili glagol sam ili koje ime s nesamostalnim glagolom. Kad je predikat glagol sâm, zove se **glagolski (verbalni)**, a kad je predikat ime s nesamostalnim

glagolom, zove se **imenski (nomenski)** predikat. *Nauta navigat. Hominēs mortālēs sunt.* Nesamostalni glagol u imenskom predikatu zove se **spona (kopula)**.

Osim glagola *esse* upotrebljavaju se kao spona još i glagoli *(verba copulātīva):*

1) *fīo, ēvādō, existō* postajem; *maneō* ostajem; *videor* čini se da ja; *appāreō* ukazujem se; *nāscor* rađam se; *morior* umirem; *Brutus extitit vindex libertātis.*

2) pasivi onih glagola, koji u aktivu imaju uza se dva akuzativa: *dīcī, appellārī, nōminarī, vocārī* nazivati se: *habērī, putārī, dūci* (samo u oblicima od prez. osnove), *existimārī, iūdicārī* biti smatran za što; *ēligī, creārī* biti izabran za što. *Cōnsulēs creātī sunt L. Valerius, M. Horātius.*

Bilješke. 1. Više puta, navlastito u poslovicama, izostavlja se kopula *est, sunt: summum iūs summa saepē iniūria. Omnia praeclāra rāra.* U nas: Oteto prokleto.

2) *Esse* je potpun predikat, kad znači „jest, postoji, živi, ima". *Deus est.*

Slaganje (kongruencija) subjekta i predikata

I Predikat uz jedan subjekt § 111

1) *Ego valeō, sī vōs valētis. Dīvitiae dīlābuntur.*

Glagolski predikat (i kopula) slaže sa subjektom **u licu i u broju**, a u složenim vremenima **i u rodu i u padežu.**

2) a) *Ver est amoenum. Verba cōnsulis haec fuērunt.*

b) *Somnus est imāgō mortis. Mūsae hominum amīcae sunt. Vīta rustica parsimōniae magistra est* (život je učitelj).

Imenski predikat slaže se sa subjektom:

a) ako je **pridjev** (particip, zamjenica), **u rodu, broju i padežu:**

b) ako je **imenica, svagda u padežu,** a u rodu i broju samo onda, ako je *substantīvum mobile* ili *generis commūnis.*

Bilješke. 1) Ako je subjekt infinitīv ili cijela rečenica, pridjevski se predikat meće u sr. rod jednine. *Dulce et decōrum est prō patriā morī.*

2) Kopula se obično slaže s predikatnom imenicom kad stoji bliže njoj negoli subljektu. *Athēnae Graeciae urbs clarissima fuit. Nōn omnis error stultitia est dīcenda* ali: *dīcendus est non omnis error stultitia).* To biva redovno, kad je subjekt infinitiv. *Contentum esse suīs rēbus māximae sunt dīvitiae.*

3) Uz subjekt *m.* ili *ž.* roda stoji kadšto predikatov pridjev u sr. rodu sing. i ima onda supstantivno značenje. *Triste* (užas) *lupus stabulīs.* Isp. naše: zlo je zao običaj.

4) Katkad se predikat ne udešava po gramatičnom obliku subjekta nego po smislu riječi (konstrukcija po smislu, *ad sensum* κατὰ σύνεσιν). Tako navlastito:

a) kod kolektivnih imenica i uz *mille* stoji predikat u pluralu. *Māgna multitūdō lapidēs ac tēla coniēcērunt. Māgna pars nostrōrum vulnerātī aut occīsī sunt. Iam mille armatorum ceperant urbem.*

b) kod *mīlia* slaže se predikat u rodu s genitivom koji od *mīlia* zavisi. *Caesī sunt hostium duo mīlia ducentī.*

5) I kad uz subjekt u sing. stoji još koja imenica s prijedlogom *cum*, predikat je često u pluralu. *Ipse dux cum aliquot principibus capiuntur. Demosthenēs cum ceterīs (= et ceterī) expulsī sunt.*

§112 Pamti! Uz kopulativne glagole stoji:

1) Imenski predikat u lat. jeziku uvijek u nomitavu. U srp.-hrv. jeziku stoji također nominativ, ali može biti i instrumental ili prijedlog za s akuzativom. *Cicero cōnsul fuit* (konzul ili konzulom).

2) Uz subjekte: mnogo, sila, malo, više, manje, koliko, toliko i d., pa uz glavne brojeve kojima su jedinice 5, 6, 7, 8, 9, 0, zatim uz brojeve: dvoje, troje i d. predmet koji se broji stoji u našem jez.u partitivnom genitivu, a predikat u sr. rodu sing. U lat. jeziku postaje predmet koji se broji subjektom, spomenute riječi njegovim atributom, a predikat se slaže u svemu s njima. Mnogo je ljudi vidjelo (= mnogi su ljudi vidjeli): *Vīdēre multī hominēs.* Petero je mladića umrlo: *Quinque iuvenēs mortuī sunt.*

§113 II Predikat uz više subjekata

1) Ako u rečenici ima više subjekata koji znače lica, pa su vezani veznicima *et, que, atque,* a predikat stoji za njima, predikat se proteže na sve subjekte te stoji u pluralu, i to:

a) u istom rodu, ako su subjekti istoga roda;

b) u muškom rodu, ako su subjekti različna roda.

Rōmulus et Remus Rōmam condidērunt. Pater et māter mortuī sunt.

2) Ako pak predikat stoji pred subjektima ili među njima, ili ako su subjekti vezani veznicima *aut, et-et, nec-nec,* predikat se slaže s najbližim subjektom. *Homerus fuit et Hesiodus ante Rōmam conditam. Et ego et meus Cicero flagitābat.*

3) Ako su subjekti različnih lica, za predikat je prvo lice znatnije od drugoga, drugo od trećega. *Sī tū et Tullia valētis, egō et Cicerō meus valēmus.*

4) Ako su subjekti stvari ili stvari i lica, predikat se slaže s najbližim subjektom. *Nōs ipsī et senātus restitit.*

Bilješke. 1) Kad su subjekti stvari, predikat može stajati u sr. rodu pl., ako su subjekti različna roda, a ako su istoga roda, predikat stoji u istom rodu, ali može stajati i u sr. rodu. *Secundae rēs, honōrēs, imperia, victōriae fortuita sunt. Misericordia in Philippō et perfidia cōgnitae erant, Pāx et concordia cīvibus ūtilia sunt.*

2) Kad su subjekti i lica i stvari, predikat može stajati i u pluralu, i to ili u sr. rodu ili u rodu lica. *Natūrā inter sē inimica sunt cīvitās lībera et rēx. Rēx regiaque classis ūnā profectī sunt.*

3) Predikat se svagda slaže sa subjektom rečenice, a ne s apozicijom: *Pompēius, lūx cīvitātis, exstinctus est.* Izuzimaju se imena gradova koja su *plūrālia tantum: Coriolī oppidum captum est.*

Ostali dijelovi rečenice §114

Osim subjekta i predikata može biti u rečenici i drugih riječi koje se dodavaju ili subjektu ili predikatu. Riječi koje se dodavaju subjektu (ili imenici uopće) zovu se atributi. *Mōns altus.* Riječi koje se dodavaju predikatu imaju dvojaku službu: a) one dopunjuju značenje glagola, pa se zovu objekti. *Discipulus scrībit epistulam;* b) one označuju predikatu mjesto gdje što biva, vrijeme kad što biva, način kako što biva, i uzrok zašto nešto biva, pa se zovu (adverbne) priložne oznake mjesne (lokalne), vremenske (temporalne), načinske (modalne) i uzročne (kauzalne).

Atribut i apozicija §115

Imenica se izbliže označuje:

1) Imenicom: a) u istom padežu: *Cōrinthus, urbs opulentissima;* b) u genitivu: *castra hostium;* c) u ablativu s prijedlogom ili bez njega; *commentārii dē bellō Gallicō, vir māgnō ingeniō.*

2) pridjevom (participom, brojem, zamjenicom): *vir fortis.*

Sve te oznake imenice zovemo atributima, ali ako se imenica izbliže označuje imenicom u istom padežu, zove se apozicija.

I Pravila za atribut §116

Pridjevski se atribut slaže sa svojom imenicom u rodu, broju i padežu. *Amīcus certus in rē incertā cernitur.*

Pripada li jedan atribut dvjema imenicama različna roda, obično se slaže s onom koja mu je bliža, ili se jasnoće radi ponavlja. *Fidēs suā et ōdium in Rōmānōs. Omnēs vici et omnia aedificia incendēbantur.*

Bilješke. 1) U lat. jeziku često stoji pridjevski atribut gdje se u srpskohrvatskom upotrebljava imenica s prijedlogom: *pūgna Cannēnsis* bitka kod Kana, *vīta urbāna* život u gradu, *bellum Iugurthīnum* rat s Jugurtom i d.

2) Imenički atribut u genitivu prevodi se pridjevskim atributom: *rēx Persārum* kralj perzijski, *bona animī* duševna dobra.

§ 117 II Pravila za apoziciju

Apozicija se svagda slaže sa svojom imenicom u padežu, a u rodu i broju samo onda, ako je substantivum mobile. *Apud Herodotum, patrem historiae, sunt innumerābilēs fabulae. Laudāmus prūdentiam, certam ducem tōtīus vītae.*

§ 118 Dodamo li imenici (imeničkoj zamjenici) oznaku ne s obzirom na nju samu nego s obzirom na predikat, onda se ta oznaka zove potpumbeni predikat. *Cato senex historiam scrībere instituit.* Katonu ne pripada oznaka „starac" uopće, nego s obzirom na predikat: *scrībere instituit.*

Potpumbeni predikat slaže se sa svojom imenicom u padežu, a ako može biti, i u rodu i u broju.

Kao potpumbeni predikat upotrebljavaju se:

1) imenice koje znače čast, službu ili dob; na pr. *cōnsul, cēnsor, praetor; puer, iuvenis, senex.* Taki potpumbeni predikat stoji u našem jeziku u istom padežu sa svojom imenicom s česticom „kao" (ili bez nje). *Cicero cōnsul* (kao konzul) *coniūrātiōnem Catilināriam patefēcit.*

Bilješka. Kad se potpumbenim predikatom izriče poređenje (kao = poput) ili uzrok, stoji uza nj *ut. Aegyptiī canem et felem ut deōs* (poput bogova) *colunt.*

2) pridjevi koji znače tjelesno ili duševno stanje, red, broj prevode se ponajviše prilozima ili prijedložnim izrazima, ali i pridjevima. Na pr. *vīvus* za života, *mortuus* poslije smrti, *praesēns* glavom, u nazočnosti, nazočan, *invītus* nerado, protiv volje, *prīmus* prije, prvi. *postrēmus, ūltimus, extrēmus* na kraju, posljednji, *summus* navrh, najviši, *medius* u sredini, usred, srednji, *frequēns* u velikom broju, često, mnogobrojan i dr.

Servī multa invīti facere coguntur. Sōcratēs primus hōc docuit (prvi ili najprije). *Senātus frequēns convēnit* (u velikom broju).

Bilješke. 1) Razlikovati valja:

Pater epistulam meam ***prīmus*** *lēgit.* Najprije je otac pročitao moj list (onda tko drugi). *Pater epistulam meam* ***prīmam*** *legit.* Otac je pročitao najprije moj list (onda čiji drugi). *Pater epistulam meam* ***prīmum*** *lēgit.* Otac je moj list najprije pročitao (onda na nj odgovorio).

2) *In summo monte* { na najvišem brijegu — atributno; navrh brijega — predikatno.

In mediā urbe znači redovno: u sredini grada, *prīmō vēre* u početku proljeća, *extrēmā hieme* potkraj zime.

Slaganje zamjenicâ (kongruencija)

1) Ako se zamjenica odnosna ili pokazna proteže na riječ u drugoj rečenici, slaže se s njom u rodu i broju, a padež se njezin udešava prema rečenici u kojoj stoji. ***Arborēs*** *serit agricola,* ***quārum*** *fructūs ipse adspiciet numquam.* § 119

2) Ako se odnosna ili pokazna zamjenica proteže na cijelu rečenicu, stoji kao i u našem jeziku u srednjem rodu singulara. *Magna, id quod* (što, a to) *necesse erat accidere, tōtīus exercitūs perturbātiō facta est.*

3) Ima li imenica na koju se odnosna zamjenica proteže uza se apoziciju, odnosna se zamjenica slaže s tom imenicom ili njezinom apozicijom. *Flūmen Rhēnus, quī agrum Helvetiōrum a Germāniā dividit,* ali i *Flūmen Scaldis, quod influit in Mosam.*

4) Ako je zamjenica odnosna ili pokazna, subjekt ili objekt rečenice, slaže se u svemu s predikatnom imenicom. ***Haec*** (to) *est altera victōria. Thebae, quod Boeotiae caput est. Nōs eam patriam dīcimus:* to zovemo domovinom.

5) Proteže li se odnosna ili pokazna zamjenica na više riječi, vrijede za rod i broj zamjenice pravila navedena u § 113. Dakle: *Pater et māter, qui mortuī sunt. Divitiae et honos, quae cadūca sunt.*

6) Ako se odnosna zamjenica koja je subjekt proteže na 1 ili na 2 lica, onda stoji i glagol relativne rečenice u tom licu. *Ego nōn is sum, quī mortis metū terrear. Nōn ii sumus, quī . . . terreāmur* i d.

Bilješka. I odnosne se zamjenice udešavaju po smislu (κατὰ σύνεσιν) *Caesar equitātum praemittit, quī videant.*

II Padeži

Nominativ

§ 120 Nominativom se ne izriče samo imenski subjekt na pitanje: tko? što? nego i imenski predikat, ma bio u našem jeziku u drugom kojem padežu (v. § 109 i § 112).

Vokativ

§ 121 U vokativu stoji lice ili stvar koja se zove ili kojoj se govori. Vokativ je kao uzvik izvan svake veze s rečenicom, a stoji obično poslije jedne ili više riječi; samo u svečanom ili živahnom

nagovoru stoji na početku rečenice. *Quid flēs mī fīlī? Quintīlī Vāre, legiōnēs redde!*

Ako je pred vokativom uzvik *ō*, onda stoji vokativ redovno na prvom mjestu. *O dī ī bonī, quid est in hominis vītā diū?*

§ 122 **Akuzativ**

Akuzativ je padež upravnoga ili bližega objekta i stoji na pitanje: ***koga?*** ili ***što?*** Glagoli uz koje stoji akuzativ zovu se prelazni, ostali se zovu neprelazni.

Scīpio Carthāginem dēlēvit. A Scīpiōne Carthāgō dēlēta est. Terram nix tegit. — Terra nive tegitur.

Aktivna se rečenica pretvara u pasivnu ovako: objekt akt. rečenice postane subjektom pasivne, subjekt akt. rečenice metne se u pas. rečenici u ablativ, i to bez prijedloga ako znači stvar a s prijedlogom ***ā, ab,*** ako znači lice ili životinju, glagol se metne u pasiv istoga vremena i načina, a lice i broj se njegov udese prema novom subjektu.

Objekt je ili izvanji: *amāre patriam* ili unutrašnji koji je već u pojmu glagolskom sadržan: *pugnam pugnāre.*

§ 123 I Izvanji objekt pokazuje akuzativ kod prelaznih glagola.

Mnogo glagola kojima je srpsko-hrv. jeziku objekt u genitivu ima u lat. jeziku objekt u akuzativu, i to:

1) prelazni negativni glagoli. *Gentem nūllam videō:* ne vidim nikakva naroda.

2) glagoli kojih radnja ne obuhvaća cijeli predmet, nego samo njegov dio. *Panem dō alicuī:* dajem komu kruha. *Gustāre vīnum:* okusiti vina.

§ 124 1) Ima mnogo glagola koji su u lat. jeziku prelazni, a u srpsko-hrv. sad su prelazni sad neprelazni. Na pr. *iuvō* (*ádiŭvō*) *amīcum* pomažem prijatelju, ali i: potpomažem, podupirem prijatelja; *sequor aliquem* idem za kim, ali i: slijedim koga; (*ad*)*aequo tē dignitāte* jednak sam ti dostojanstvom, ali i: dostići koga; *imitor aliquem* ugledam se na koga, ali i: nasljedujem koga i dr.

2) Gdjekoji su naši glagoli neprelazni a u lat. su *samo prelazni*; na pr. *fugio* bježim, *vito* uklanjam se, *spero* nadam se, *timeo* bojim se i dr.

§ 125 S akuzativom lica slažu se bezlični glagoli:

fallit, fugit, praeterit mē nepoznato mi je, neznam
iuvat mē mili mi se, godi mi
decet mē dolikuje mi, pristoji mi se
dēdĕcet mē ne dolikuje mi, ne pristoji mi se

Bilješka. *Nisi me fallit* (ako se ne varam) umeće se često u rečenice, inače se kaže: *nisi rēs, opiniō mē fallit, nisi omnia mē fallunt, nisi fallor. Fallit mē aliquid:* varam se u čem.

Uz bezlične glagole: *piget, pudet, paenitet, taedet* i *miseret* § 126
stoji lice čije se osjećanje pobuđuje u akuzativu, a stvar koja pobuđuje osjećanje u genitivu.

piget mē vītae mrzi me život *taedet mē vītae* dodijava mi život

Bilješka. 1) Stvar koja pobuđuje osjećanje može se izreći i infinitivom ili rečenicom s *quod. Sōcratem nōn puduit fatērī sē multa nescire. Mē paenitet, quod tē offendī.*

2) Zamjenice sr. roda stoje uz *paenitet, piget, pudet* u nominativu. *Hŏc mē pudet.*

3) Kao *miseret mē* slažu se s genitivom i lični glagoli: *misereor, miserēscō* smilujem se. *Miserēre nostrī, sociōrum.*

4) Mjesto imperativa kojega ti bezlični glagoli nemaju upotrebljava se konjunktiv: *pudeat tē* stid te bilo!

Mnogi su glagoli u lat. jeziku sad neprelazni, sad prelazni, § 127
osobito glagoli koji znače neko (ponajviše neugodno) osjećanje (*verba affectuum*) kao: *doleō* (žalostim se), *maereō, lūgeō* (tugujem), *lacrimō* (suzim), *fleō* (plačem), *gemō* (uzdišem), *lamentor* (jadikujem); na pr. *mortem patris* (oplakujem, žalim smrt očevu). Isp. naše: Plaču majke jedine sinove. Ti kukaš sreću tvoju.

horreō, perhorrēscō (zgražam se), *formīdō, reformīdō* (strašim se).

queror, conqueror; na pr. *iniūriās* tužiti se na nepravde, ali i: *dē iniūrīa.*

mīror, admīror; na pr. *āmentiam* čudim se ludosti.

taceō, sileō (šutim, zašutim). *Hōc semper tacuī.*

dēficiō: vīrēs mē dēficiunt sile me ostavljaju; *deficiunt hostēs tēla* neprijateljima nestaje (premiče se) strijelâ; *dēficere animō* klonuti duhom; *dēficere ab hostibus* otpasti, odmetnuti se od neprijateljâ; *dēficere ad aliquem* prijeći komu.

Mnogi neprelazni glagoli kad se slože s prijedlozima postaju § 128
prelazni: *pugnāre* vojevati, *expugnāre* izvojevati, osvojiti, *oppugnāre* napadati, *imqugnāre* navaljivati. To vrijedi naročito za glagole, što znače kretanje, kao: *īre, venīre, currere* i dr. Glagoli složeni s prijedlozima *circum, praeter, trāns* svagda su prelazni, a složeni s *per* obično.

circumeō hostēs obilazim neprijatelje, *praeter-eō montēs* idem mimo gore, *trānscendō mūrum* prekoračujem zid, *percūrrō urbem* trčim kroz grad.

Bilješka. Prelazni glagoli složeni s prijedlogom *trāns: trānsdūcō* (*trādūcō*), *trāiciō, trānsportō* imaju uza se akuzativ objekta i akuzativ mjesta. *Cāesar flūmen Axŏnam exercitum trānsdūcere matūrāvit.* Akuzativ mjesta ostaje i u pasivu.

*

Plerique Belgae Rhēnum trādūctī sunt. Ali ako se kaže i mjesto kamo se što prevozi, onda se *trāns* ponavlja. *Caesar exercitum trāns Rhēnum in Germāniam trānsdūxit.*

§ 129 Ako su spomenuti neprelazni glagoli složeni s drugim prijedlozima, navlastito s: *ad, cum, in,* slažu se s akuzativom samo u prenesenom značenju, a ako su u isprvičnom neprelaznom (mjesnom) značenju, prijedlog se ponavlja.

adīre senātum obratiti se na senat (s kakvom molbom pitanjem), *adīre urbem* pohoditi grad, ali *adīre ad urbem* približavati se gradu.

coīre societātem sklopiti savez, udružiti se

inīre societātem sklopiti savez, *inīre magistrātum* nastupiti službu, stupiti u službu, *inīre proelium* zametnuti bitku.

obīre urbēs obilaziti, pohoditi gradove, *obīre negōtia* vršiti poslove, *obīre mortem, diem suprēmum* umrijeti

subīre labōrēs, poenam podvrći se, izdržati

aggredī hostem napadati na neprijatelja, *opus aggredī* početi djelo, *aggredi ad aliquem* pristupiti komu; *ingredī iter* krenuti na put, *ingredī ōrātiōnem* započeti govor. *ingredī urbem* ili *in urbem* ući u grad

convenīre aliquem zateći, pohoditi koga, s kim se sastati, *convenīre cum aliquō* slagati se s kim, *convenit aliquid alicuī* dolikuje komu što; *convenit mihi tēcum rēs* ili *convenit inter nōs* složni smo u čemu.

Pamti *anteīre, antecēdere* ***aliquem*** i ***alicuī*** prestizati koga, ali samo *praecēdere aliquem.* Ostali glagoli, koji znače prestizati, kano *antecellere, excellere, praestāre* slažu se svagda s dativom. *Homo bestiīs praestat ratiōne et ōrātiōne.*

§ 130 Akuzativ lica ili stvari s atributom (eksklamativni akuzativ) stoji u uzvicima od radosti i žalosti. Pred akuzativom ponajviše stoji uzvik *ō, heu.* U našem jeziku stoji genitiv. *Mē miserum! O terram beatām! Heu mē perditum!*

Bilješke. 1) Uz uzvike *hei* i *vae* stoji dativ. *Hēi miserō mihi. Vae victīs!* Jao meni . . .

2) Uz *en* (evo) i *ecce* (gle) stoji obično nominativ. *Ecce homo! En dextra fīdesque!* Ali se upotrebljava i akuzativ: *En vōbīs iuvenem!*

§ 130 a **Dodatak.** Kod pjesnika stoji akuzativ stvari:

1) uz pasiv glagola: oblačiti se, svlačiti se, opasati se: *induor, amicior, exuor, cingor, accingor, recingor.* Taj se akuzativ može tumačiti isprvičnim **povratnim** značenjem pasiva: *induor vestem* oblačim na se (= sebi) odjeću = ἐνδύομαι στολήν; *indūtus vestem* = ἐνδυσάμενος στολήν. *Priamus inūtile ferrum cingitur. Cervus exuitur cornua.* U klasičnoj prozi stoji ablativ (ili abl. apsolutni): *indūtus veste, cingitur ferrō;*

2) uz glagole i pridjeve pokazujući kojega se dijela subjektova tiče ono što se kazuje (kao u grč. akuzativ obzira *(acc. graecus)*. U nas instrumental. *Equus tremit artūs. Os umerōsque deō similis.*

§ 131 II Unutrašnji objekt ili sadržaj pokazuje akuzativ kod neprelaznih glagola. U akuzativu je:

1) imenica a) iste osnove, b) istoga smisla kojega je glagol (obično s atributom). a) *vītam meliōrem vivere, māgnam pugnam pūgnāre, hōc bellum bellāre, tāle facinus facere, eundem cursum cūrrere* i dr. Tako i u pasivu: *haec pugna pugnātur.* Isp.: boj biti, čete četovati, rat ratovati i sl. b) *atrox proelium pugnāre, tertiam aetātem vīvere, longam viam īre.*

2) imenica koja bi bila atribut izostavljenoj imenici iste osnove ili istoga smisla kojega je glagol: *iūdicium vincō = victōriam in iūdiciō vincō; stadium cūrrō = cursum in stadiō cūrrō, Olympia vincō = victoriam Olympiōrum vincō;* postiti korizmu, trčati halku.

Bilješka. Naročito stoji unutrašnji objekt uz glagole koji znače zaudarati, zadisati, mirisati čim: *olēre, redolēre, sapere, resipere. Olēre cēram* (zaudarati voskom) = *olēre, odōrem cērae; sapere mel = saporem mellis sapere.* Tako i: *olēre malitiam, sapere crocum, resipere ferrum.* Isp. Neka Osman zlobom diše. Ni luk jeo ni lukom vonjao.

3) zamjenica u sr. rodu: *illud laetor, gaudēo* tomu se veselim (ali *hāc rē gaudeō, laetor), eădem studeō* (ali *eīdem reī), illud glorior* tim se dičim (ali *victōriā), hŏc tē rogō, interrŏgō* to te pitam (ali *dē Cicerōne), multum, plūs, plūrimum valēre, posse* mnogo . . . vrijediti, moći.

Napose pamti: *id genus alia* drugo te ruke, *id aetātis* u toj dobi, *id temporis* u to doba. *Aliquid id genus scrībō* pišem nešto te ruke.

Dva akuzativa, i to: § 132

I akuz. objekta i predikata imaju glagoli koji znače:

učiniti, izabrati koga čim, za što	*faciō, efficiō, reddō, creō, ēligō* i sl.
nazivati koga čim	*appellō, nōminō, vocō, dīcō* i sl.
držati za što	*dūcō, exīstimō, putō, iūdicō* i sl.
imati, dati, uzeti, primiti za što	*habeō, dō, addō, adiungō, sūmō* i dr.
pokazati se kao ili kakvim	*mē praestō, mē praebeō.*

U pasivu imaju ti glagoli uza se dva nominativa (vidi § 110, 2).

1) *Nēminem pecūnia dīvitem fēcit. Ancum Marcium populus rēgem creāvit.* 2) *Cato nutrīcem plēbis Rōmānae Sîciliam nōminābat.* 3) *Semper beātam sē putat benignitās.* 4) *Helvetiī Boiōs sociōs sibi adscīscunt.* 5) *Praestā tē virum. Bene de mē meritīs gratum mē praebeo.*

Bilješke. 1) Kaže se *dīctātōrem dīcere, flaminem prōdere, virginem Vestālem capere, augurem cooptāre* u značenju izabrati.

2) *Habeō* u aktivu s dva akuzativa znači ponajviše imam koga za što: *amīcum tē habeō,* a kad znači držati za, upotrebljavaju se mjesto dva akuzativa još ove konstrukcije: *aliquem prō hoste, aliquem (in) locō hostium,*

aliquem (in) numerō hostium hābere (dūcere, putāre). U značenju držan biti za što upotrebljava se u pasivu obično *habeor* (ne *dūcor, putor*). *servius fīlius Tarquiniī habitus est.*

3) *Sē praestāre* pokazati se ne stoji nikada uz riječi, kojima se tko ruži, dakle nipošto: *īgnāvum, crūdēlem se praestāre,* ali: *praestā tē amīcum.*

Pokazujem se veoma hrabrim može se prevesti: *fortissimus appāreō, fortissimum mē praebeō (praestō), fortissimē mē gerō* i *summā fortitūdine ūtor.*

§ 133 II Akuzativ izvanjega ličnoga i izvanjega stvarnoga objekta imaju glagoli:

1) učiti *(doceō, ēdoceō)* i tajiti *(cēlō).*

Cato senex ipse fīlium lītterās docuit. Sapienter nōs dīvīna prōvidentia futūra celāvit.

Bilješke. 1) Mjesto *doceor, edoceor* kaže se: *dīsco aliquid ab aliquō* ili *instituor, erudior aliquā rē. Periclēs ā Damōne musicam didicit* ili *musicā institūtus est.* Samo se particip *doctus* upotrebljava dvojako: *omnēs artes* i *lītterīs* (abl.).

2) Ako *doceo, ēdoceō* znači obavijestiti koga o čem, meće se mjesto stvarnoga akuzativa uvijek prijedlog *dē. Doceō aliquem dē adventu hostium.*

3) Pored *cēlāre aliquem aliquid* kaže se i *cēlāre aliquem dē aliqua rē.* U pasivu samo *cēlor dē hāc rē.*

2) zahtijevati, iskati, tražiti: *pōscō, repōscō, flagitō* ali se još češće kaže: *aliquid ab aliquō. Postulō* ima samo *aliquid ab aliquō. Caesar frūmentum cotidiē Haeduōs flāgitābat.*

3) moliti: *ōrō, rōgo* imaju uz akuz. lica samo akuzativ zamjenica sr. roda. *Hōc tē rogō.*

Petō samo *aliquid ab aliquō,* a *precor deōs* ili *aliquid ā dīis; precor alicuī mōrtem* želim komu smrt.

Bilješka. *Petere aliquem* napasti, navaliti na koga, *petere aliquid* težiti za čim, ići kamo.

4) pitati: *rogō, interrogō* imaju uz akuz. lica samo akuzativ zamjenicâ ili pridjevâ sr. roda, a inače: *aliquem dē aliqua rē. Hōc, quod tē interrogō, rēspondē.*

Akuzativ za oznake mjesta i vremena v. § 172 i d.

§ 134 **Dativ**

I Dativ objekta

Dativ indirektnoga objekta (na pitanje komu?) stoji:

1) uz prelazne glagole koji znače davati, govoriti i dr. *Frater epistulam scrībit sorōrī.*

2) uz prelazne glagole koji znače koristiti, škoditi, prijati, protiviti se, pokoravati se, militi se, ugađati *(prōdesse: obesse,*

nōcere. officere; favēre, studēre; adversārī, renītī, repugnāre, resistere; parēre, obtemperāre, oboedīre; placēre, displicēre; indulgēre.

Bilješka. Upamtiti treba dativ uz neprelazne glagole koji znače (ne) uzdam se u koga: *fīdō, confīdō, diffidō;* ljutim se na: *irāscor, sūscenseō;* udajem se za: *nūbō;* dokolan sam za ili bavim se čim: *vacō. Fīde deō. Vacō philosophiae. Venus nupsit Vulcānō. Suscenseo tibi.*

3) uz pridjeve koji znače: koristan, škodljiv, ugodan, prijateljski, prikladan, zgodan, lak, srodan, susjedan, zajednički, sličan, jednak, poznat i sl.

Sibi quīsque proximus est. Caesar locum deligit castrīs idōneum. Nihil mortī est tam simile quam somnus.

Bilješke. 1) *Amīcus, inimīcus, familiāris* (ta tri i u superlativu), *aequalis, affinis, propinquus, finitimus, vicinus, adversārius* stoje kao pridjevi s dativom, a kao imenice s genitivom.

amīcus patrī prijazan ocu — *amīcus patris* očev prijatelj

2) Uz pridjeve: *ūtilis, inūtilis, aptus, idoneus, necessārius (koristan, prikladan, potreban)* stoji lice u dativu, a stvar obično s prijedlogom *ad* (za): *līber ad multās rēs ūtilis, locus ad pūgnam idōneus, rēs ad vītam necessāria.*

3) Uz pridjeve: prijateljski i neprijateljski *(amīcus, comis. sevērus, ingrātus* i d.) nalaze se i prijedlozi *erga* (u prijateljskom značenju), *adversus, in* (u prijatelj. i neprijatelj. značenju). *Cyrus minor cōmis erat erga Lysandrum. Sunt multī hominēs ingrātī adversus deōs.*

4) Uz *similis, dissimilis* stoji stvar u dativu ili u genitivu, lice ponajviše u genitivu. *Somnus mortī* ili *mortis similis est. Dionysius tyrannus Nerōnis simillimus erat.* Svagda se kaže: *meī, tuī, suī, nostrī, vestrī similis, dissimilis.* Tako i: *vēri similis* vjerovatan.

5) *Sacer* (posvećen) stoji ponajviše s genitivom. *Terra omnium deōrum sacra putātur.*

S dativom se slaže nekoliko neprelaznih glagola koji se § 135 u našem jeziku slažu s kojim drugim padežem. Najznatniji su:

maledīcō, medeor, obtrectō,

parcō, persuādeō, studeō i *supplicō.*

Philosophia medētur animīs. Omnēs hominēs nāturā lībertāti student. Bonīs nocet, qui malīs parcit.

U pasivu imaju ti glagoli bezličnu konstrukciju: dativ lica ostaje, a glagol se meće u 3 l. singulara. *Mihi persuādētur* uvjeravam se, *tibi māledīcitur* tebe ruže, *nōn parcitur labōrī* ne štedi se trud.

Bilješka. Uvjeren sam kaže se: *mihi persuāsum est, mihi persuāsī,* rjeđe *persuāsum habeō; hōc tibi persuādē* o tom budi uvjeren. — Od glag. *parcō* ne upotrebljava se perfekt pas., nego se kaže: *mihi temperātum est;* na pr. *ne templīs quidem deōrum ab hoste temperatum est.* — Perfekt glag. *medeor* se ne upotrebljava, nego se kaže: *sanāvī,* a pasiv *sanor.*

§ 136 Mnogi prelazni i neprelazni glagoli složeni s prijedlozima:
ad, ante, con-(cum), in, inter,
ob, post, prae, sub i *super*
imaju često uza se dativ, navlastito u prenesenom značenju. Na pr.:

a) *conferre māgna parvīs* porediti veliko s malenim

inferre alicuī belum zavojštiti na koga; *vim, iniūriam* učiniti nasilje, nepravdu; *sibi manūs* usmrtiti se.

subicere ignem tectīs metnuti vatru pod krovove (zapaliti kuću)

b) *intercēdere legī* ograditi se protiv zakona, *obversātur aliquid animō* lebdi što pred dušom, *occūrrere amīcō* sastati se s prijateljem, *interesse pūgnae* biti u boju, ali *interest inter* razlika je među, *praeesse*[1]) *reī publicae* biti državi na čelu, upravljati državom.

Bilješke. 1) Glagoli složeni s *con-* obično ponavljaju prijedlog: *commūnicāre aliquid cum aliquō* komu što priopćiti, s kim o čem razgovarati. Tako i *conferō, compārō, compōnō, contendō, congredior, consentiō. Quem conferre possumus cum Democritō?*

2) Glagoli složeni s *ad* i *in* ponavljaju isti ili srodan prijedlog kad su u svom isprvičnom (mjesnom značenju (v. § 129); na pr.:

adsum in senātū nazočan sam u senatu	*adsum miserō* pomažem nesretniku
vox accidit ad aurēs meās dopire do	*accidit mihi aliquid* događa mi se što
inferō signa in hostem navaljujem na	*inferre iniūriam alicuī* učiniti komu nepravdu, uvrijediti koga

Za glagole složene s *ante* i *prae* vidi § 129.

§ 137 Glagoli: *circumdō, donō* imaju dvostruku konstrukciju: *alicuī aliquid* ili *aliquem aliquā rē.* Tako i u nas: darovati dječaku knjigu: *donāre puerō librum* ili obdariti dječaka knjigom: *donāre puerum librō.*

Pored toga upamti:

interclūdere hostibus commeātum ili *hostēs commeātū* zapriječiti neprijatelju dovoženje hrane

interdīcere alicuī aquā et igni zabraniti komu upotrebu vode i vatre, prognati koga. *Ariovistus omnī Galliā Rōmānīs interdīxit.*

[1]) Sve složenice glagola *sum* (osim *absum, insum, possum)* imaju uza se dativ: *adesse miserō, deesse miserō, prodesse omnibus, obesse nēminī* i dr.

II. Dativ interesa

1) Dativ na pitanje: za koga? za što? pokazuje komu se na korist ili štetu što radi (dat. *commodī* i *incommodī).* U našem jeziku stoji ili dativ ili prijedlog za s akuzativom. *Nōn scholae, sed vītae dīscimus.* § 138

Bilješke. 1) Za, mjesto, na obranu prevodi se s *prō* i ablativom. *Dulce est prō patriā morī.*

2) Glagol *esse* sa svojim predikatom čini često jedan glagolski pojam o kojem zavisi dativ.

Pompēiō et senātuī pacis auctor fuī (dativ zavisi o *auctor fuī = suāsī).* Tako stoji dativ i uz: *legātus, dūx, fautor, heres, testis sum alicuī.*

Genitiv stoji kad padež zavisi samo od imenice. *Fīnem facere alicuius reī* (gen. zavisi od *finem), finem facere alicuī reī* (dat. zavisi od *finem facere).*

2) Dativ etički pokazuje nečije zanimanje za nešto. § 139
Quid mihi Celsus agit? Što mi radi Celzo?

3) Tako stoji dativ uz neke glagole koji imaju u drukčijem § 140
značenju uza se akuzativ ili predložan izraz. Amo idu:

cavēre alicuī brinuti se za koga	*aliquid* i *ab aliquo* čuvati se, kloniti se: *pericula, ab insidiīs*
cōnsulere alicuī brinuti se za koga	*aliquem* pitati koga za savjet, *in aliquem graviter* postupati strogo s kim
moderārī īrae utišavati, obuzdavati srdžbu	*aliquid* upravljati čim, uređivati što
prōspicere / *prōvidēre* } *alicuī* brinuti se za koga	*aliquid* unaprijed što vidjeti, predvidjeti, *alicuī aliquid* pribaviti, namaknuti komu što
temperare alicuī štedjeti, obuzdati koga	*aliquid* uređivati, upravljati (*vinum* miješati, *calōrēs* ublaživati, *victōriam* umjereno upotrebljavati), *ab aliquā rē* uzdržati se od čega

timēre i *metuere:*

alicui i *dē* / *aliquā rē* } bojati se / biti zabrinut za što	*aliquem* (*aliquid*) bojati se koga (čega) *aliquid ab aliquō* bojati se čega od koga.

Esse s dativom pokazuje vlasnika (dat. *possessīvus*), a § 141
prevodi se: biti u koga, imati; na pr. *sunt mihi multī librī = habeō multōs librōs.* Ispr.: Još da mi je zelen vijenac.

Latinski se dativ meće u srpskohrvatskom jeziku u nominativ, a nominativ u akuzativ. *Puerō sunt librī:* dječak ima knjige. Konstrukcija s *esse* mora se upotrijebiti kod izrazâ s *cum*, koji se različno prevode. *Sunt mihi inimīcitiae cum malīs* s nevaljanima sam u prijateljstvu.

Bilješke. 1) *Esse* se ne upotrebljava s dativom, kad „imati" znači: sadržavati, sastavljen biti od... *Haec ōrātiō habet trēs partēs.*

2) Ako se ističe vlasnik, a ne stvar, stoji poses. genitiv: *librī sunt patris* knjige su očeve (a ne sinove), a ako se ističe vlasništvo (stvar), stoji poses. dativ: *patrī sunt librī.*

§ 142 Kod *mihi nōmen est* (ime mi je, zovem se) i kod *mihi cōgnōmen est* (nadimak mi je, prozvan sam) slaže se vlastito ime s *mihi* ili s *nōmen*. *Mihi nōmen est Antoniō* ili *Antonius*. Ista se konstrukcija nalazi i kod: *dō, indō nōmen; tibi nōmen Cāiō* ili *Cāium dō, indō;* u pas. *nōmen mihi Cāiō, Cāius indītum est.*

§ 143 Uz gerundiv (rjeđe uz običan pasiv) stoji redovno dativ lica koje mora što raditi (dat. *auctōris*). *Omnibus moriendum est.*

Bilješke. 1) Ako bi uz dva dativa mogla nastati nejasnoća, uzima se mjesto dativa lica koje mora što raditi, *ā* s ablativom. *Ā mē tibi respondendum est.*

2) I particip perf. pas. i vremena koja su njime načinjena imaju katkada lice u dativu, navlastito participi: *audītus, cōgnitus, cōnstitūtus, dēlīberātus, perspectus, prōvīsus, susceptus. Cuī nōn sunt auditae Demosthenis vigiliae?* — Uvijek se kaže: *mihi aliquid probātur* nešto mi se sviđa.

III **Dativ svrhe**

§ 144 Uz dativ svrhe (dat. *fīnālis*) na pitanje čemu? na što? za što? stoji obično i dativ lica (dvostruki dativ). Upotrebljava se uz glagole *dare, donāre, deligere, accipere, relinquere, mitterre, venīre, habēre* i sl. da se pokaže namjera kojom se što prima, šalje i sl.

dō tibi aliquid dōnō dajem ti nešto na dar — *canō receptuī* trubim na uzmak

Mīlites locum castris delīgunt. Pausānias Atticīs auxiliō vēnit.

IV **Dativ kao predikat**

§ 145 Dativ kao predikat stoji uz glagole:

1) *esse* biti u čemu, na što, služiti na što, za što.

Est mihi aliquid decōrī, dedecōrī, služi mi na ures, na sramotu: *honōrī, laudī, testimōniō, ōdiō sum, ūsuī sum, admīrātiōnī sum.*

Nimia fidūciā calamitātī solet esse.

2) *dare, dūcere, tribuere, vertere* uračunavati, upisati u što, uzimati za što. *Dō, dūco, tibi aliquid laudī* upisujem ti što u hvalu.

Genitiv § 146

Genitiv se upotrebljava za bližu oznaku imena: *facta hominum (= humāna), hortus patris (= paternus).* Genitivom se uz neke glagole dopunja nomenski pojam koji je u glagolu.

I Genitiv uz imenice § 147

Genitiv subjektivni pokazuje komu ili čemu što pripada (gen. *possessōris*) ili od koga ili od čega što dolazi (gen. *auctōris*). U našem jeziku stoji mjesto genitiva bez atributa posvojni pridjev: *amor patris* ljubav očeva (= *pater amat*); *amor deī* ljubav božja (= *deus amat*); *hortus meī patris* vrt mojega oca.

Mjesto genitiva ličnih zamjenica 1 i 2 lica i refleksivne zamjenice upotrebljavaju se kao i u našem jeziku posvojne zamjenice dakle: *liber meus* (ne: *meī*) moja knjiga. Zato se „mene radi" ne kaže *meī causā*, nego: *meā causā*. Tako i: *tuā, nostrā, vestrā causā, suā causā,* (samo refleksivno, inače *ēius* ili *illīus causā*). *Faciam neque tuā causā sed meā.* Jednako se slaže s genitivom i *grātiā* (za volju, radi). *Nēminem violō meī commodī grātiā.* Ali: *meā, tuā, suā, nostrā, vestrā grātiā.*

Bilješke. 1) Atribut stoji uz posvojne zamjenice u genitivu: *tua ūnīus salus* samo tvoje spasenje, *nostra ipsōrum salūs.*

2) *Exemplī grātiā, causā* upotrebljava se samo u vezi s rečenicama, a ne s pojedinim riječima, te znači: da navedem, spomenem primjer. Naše „na pr." redovno se kaže: *ut, sicut, velut. Multī gloriōse mortuī sunt, ut Leonīdās.*

3) Pamti: *vōx voluptātis* riječ naslada, *nōmen amīcitiae* ime prijateljstvo, *arbor fīcī* drvo smokva (smokvino). Glagoli stoje u tom slučaju u genitivu gerunda: *nōmen carendī* riječ oskudijevati. Taj se genitiv koji određuje opće ime posebnom oznakom zove *genitīvus dēfīnītīvus (explicātīvus* ili *appositīvus).* Ali uz lična i geografska vlastita imena stoje posebna imena apozitivno u istom padežu: *flumen Rhēnus, rex Tullius, urbs Rōma.*

4) Katkada se izostavlja opće ime: *Hasdrubal Gisgonis (sc. fīlius), Terentia Cicerōnis (sc. uxor), Caecilia Mētellī (sc. fīlia). Ventum erat ad Vestae (templum). Ad Iovis Statōris (aedem).*

Genitiv posesivni stoji predikativno uz kopulativne glagole § 148 (*esse, fierī, vidērī* i glagole koji znače držati čim, za što). *Est imperātōris* dužnost je, zadaća, svojstvo je vojskovođe, vojskovođa mora; *stultī est* znak, dokaz je luđaka, pristoji se, pripada luđaku, *domus est patris* kuća je (svojina) očeva.

Mi prevodimo taj genitiv dodajući imenice: svojstvo, svojina, zadaća, dužnost, običaj, znak, dokaz ili glagole: pristoji se, pripada, pokazuje se, mora, može, a to biva redovno, ako je infi-

nitiv subjekt rečenice. *Cūiusvīs hominis est errāre* (svaki čovjek može pogriješiti). *Adulescentis est* (pristoji se) *maiōrēs nātū verērī.*

Bilješka. Mjesto genitiva lič. zamjenica *meī, tuī*, upotrebljava se u tom slučaju sr. rod posvojne zamjenice: *meum, tuum, suum, nostrum, vestrum est*, moja je dužnost . . . *Tuum est, Cato, vidēre, quid agātur.*

§ 149 Genitiv objektivni pokazuje koga ili čega se koja radnja ili osjećanje tiče: *ōdium Rōmānōrum* mržnja na Rimljane (= *ōdi Rōmānōs*); *lectiō librōrum* čitanje knjigâ (= *legō librōs*).

Mi prevodimo ovakav genitiv: a) genitivom: *expugnātiō urbis* osvojenje grada; b) složenom imenicom: *cupiditas gloriae* slavohljeplje, *amor patriae* rodoljublje; c) pridjevom: *timor deī* strah božji; d) najčešće zgodnim prijedlogom: *amor populī* ljubav k narodu, *timor hostium* strah od neprijatelja.

U lat. se jeziku upotrebljavaju prijedlozi samo za lica, i to: *in, ergā, adversus: nōstra erga vos benevolentia. Multa dē ōdiō suō in Rōmānōs commemorāvit. Amor ergā parentēs est in nōbīs.*

Bilješke. 1) *Nōs* i *vōs* imaju za gen. objekt. *nōstrī, vestri.*

2) Kad se uz imenicu nalazi ujedno i subjekt. i objekt. genitiv, stoji subjektivni pred njom, objektivni za njom: *Hannibalis ōdium Rōmānōrum.* Hanibalova mržnja na Rimljane.

150 § Gen. *qualitātis.* Genitiv imenice s atributom pokazuje svojstvo, i stoji:

a) atributno: *Hamilcar sēcum dūxit fīlium Hannibalem, puerum novem annōrum.*

b) predikativno uz *esse, fierī* i glagole koji znače držati čim (za što): *Virtūs tantārum vīrium est, ut sē ipsa tueātur.*

Mjesto genitiva svojstva može stajati ablativ svojstva: *iuvenis mitī ingeniō.* Ali:

1) samo genitiv stoji:

a) kad je uz imenicu broj kao atribut: *classis mille nāvium, puer decem annōrum, via triduī* (= *trium diērum*);

b) kad se svojstvo određuje po težini ili po vrijednosti: *corōna parvī ponderis, rēs māgnī pretiī.*

Uvijek: *ēius modī, cuius modī rēs* (= *tālēs, quāles rēs*).

2) samo ablativ stoji:

a) kad se kazuje slučajno ili trenutno duševno svojstvo: *tristī animō sum;*

b) kad se kazuje svojstvo tijela i njegovih dijelova: *Caesar fuit excelsā stātūrā, colōre candidō, nigrīs oculis.*

Genitiv partitivni pokazuje cijelost od koje se uzima § 151
dio. U našem jeziku stoji ili genitiv ili prijedlozi: od, između: *optimus discipulōrum* najbolji od, između učenikâ.

Taj genitiv stoji:

a) uz imenice koje i same znače neki dio cijelosti ili mjeru, kao: *pars, multitūdō, numerus, vīs, modius, copia, mīlia* i dr. *Caesar māgnam copiam frūmenti in unum locum collegerat.*

b) uz nominativ i akuzativ imenički upotrijebljenih pridjevâ i zamjenica u srednjem rodu (bez prijedloga), kao: *multum, plūs, tantum, quantum, nihil, quod, hōc, id* i dr. Na pr. *tantum spei* toliko nade, *id consiliī* onaj savjet, *multum iucunditātis* mnogo ugodnosti, *hoc litterārum* ovo pismo, Ali: *ad tantum studium,* a ne: *ad tantum studiī. Minus habeō vīrium quam vestrum utervīs.*

Bilješka. Uz takav sr. rod pridjeva i zamjenica stoji pridjev 2 deklinacije u genitivu: *nihil novī, quid praeclārī* (ali *nihil aliud*). Ako od pridjeva 2 dekl. zavisi koji padež, onda se pridjev ne smije metnuti u genitiv: *nihil tē dīgnum.* Srednji rod pridjeva 3 dekl. stoji atributivno, dakle samo: *aliquid memorābile, nihil melius.* Ako su usporedo pridjev 2 i 3 dekl., upotrebljavaju se obadvije konstrukcije: *aliquid novum ac memorābile* i rjeđe: *novī ac memorābilis.*

c) uz priloge: *satis, nimis, parum. Conon habēbat satis eloquentiae.*

Bilješka. Kaže se samo: *satis magna pecūnia, satis multī mīlitēs.*

d) uz komparative i superlative: *sapientissimus omnium Graecōrum, nōbiliōrēs Rōmānōrum.*

e) uz redne brojeve i uz zamjenice: *uter, alter, neuter, uterque, nullus, nēmō, quisquam, quis* i dr. pa uz *multī, paucī* i dr. *prīmus omnium; quis mortālium?*

f) uz priloge mjesta u izrazima; *ubi gentium? ubi terrārum?* gdje na svijetu? *nusquam terrarum* nigdje na svijetu; *longē gentium* daleko u svijetu; *eō locī. Eō impudentiae prōcēssit* išao je dotle u bestidnosti, ili običnije: *ad eam impudentiam, tantum impudentiā prōcēssit.*

Bilješke. 1) Mjesto partit. genitiva stoje katkada prijedlozi: *ex, inter* (rjeđe *dē*, nikad *ab*). Obično se kaže: *ūnus ex* ili *dē. Ibi Orgetorīgis fīlia atque ūnus ē fīliīs captus est.* Prijedlog (*ex* ili *de*) mora stajati, ako je cijelost broj ili imenica uz koju stoji broj: *dē decem mīlitibus nōbilissimī. Nōn plūs habuit secum quam trigintā dē suīs.*

2) Uz *ūnus*, ako se nabraja, stoji genitiv: *Gallia est omnis dīvīsa in partēs trēs, quārum ūnam incolunt Belgae, aliam Aquitānī, tertiam Gallī.*

3) Uz *uterque* stoji imenica u istom padežu: *uterque cōnsul*, ali zamjenica, ako nije s imenicom, stoji u genitivu: *nōstrum, hōrum uterque.*

II Genitiv uz pridjeve

152 § Genitiv stoji:

1) uz pridjeve kojih značenje iziskuje da se dopuni imenicom. Takvi su pridjevi koji znače: željan, vješt, pamtilac, moćan, pun, učesnik i drugi koji imaju slično ili protivno značenje (*adiēctīva relātīva*).

avidus, cupidus, studiōsus, perītus, gnārus, particeps, rudis, cōnscius (sum), memor (sum), plēnus, fertilis i dr.

Bilješke. 1) *Vacuus* i *inānis* prazan stoje ponajviše s ablativom.

2) Neki od pomenutih pridjeva mogu se i drukčije upotrebljavati: *iūris* i *iūre perītus iūris* i *iūre consultus* pravoznanac, *prudēns* i *rudis alicuius reī* i *in aliquā rē*.

2) uz participe prez. prelaznih glagola kad se upotrebljavaju kao pridjevi i pokazuju trajno svojstvo. *Homo vēritātem dīligēns* čovjek koji (ovaj čas) ljubi istinu, a inače je možda i lažac, a *homō vēritātis dīligēns* čovjek koji (uvijek) ljubi istinu.

Amāns patriae rodoljub	*appetens laudis* slavohlepan
metuēns deī bojazan	*sitiēns honōrum* častohlepan.

III Genitiv uz glagole

§ 153 Gen. *memoriae*.

1) Uz glagole *meminisse, reminīscī* (sjećati se čega), *oblīvīscī* (zaboravljati) stoji lični objekt u genitivu, a stvarni u genitivu ili u akuzativu (u akuz. svagda sr. rod zamjenice).

O rēx, mementō Athēniēnsiūm! Tu, C. Caesar, oblīvīscī nihil solēs nisi iniūriās.

2) Uz prelazne glagole *admoneō, commoneō, commonefacio* (sjećati, opomenuti koga čega) stoji lice ili stvar u genitivu ili u ablativu s prijedlogom *dē* (sr. rod zamjenice svagda u akuz.). *Cāto Rōmānōs semper dē Carthāginiēnsibus admonuit. Admonuī tē virtūtis. Hōc ūnum tē commonefaciō.*

Bilješka. 1) Uz *recordor* sjećam se stoji lice samo s *dē*, a stvar u akuzativu: *recordor de amīcō*, ali *beneficia*.

2) *Mihi venit in mentem* pada mi na um s gen. lica: *Platōnis*, ali kod sr. roda zamjenice ili pridjeva stoji lična konstrukcija; *hōc mihi venit in mentem, multa mihi in mentem veniunt.*

§ 154 Gen. *pretiī*. Uz glagole *aestimāre, facere, putāre* cijeniti, *esse, fierī* vrijediti stoji pridjev kojim se općeno izriče cijena ili vrijednost u genitivu. Takvi genitivi jesu:

māgnī veoma, mnogo, *plūris, plūrimī* ili *māximī*
parvī malo, slabo, *minōris, minimī*
quantī koliko, *tantī* toliko, *tantīdem* isto toliko, *nihilī* ništa.

Epicūrus dolōrem nihilī facit. Tantī est exercitus, quantī imperātor.

Bilješke. 1) Uvažavam, poštujem koga znači *māgnī aestimō (faciō)*. Obično se kaže *prō nihilō dūcere, putāre; prō nihilō esse* ništa ne vrijediti.

2) Kad *aestimāre, putāre* znače: procijeniti, odrediti cijenu, onda stoji cijena brojem određena u ablativu (v. § 166).

Gen. *criminis*. Uz glagole sudbenoga postupka (verba iudicialia) stoji krivnja ili zločin u genitivu. Takvi su glagoli: § 155

accūsāre, arcessere, reum facere tužiti, kriviti, zvati na sud
arguere, insimulāre bijediti, potvarati čim, zbog čega
coarguere, cōnvincere, obličiti, osvaditi
damnāre, cōndemnāre, osuditi zbog čega
absolvere oslobobiti, nekrivim proglasiti.

Miltiadēs accūsātus est prōditiōnis. Cicero Verrem insimulāvit avāritiae et audāciae. Themistoclēs prōditiōnis damnātus est.

Bilješke. 1) Mjesto gen. krivnje stoji i *dē* (zbog) s abl.: *accūsare, damnāre, de venēficīs* zbog trovanja, *postulāre* (zvati pred sud) *dē repetundīs* zbog globljenja.

2) Određena kazna stoji u ablativu; na pr. *morte exiliō, pecūniā damnāre*, a neodređena u genitivu: *quantī damnātus est? Tanti, quadruplī.*

3) Na smrt osuditi znači: *capitis* ili *capite damnāre*.

Bezličan glagol *interest* nekomu je stalo do čega, tiče se koga, važno je za koga slaže se ovako: § 156

a) lice kojemu je stalo do čega stoji u genitivu. Mjesto genitiva lič. zamjenica stoji: *meā, tuā, sua* (ali *ēius*), *nostra, vestrā* (ali *eōrum, omnium nostrum*).

b) do čega je stalo, ne izriče se nikad imenicom, nego infinitivom, zamjenicom u sr. rodu, zavisnom upitnom rečenicom. *Meā interest Rōmae esse. Nostrā, interest tē Rōmae esse. Hōc vestrā interest. Meā interest, utrum rectē faciās necne.* Zato treba naše imenice prevoditi lat. cijelim rečenicama: mnogo mi je stalo do tvojega zdravlja: *multum meā interest tē valēre.*

c) koliko je komu do čega stalo, izriče se prilozima, pridjevima u sr. rodu, genitivima *pretiī: valde, vehementer, parum, minime; multum, plūs, plūrimum, tantum, nihil; quantī-tanti, magnī, parvī. Nihil interest, quam diū vivās, at multum interest, quam bene vīvās.*

Bilješka. Istu konstrukciju i značenje ima i *refert*, samo što nema uza se genitiv lica; lice stoji samo u obliku *meā, tuā, suā, nostrā, vestrā* ili se ne izriče. *Quod tuā nihil refert, percontārī desinās.*

§157 **Ablativ**

Ablativ je padež adverbnih oznaka predikata. U njemu su udružena tri različna padeža:

A) Pravi ablativ (ishodište) pokazuje otkuda što polazi. Često stoji s prijedlozima *ā, dē, ex.* Amo pripadaju: abl. *separātiōnis, originis, limitātiōnis, compārātiōnis.*

B) Instrumentalni ablativ (sredsto) kazuje čim što biva. Često stoji s prijedlogom *cum.* Amo pripadaju: I abl. *instrumentī, pretiī, mensūrae, causae:* II abl. *sociātīvus, modī, qualitātis.*

C) Lokativni ablativ (mjesto i vrijeme) kazuje gdje i kada što biva. Stoji ponajviše s prijedlozima.

§158 A) Pravi ablativ

Abl. *separātiōnis* stoji na pitanje: odakle? iz čega? ili sam ili s prijedlozima *ā, dē, ex,*

1) Prijedlog se ne upotrebljava:

a) uz glagole: *līberāre, levāre, solvere* osloboditi od čega, *orbāre, privāre, spoliāre, nudare, exuere, fraudāre* lišiti čega, oduzeti što, *vacāre, carēre,* nemati čega (što), biti bez čega, *egēre, indigēre* treba čega (što).

b) uz pridjeve: *līber, vacuus* (prost, prazan) bez, *orbus, nūdus* lišen, bez, *inanis* prazan, dok uz *aliēnus* tuđ i *tūtus* zaštićen, siguran od stoji svagda prijedlog *ab.*

Bilješke. 1) Uz *līberāre* stoji lice svagda s prijedlogom *ā: Thrasibūlus Athēniēnsēs ā tyrannīs līberāvit* Uz pridjeve *līber, vacuus* stoji često i prijedlog *ab: līber (ā) culpā, vacuus (ā) cūrā.*

2 Uz *egeō* i često uz *indigeo* stoji i genitiv: *auxiliī egēre, sōlāciī indigēre.*

2) Prijedlog *ā (ab)* upotrebljava se uvijek uz glagole složene s *dis-* i *se,* kao i uz neke složenice s *ab* i *dē*: na pr. *diiudicāre, distinguere, discernere* razlikovati, *differre, discrepāre, distāre, dissentīre* razlikovati se, ne podudarati se, *dīvidere, sēgregāre, sēiungere, sēparāre* odvojiti, rastaviti; *alienāre, abalienāre* otuđiti, *abhorrēre, absterrēre, deterrēre* zastrašiti, odvraćati, *abesse* biti udaljen od.

3) Ablativ s prijedlogom ili bez njega stoji uz glagole koji znače: udaljiti (se), uzdržavati (se), otjerati, odustati od čega.

pellere, movēre, removēre, ēicere, cēdere, dē-, excīdere, abīre, exīre, egredī, excēdere, desistere, prōhibēre, se abdicāre, abīre.

Sapientia maestitiam pellit e x a n i m ō. *Hannibal* ***ex Italia*** *dēcēdere coactus est. Labiēnus* p r o e l i ō *abstinēbat.*

Bilješka. Kod lica redovno se meće prijedlog *ab. Senātūs Rōmānus Hannibali dēnuntiāvit, ut ab Saguntinīs abstinēret.*

Abl. *originis* stoji uz participe *nātus, genitus, ortus* rođen §159 (sin, kći) i u pjesnikâ *sātus* = *nātus.* Otac, roditelji i riječi *locus, genus* kojima se označuje rod, porodica stoje bez prijedloga. *Iove et Maiā nātus; eōdem patre nātus, nōbili genere, summō locō natus* odlična roda, sin odlične porodice; *ignōbilī, obscūrō, humilī locō nātus* neznatna, niska, prosta roda. Riječ kojom se izriče mati stoji obično s prijedlogom *ex: ex Thressā nātus.* I ispred zamjenice stoji svagda *ex: ex nōbīs, ex mē nātus.*

Dalje podrijetlo kazuje se s *ortus ab: ortus ā clārīs māiōribus* potomak slavnih predaka.

Abl. *līmitātiōnis* izriče gledište, stajalište s kojega se §160 što prosuđuje. U srpskohrv. se prevodi: s obzirom na, što se tiče, instrumentalom, prijedlozima po, u, na.

Na pr. *nōmine* po imenu, *cōgnōmine* s nadimkom, *genere, nātiōne* rodom, po narodnosti, *nōn rē, sed nōmine* ne u stvari, doista nego po imenu; *meā sententiā, opiniōne, iudiciō, testimōnio* po mnijenju, sudu, svjedočanstvu. Osobito pamti: *grandis* (ne *māgnus*), *māior, māximus, minor, minimus nātū* star, stariji . . ., mlađi . . . Tako i *aeger oculīs* bolestan na očima, *claudus alterō pede* na jednu nogu hrom, *corpore senex, animō iuvenis* tijelom starac, srcem mladić.

Nemō Rōmānōrum Cicerōnī par fuit e l o q u e n t i ā.

Taj ablativ stoji još:

a) uz glagole koji znače procjenjivati, mjeriti *(iūdicāre, aestīmāre, metīrī). Hominēs annum sōlis reditū metiuntur.* Uz *aestimāre* i *iūdicāre* stoji kadšto i prijedlog *ex: Vulgus ex vēritāte pauca, ex opiniōne multa aestimat;*

b) uz pridjeve *dīgnus* vrijedan, dostojan, *indīgnus* nevrijedan. *Rēs multās memoriā dīgnās gessit.*

Bilješka. Amo pripada i ablativ u pitanju: *Quid hōc homine faciam?* Što da radim s ovim čovjekom? *Quid mē fiet?* Ali u tom događaju stoji i dativ ili prijedlog *dē: quid dē mē fiet?*

Abl. *comparātiōnis* stoji uz komparative kad su u no- §161 minativu ili akuzativu: *fēlicior tē* sretniji od tebe, *fēlīciōrem tē.* U nas stoji prijedlog od ili riječca nego. *Pater doctior fīliō (= quam fīlius). Honesta mors turpī vītā potior.*

Mlađa je naknada toga ablativa *quam* s nominativom ili akuzativom. *Tullus Hostilius fērōcior fuit quam Rōmulus.*

Quam mora stajati kad je predmet koji se poredi u genitivu ili dativu. *Nēminī magis cōnfīdō quam* t i b i. *Nūllīus libentius meminī quam* C a e s a r i s.

Ablativ pak mora stajati: a) ako je predmet koji se poredi relativna zamjenica. *Cato, quō nēmō tum fuit doctior*; b) u izrazima: *opiniōne, expectātiōne, spē celerius* brže nego što se mislilo, očekivalo, nadalo; *plūs iustō* više nego pravedno; *solitō magis* više nego obično; *dictō citius* brže nego što se može reći, u tren oka.

B) Instrumentalni ablativ

I Instr. ablativ u užem smislu

162 a) Abl. *instrumentī* pokazuje sredstvo ili oruđe kojim što biva, i stoji bez prijedloga na pitanje: čim? Ako je sredstvo lice, koje samo radi, stoji u pasivu s prijedlogom *ā (ab)*, a ako je lice posrednik, stoji s prijedlogom *per*, ili se upotrebljavaju ablativi *operā, auxiliō* s genitivom lica.

Britannī ***lacte*** *et* ***carne*** *vīvunt.* ***Concordiā*** *rēs parvae crēscunt, discordiā māximae dīlābuntur.* ***A dīs*** *omnia facta sunt.* ***Per*** *legātōs rem comperit.* ***Fratris auxilio*** *periculō sum līberātus.*

Tako i: *ingentī exercitū, classe, nāvibus, omnibus cōpiīs, parvā, nōn māgnā manū, multitūdine pūgnāre, vīncere* i dr.

b) Često pomišlja Latinac kao oruđe što mi shvaćamo ponajviše kao mjesto:

bellō, morbō implicāri, aciē dēcernere, fugā salūtem petere, domō, oppidō sē tenēre, memoria tenere, tectō recipere, pilā lūdere, tibiīs canere, fidibus c., citharā c., pedibus proficīscī, navē, currū vehor, nāvī v., equo v., silvā mē occultō, lapidibus, sanguine pluit, labōre assuētus.

§ 163 Abl. *instrumentī* (zove se i abl. *copiae)* stoji:

1) Uz glagole:

abūndāre, redundāre, affluere obilovati čim

complēre, explēre, implēre, cumulāre, onerāre napuniti čim

instruere, ornāre, afficere snabdjeti, opremiti čim

erudīre, imbuere, instituere poučavati u čemu.

2) uz pridjeve slična značenja: *praeditus = ornātus* opremljen, snabdjeven, *refertus* pun, *onustus* opterećen.

Antiochia eruditissimīs hominibus affluēbat. Muneribus dēōrum sumus instructī et ornāti.

Bilješka. *Afficere aliquem aliquā rē* snabdjeti koga čim prevodi se često glagolom koji prima značenje imenice u abl.; na pr.:

afficere aliquem	*afficior*
honōre častiti, *poenā* kazniti, *beneficiō* dobro činiti komu, *praemiō* nagraditi, *laetitiā* razveseliti	*admīrātiōne* čudim se, *laude* hvale me *suppliciō* bivam pogubljen; tako i *praeditus crūdēlitātē* okrutan

Abl. *instrumenti* stoji i uz deponentia; *ūtor* služim se *fruor* uživam, *fungor* vršim, *potior* prisvajam i *vēscor* hranim se. **§ 164**

ūtor armīs služim se oružjem (upotrebljavam), *lībertāte* služim se slobodom (uživam), *fortūnā* srećan sam, *temporibus* prilagođujem se vremenu.

Bilješke. 1) *Ūtor* znači „imam" osobito ako abl. ima uza se atribut ili predikatno ime: *patre ūtor dīligenti* imam brižljiva oca, *ūtor tē doctōre* imam tebe za učitelja; *ūtor aliquō familiāriter* družim se s kim prijateljski.

2) Uz *potīrī* stoji kadšto i genitiv: *Galliae, imperiī.* Uvijek: *rērum potīrī* dokopati se vlasti, prisvojiti sebi vlast.

Uz *opus est* treba, potrebno je stoji lice ili stvar koja komu treba: a) u ablativu ako je konstrukcija bezlična: *opus est auxiliō, librīs* treba pomoći, knjigâ; b) u nominativu ako je konstrukcija lična, pogotovo svagda uz pridjeve i zamjenice u sr. rodu: *multa opus sunt, quae opus sunt.* **§ 165**

Bilješke. 1) Bezlična je konstrukcija obična ako je izraz *opus est* niječan (dakle i uz *quid opus est?*).

2) Ako je ono, što treba, izrečeno glagolom, upotrebljava se infinitiv (*acc. c. inf.*) ili još češće ablativ participa perf. pas. *Opus est tē animō valēre; factō, cōnsultō opus est.*

Abl. *pretiī* stoji za oznaku cijene (kao sredstva nabavljanja) na pitanje: za koliko? uz glagole: *emēre* kupovati, *vendere* (pas. *vēneō*) prodavati, *stare, cōnstāre,* stajati, biti po što, *conducere* naimati, uzeti pod zakup, *locare* u najam dati. Dakle: *magnō* (skupo), *plūrimō, parvo* (cijene, jevtino), *minimō, nihilō;* ali ako se vrijednost ili cijena poredi, upotrebljavaju se: *plūris-minoris, tanti-quantī* (v. § 154). **§ 166**

Abl. *mensūrae* pokazuje mjeru za koliko jedan predmet nadvisuje drugi, i stoji: a) ispred komparativa; b) uz izraze komparativnog značenja, kao što su *ante* prije, *post* kasnije, *infrā suprā, ultrā,* pa uz glagole: *mālō, antecellō, praestō, superō, augeō, minuō, distō, absum.* **§ 167**

Pamti: *multō, aliquantō māior* mnogo, nešto veći, *paulō, nōn multō post* ne mnogo kasnije, *quantō-tantō, quō-eō* što-to; *duobus, tribus* i d. *annīs ante* (*post*) dvije, tri godine prije (kasnije); *nihilo minus.*

Abl. *causae* kazuje uzrok zbog koga što biva, a stoji na pitanje: čim? od čega? zbog čega? *Oderunt peccāre bonī virtūtis* ***amōre.*** *Hōc ōrāculī* ***responsō*** *Miltiadēs profectus est.* **§ 168**

Takvi su ablativi: *iussū* na zapovjed, po zapovjedi, *iniussū* bez zapovjedi, *adventū* zbog dolaska, *rogātū* na molbu, *monitū* na opomenu, *impulsū* na poticanje, *mōre, consuētūdine* po običaju i sl.

Kad je uzrok koje duševno stanje, često se dodaje particip perf. pas. koji se ponajviše ne prevodi: *īrā* ***incensus,*** *mōtus,*

ōdiō ***inflammātus*** iz srdžbe, iz mržnje: *misericordiā* ***impulsus***, ***captus*** iz smilovanja, *metu* ***perterritus*** od straha, *labōribus* ***fessus*** izmučen (od napora).

Ablativ *causae* stoji navlastito:

1) uz glagole i pridjeve koji znače osjećanje: *laetor, gaudeō, doleō, maereō. glorior* (dičim se), *laetus, maestus, superbus.*

2) uz *nītor* oslanjam se: *confīdī* uzdam se, *frētus* uzdajući se.

3) uz *laborāre* bolovati: *vulnere* od rane, *febrī* od groznice.

Delictō *dolēre*, ***correctiōne*** *gaudēre oportet. Hostēs* ***loco*** *et* ***numerō***, *nostri* ***virtūte*** *cōnfīdunt. Laetus* ***sorte*** *tuā vivas sapienter.*

Bilješka. 1. Uz *labōrāre* stoji dio tijela koji koga boli u ablativu s *ex; ex capite labōrō* boli me glava, *ex pedibus, dentibus.*

II Instr. ablativ kao abl. ***sociātīvus***

§ 169 Abl. ***sociātīvus*** pokazuje pratnju i stoji na pitanje: *s čim*, a izriče se s prijedlogom *cum. Diomedon* ***māgnō*** ***cum*** ***pondere*** *aurī Thēbās vēnit.*

Bilješka. Vojska, brodovlje obično stoje bez prijedloga u ablativu, ako je uz njih pridjevski atribut (v. § 162a). Ipak stoji *cum* kad je atribut broj. *Hostes ad Caesaris castra* ***omnibus copiīs*** *contendērunt. Caesar* ***cum*** *legiōnibus* ***tribus*** *ē castrīs profectus est.*

§ 170 Abl. ***modī*** pokazuje način na koji što biva, i stoji na pitanje: kako?

1) Imenica bez pridjevskog atributa redovno stoji s ***cum*** (socijativ).

2) Imenica s pridjevskim atributom redovno stoji u ablativu bez prijedloga (sredstvo).

Melius est ***cum dīgnitāte*** *cadere quam cum* ***ignominia*** *servīre. Miltiadēs* ***summa aequitāte*** *rēs Chersonesī cōnstituit.*

Bilješke. 1) Riječi koje same po sebi znače način *(modus, ratiō, mōs)* pa *mens, animus, cōnsilium, lex, condiciō* (pogodba) i dijelovi tjela stoje u ablativu bez prijedloga: *hōc modō, antīquā ratiōne, aequo animō, hāc mente, hōc cōnsiliō, nūdō capite, promissō capillō.*

2) U ablativu bez prijedloga stoje neke imenice i bez pridjevskog atributa, kao što su: *iūre, meritō* s pravom, *iniūriā* krivo, *silentiō* mukom, *cāsū* slučajno, *speciē, simulātiōne* s izgovorom, *voluntāte* svojevoljno *pāce, (bona veniā) alicuius* s čijim dopuštenjem, *cursū* trkom, *ōrdine* redom, *vitiō* pogrešno i dr.

3) Kadšto se mjesto abl. *modī* izriče način s prijedlogom *per: per vim* na silu, silom, *per dolum* prijevarom, *per iocum* u šali, *per litterās* pismeno i dr.

4) Ako imenica ima uza se pridjevski atribut, ali treba prilike ili posljedice radnje istaći, upotrebljava se prijedlog *cum* (shvaća se kao socijativ). *Hamilcar* ***cum tantō flagitiō*** *domum redire nōluit. Divitiācus* ***multīs*** *cum lacrimīs Caesarem complexus obsecrāre coepit . . .*

§ 171 Abl. ***qualitātis*** v. § 150.

C) Lokalni ablativ

Vidi iduće poglavlje.

Dodatak nauci o padežima

Određivanje mjesta, prostora i vremena

I. Određivanje mjesta. Imena gradova.

In urbem, in Asiam venīre; ex urbe, ex Asiā venīre; in urbe, in Asiā esse. § 172

Na pitanje: kamo? mjesto se izriče prijedlogom *in* i akuzativom.

Na pitanje: odakle? mjesto se izriče prijedlogom *ex* i ablativom.

Na pitanje: gdje? mjesto se izriče prijedlogom *in* i ablativom.

Imena gradova, manjih otoka i poluotoka stoje bez prijedloga: § 173

na pitanje: kamo? **u akuzativu**

na pitanje odakle: **u ablativu**

na pitanje: gdje? singularia 1, i 2, dekl. **u genitivu** (zapravo u starom lokativu), a sva ostala **u ablativu** bez prijedloga.

Rōmam	*Thēbas*	*Corinthum*	*Delphōs*	*Carthāginem*	*Cyprum*	*Chersonēsum*
Rōmā	*Thēbīs*	*Corinthō*	*Delphīs*	*Carthāgine*	*Cyprō*	*Chersonēsō*
Romae	*Thēbīs*	*Corinthī*	*Delphīs*	*Carthāgine*	*Cyprī*	*Chersonēsī*

Bilješke. 1) Ako uz ime grada (otoka) stoje apozitivni atributi: *urbs, oppidum, municipium, insula*, pa su: a) bez atributa, onda stoje s prijedlogom ispred imena grada koje se udešava po prijedlogu: *in oppidum Cirtam, ex oppidō Gergoviā, in urbe Rōmā;* b) s atributom, onda stoje s prijedlogom iza imena grada koje se udešava samo po sebi: *Rōmam, in urbem Italiae; Corinthō, ex urbe opulentissimā; Corinthī, in urbe opulentissimā.*

2) Ako se ne misli samo mjesto, nego okolica njegova, onda se među prijedlozi: *ad Gergoviam pervēnit, ā Gergovia discessit, ad* (kod) *Alesiam castra fēcit.* Uvijek se kaže: *longē ā, prope ā Cannīs abesse, distare.*

Kao imena gradova konstruiraju se i imenice *domus, rus* i djelomice *humus.* § 174

domum kući	*rus* na polje (selo)	
domō od kuće	*rure* s polja (sa sela)	*humō* sa zemlje
domī kod kuće	*rurī* na polju (na selu)	*humī* na zemlji

Bilješka. *Domī bellīque, dōmi militiaeque* u miru i u ratu; *domi meae, tuae, aliēnae, domum suam*, ali *in bellō, in pace, in hāc domō, ex vetere domō.* Ako imenica *domus* ima uza se atribut koji pokazuje vlasnika, konstruira se kao da je sama za sebe, inače prima uza se prijedloge, naročito, ako znači zgradu *(ex domo in domum migrare)* ili se upotrebljava u prenesenom značenju *(Cn. Octavius in suam domum consulātum primus attulit).*

§175 U abl. *locī* bez prijedloga stoje:

1) svako naznačivanje mjesta s *tōtus* i *locus: tōta urbe, tōtīs castrīs; hōc, opportūnō locō. In locō* na svom mjestu;

2) put uz glagole gibanja na pitanje: kuda? *Appiā viā proficīscī, rectā* (t. j. *viā*) prijekim putem, *flūmine, marī vehī, terrā iter facere, portā Collīnā in urbem ingredī.*

Bilješka. *Tertiō librō* u (čitavoj) trećoj knjizi, *in tertiō librō* (na jednom ili više mjesta) u trećoj knjizi.

§176 Pamti razliku između našega i latinskoga jezika:

1) U latinskom se pita: gdje? i stoji *in* s abl., a u našem: kamo? na što? uz glagole:

a) metnuti, namjestiti (*locāre collocāre, ponere*), postaviti (*statuere, cōnstituere*), stati (*consistere*), posaditi se, sjesti (*cōnsīderē*);

b) zabosti (*figere, dēfigere*), urezati (*insculpere, inscrībere, incīdere*), utisnuti (*imprimere*);

c) računati među, brojiti u (*numerāre, habēre, dūcere, putāre*).

Praesidia in proximō litore erant collocāta. Ille in arā consēdit. Neque pecūniae neque tecta māgnifica in bōnis rēbus numerandae sunt.

2) U latinskom se pita: kamo? i stoji *in* s akuz.. a u srpsko-hrvatskom se obično pita: gdje? uz glagole koji znače: sastajati se, skupljati (se), javljati. *Tōta Italia Rōmam* (u Rimu) *convēnit. Multitūdō in forum concūrrit.*

Bilješka. Prilozi mjesta *ibi, ubi, hic* zastupaju uz te glagole *in* s abl., *eō, quō, hūc* s akuz.

§177 II Određivanje prostora

Na pitanje: koliko daleko, visoko i dr., stoji akuzativ. *Mīlitēs aggerem lātum pedēs trecentōs, altum pedēs octōgintā extruxērunt.*

Bilješka. Na pitanje: koliko daleko? = u kojoj udaljenosti? stoji uz *abesse, distāre* i slične glagole i ablativ *mensūrae* (v. § 167), naročito oblici: *spatio, intervallō. Legiōnem Caesar passibus CC ab eō tumulo cōnstituit.*

§178 III Određivanje vremena

1) Na pitanje: kada? stoje riječi kojima se kazuje vrijeme u ablativu bez prijedloga (abl. *temporis*). *Plato ūnō et octōgēsimō annō scrībēns est mortuus.*

Tako: *vēre* u proljeću, *nocte* noću, *quintō quōque annō* svake pete godine, *pāce* u vrijeme mira, u miru, *adventū* za dolaska, *comitiīs* za vrijeme izbora, *ortū, occāsū sōlis* i d.

Bilješke. 1) Kad *tempus* znači: stanje, zgoda, odlučan trenutak, stoji s *in* u abl.: *in illō tempore* u onoj zgodi. *In tempore* znači: u vrijeme, u dobar čas.

2) imenice, koje pokazuju dob života, stoje s *in* u abl.: *in pueritiā, in senectūte*, a tako i: *in praesentiā, in praesentī.* Ali ako te imenice imaju atribut, stoje bez prijedloga *prīmā iuventūte.*

3) Neke imenice, kao *pāx, bellum, proelium, pugna* i dr. pokazuju ili stanje ili vrijeme. U prvom slučaju stoje s *in* u abl., u drugom u samom ablativu.

2) Na pitanje: za koliko vremena? stoji ablativ bez prijedloga. *Agamemnon decem annīs ūnam urbem cepit.* Ali se upotrebljavaju i prijedlozi *intra, inter: intra decem annōs.*

Na pitanje: koliko puta za neko vrijeme? stoji *in* s abl., osobito u izrazima: *bis . . . in diē, ter . . . in mense, in annō* (na dan, . . . na mjesec, . . . na godinu . . .).

3) Na pitanje: koliko vremena? stoji akuzativ. *Urbs Vei decem aestātes hiemēsque obsessa est.*

Uz akuzativ stoji kadšto i prijedlog *per* da se istakne neprekidno trajanje vremena: *per octo mensēs* punih 8 mjeseci.

Koliko je komu godina? izriče se: a) s *nātus* i aku- §179 zativom: *puer decem annūs nātus;* b) gen. *qualitātis: puer decem annōrum;* c) glagolom *agere* i rednim brojem računajući i godinu koja traje: *puer dēcimum annum agēns* (u desetoj godini).

Da je komu više ili manje od 10 godina, kazuje se: a) *nātus plūs (amplius), minus (quam) decem annōs*, rjeđe *nātus plūs, minus decem annīs;* b) *māior, minor (quam) decem annōs, nātus; māior, minor decem annīs.*

1) Na pitanje: otkad? stoji prijedlog *ex* ili *ā*. *Rōmānī ab* §180 *ortō sōle stetēre in aciē. Rōmae ex mense Ianuāriō māgnī tumultūs sunt.* Tako i *ex quō tempore, ex quō* otkad, *ex illō diē* od onoga dana, *ā puerīs* od djetinjstva.

2) Na pitanje: za kad? za koje vrijeme? stoji *in* s akuz.

3) Na pitanje: dokle? do kojega vremena? stoji *ad (usque ad)* s akuz. *Sophoclēs ad summam senectūtem trāgoediās fecit.*

Neodređeni glagolski oblici

III Verbum infinitum

Oblici neodređenoga glagola (v. § 68, 6) su glagolska imena §181 te se dekliniraju. Glagolsku narav sačuvali su u tom, što se slažu s istim padežem kao i njihov glagol u određenom obliku i što se pobliže određuju prilozima; na pr. *lēgēre, legēns librum; pācem petitum; ūtī, ūsus temporibus; assiduē legere, diligenter scrībēns.*

§ 182 **I Infinitiv**

Infinitiv je supstantivski verbalan nomen sr. roda; može imati samo nominativ i akuzativ bez prijedloga, a ostali mu se padeži nadomještaju gerundom. Prema tome ne može infinitiv biti zavisan o imenicama i pridjevima niti biti u vezi s prijedlozima, nego se u tim slučajevima upotrebljava gerund: *modus vīvendī* način življenja, *cupidus legendī* željan čitanja, *ad legendum* za čitanje.

§ 183 Infinitiv ne pokazuje vremenski stupanj nego s t a n j e radnje, a vremenski mu se stupanj razbira po određenom glagolu s kojim je u vezi.

1) Infinitivom prez. izriče se radnja koja se vrši u i s t o v r i j e m e s radnjom određenoga glagola: *videō (vīdī, vidēbō) tē legere* vidim (vidio sam, vidjeću) da čitaš.

2) Infinitivom perf. izriče se radnja koja se zbila p r i j e radnje određenoga glagola: *audiō (audīvī, audiam) tē lēgisse* čujem (čuo sam, čuću) da si čitao.

3) Infinitivom fut. izriče se radnja koja će se vršiti p o s l i j e radnje određenoga glagola: *sciō (sciēbam, sciam) tē lēctūrum esse* znam (znadijah, znaću) da ćeš čitati.

Kod glagola koji nemaju participa fut. akt. opisuje se infinitiv fut. s *f o r e u t, f u t ū r u m e s s e u t: crēdō (crēdidī) fore (futūrum esse) ut dīscās (dīscerēs), ut dīscātur (dīscerētur). Spērō fore, ut contingat id nōbīs.*

§ 184 Infinitiv je u rečenici subjekt ili objekt. *Morī* (subj.) *prō patriā dulce est. Incipiō d ī c e r e* (obj.).

Bilješka. Infinitiv kao subjekt može imati uza se drugi infinitiv kao predikat. *Doctō hominī v ī v e r e* (subj.) *est c o g i t ā r e* (pred.).

A) Sam infinitiv

a) Infinitiv kao subjekt

§ 185 Kao subjekt stoji infinitiv:

1) uz *e s s e* u vezi s predikatnim imenom. *Errāre hūmanum est. Adulescentis est māiōrēs nātū verērī.*

2) uz bezlične glagole, kao na pr.: *libet, licet, oportet, necesse est, placet, iuvat, praestat, opus est* i dr. *Peccāre licet nēmini. Haec scīre iuvat.*

Uz infinitiv kao subjekt stoji p r e d i k a t n o i m e u a k u z a t i v u. *S e n e m ante tempus f i e r ī miserum est. C o n t e n t u m suīs rēbus esse māximae sunt dīvitiae* (Isp.: biti z a d o v o l j n u ili zadovoljan).

b) Infinitiv kao objekt

Kao objekt stoji infinitiv uz glagole nepotpuna smisla kao: § 186

mogu; moram	*possum, queō, nequeō; debeō*
pokušavam; nastojim	*conor; studeō, contendō, labōrō*
žurim se	*mātūrō, festīnō, properō*
počinjem; nastavljam	*incipiō, īnstituō, coepī; pergō, perseverō*
prestajem, odustajem	*dēsinō, dēsistō, intermitto; omittō*
privikavam (se); učim (se)	*assuēscō, cōnsuēscō; doceō, dīscō*
znam; hoću, neću, volim	*sciō, nesciō; volō, nōlō, mālō*
želim	*cūpiō, gestiō* (nikada *optō*)
odlučujem	*statuō, cōnstituō, dēcerno, consilium capiō* i dr.

Uz objektni infinitiv predikatno ime stoji u n o m i n a t i v u. *Cato e s s e q u a m v i d ē r ī b o n u s mālēbat. B e ā t u s e s s e sine virtūte nēmō potest. Dum b r e v i s e s s e labōrō, obscūrus fīō.*

Bilješka. 1) Uz pasivni se infinitiv mjesto *coepī, dēsiī* upotrebljava: *coeptus* i *dēsitus sum. Urbs a e d i f i c ā r i coepta est. Veteres orationes l e g i non desitae sunt.*

B) Akuzativ s infinitivom (Accusativus cum infinitivo). § 187

Neki glagoli mogu u isti mah imati pored objekta u akuz. i infinitiv; na pr. *doceō puerōs scrībere* učim dječake pisati. U toj konstrukciji akuzativ se s vremenom počeo osjećati subjektom radnje izrečene infinitivom, pa se onda ta konstrukcija akuzativa s infinitivom protegla i na druge glagole. Ipak nije acc. c. inf. podložna rečenica, nego je dio rečenice, pa se zato i ne rastavlja od glavne rečenice zarezom, a i zamjenica 3 lica, ako se proteže na subjekt rečenične cjeline, stoji r e f l e k s i v n o.

U našem se jeziku prevodi tako da postane zavisna izjavna rečenica s da kojoj je akuzativ subjekt, a infinitiv predikat. Obrnuto: zavisna izjavna rečenica s d a prevodi se u acc. c. inf. tako da se veznik d a izostavi, subjekt se njezin metne u akuzativ, a određeni glagol u infinitiv. *Deum esse certum est:* izvjesno je da ima Bog. Znamo da je Bog vječan: *scīmus Deum sempiternum esse.*

Iz tih primjera razbiramo da acc. c. inf. može biti u rečenici subjekt ili objekt. Prema pravilima o kongruenciji imenski se predikat i apozitivni dodaci, ako ih ima, također meću u akuzativ te se u svemu slažu s akuzativom subjektnim. *D e ō s esse s e m p i t e r n ō s certum est. B e l l a c ī v i l i a ā c e r r i m a esse cōnstat.*

§ 188 1) *Acc c. inf.* kao subjekt stoji:

a) uz *esse* u vezi s predikatnim imenom kao što su:

aequum, pār, iustum, rectum est pravedno je; *apertum, manifestum, perspicuum est* očevidno je; *crēdibile, verīsimile est* vjerovatno je; *honestum, pulchrum, turpe est* lijepo, ružno je; *fas, nefas, facinus, scelus est* pravo, grijeh, zločinstvo je; *spēs, tempus, fāma, opiniō est* nada, vrijeme, glas, mnijenje je;

b) uz mnoge bezlične glagole, kao;

appāret, cōnstat jasno je, poznato je; *condūcit, expedit* probitačno, korisno je, *licet, convenit, decet* slobodno je, pristoji se; *placet, displicet* mili se, ne mili se; *oportet, opus est, necesse est, interest, refert,* treba, stalo je do čega;

c) uz *verba sentiendī* i *dīcendī* u pasivu, i to svagda, ako su u složenim vremenima, a kadšto, ako su i u jednostavnim vremenima [uz koja obično stoji nom. c. inf. (v. § 193], kao: *intellegitur, perspicitur, nuntiātum est, putandum est.*

a) *Nōn est rectum minōrī parēre māiōrem. Fāma est nostrōs victōs esse.* b) *Appāret nōs ad agendum nātōs esse. Legem brevem esse oportet.* c) *Trāditum est Homerum caecum fuisse.*

Bilješke. 1) Uz *licet* rijetko stoji *acc. c. inf.*: *licet mē hōc facere;* obično se kaže: *licet mihi hōc facere.* Ako je uz *licet* dativ lica, onda se meće i imenski predikat u dativ: *Licet mihi esse beātō.*

2) Uz *necesse est* i *oportet* često stoji konjuktiv bez *ut: quidquid oritur, causam habeat necesse est.* Redovno stoji uz njih infinitiv, ako su oni sami u infinitivu. *Dīcō necesse esse hanc lēgem valēre.*

3) Kao uz *licet* stoji kadšto dativ i uz *necesse est: hominī necesse est morī; vōbīs necesse est fortibus virīs esse.*

§ 189 2) *Acc. c. inf.* kao objekt stoji:

a) Uz *verba sentiendī:*

sentiō, animadvertō, videō, cernō, conspiciō osjećam, opažam, vidim; *audiō, sciō, nesciō, ignōrō, fugit mē* čujem, znam, ne znam; *accipiō, comperiō, cōgnōscō, intellegō,* doznajem, razbiram; *spērō,* nadam se: *meminī, recordor, reminīscor, oblivīscor* sjećam se, zaboravljam;

b) Uz *verba dīcendī* u aktivu:

dīcō, affirmō, confirmō, negō, kažem, tvrdim niječem; *respondeō, scrībo,* odgovaram, pišem; *fateor, confiteor* priznajem; *narrō, trādō, perhibēō,* pripovjedam; *dēclārō, dēmonstro, doceō, ostendō* pokazujem, dokazujem; *fāmam, nuntium afferō, certiōrem faciō, nuntio, indico* objavljujem, obavješćujem; *promittō, polliceor* obećavam; *minor* grozim se, *auctor, tēstis sum* svjedočim.

a) *A legātīs eognoscit oppidum nōn longē abesse. Mementō tē hominem esse.*

b) *Democrĭtus dīxit innummerābilēs esse mundōs. Militēs minantur sē esse abitūrōs.*

Bilješke. 1) Kad glagoli *dīcendī* izriču zapovijest, opomenu ili želju da što bude ili ne bude stoji uz njih *ut* ili *nē* (v. § 241 2 bilj. 1).

2) Uz *meminī* stoji i prošla radnja u infinitivu prez. *Meminī Catōnem annō antequam mortuus est mēcum et cum Scipiōne disserere* (da je razgovarao):

3) Infinitivi *posse* i *velle* upotrebljavaju se kao infinitivi fut. *Spērō mē venīre posse* (da ću moći).

c) Uz glagole *volō, nolō mālō, cupiō,* ako infinitivov subjekt (akuzativ) nije isto lice sa subjektom određenoga glagola: *tē tuā virtūte fruī volumus.* Ako su isto lice, stoji samo infinitiv: *volō hōc facere.* Ali i u tom slučaju stoji *acc. c. inf.*, ako je infinitiv u pasivu ili *esse, vidērī* s imenskim predikatom. *Timoleon māluit sē diligī quam metuī. Principem sē esse mavult quam vidērī.*

Bilješka. Uz te glagole stoji infinitiv perf. pas, kad se stalno očekuje da će se ispuniti što se hoće, pa se pomišlja, kao da se već ispunilo: *volo hōc factum (esse).*

d) Uz glagole čuvstvovanja *(verba affectuum),* kao:

gaudeō, laetor, iuvat mē veselim se; *mīrōr, admīror* čudim se; *lugeo, doleo, angor* tugujem, žalostim se; *suscenseō, indīgnōr* srdim se; *querор* tužim se; *aegre (graviter, molestē . . .) fero* dodijava, dosađuje mi.

Mīror tē ad mē nihil scrībere. Gaudeō tē valēre.

Uz te glagole stoji i *quod*; v. § 239.

e) Uz glagole *iubeō, vetō, sinō* i *patior.* Ako nije rečeno lice kojemu se što zapovijeda, zabranjuje . . . . stoji infinitiv u pasivu (u nas u aktivu).

Cezar zapovjedi vojnicima da iskopaju jarak (= Cezar zapovjedi da vojnici . . .): *Caesar mīlitēs fossam dūcere iūssit.*

Cezar dade iskopati jarak (= Cezar zapovjedi da se iskopa jarak): *Caesar fossam dūcī iūssit.*

Bilješka. Infinitiv akt. stoji i onda, kad je subjekt infinitiva neodređen, ali se može lako dopuniti. *Caesar castra mūnīre iubet (sc. mīlitēs).*

f) Uz glagole *statuō, cōnstituo, dēcērnō* (= odlučujem) uz koje stoji inače pri istom subjektu u zavisnoj rečenici infinitiv, a pri različnom subjektu *ut* ili *nē,* stoji često i akuzativ cum inf. gerundiva: mjesto *id nōn facere statuerat* može se reći: *id statuerat nōn esse faciendum*; mjesto *cōnstituit, ut arbitrī darentur* stoji i *arbitrōs dandōs esse.*

Katkada stoji *acc. c. inf.* u uzvicima i pitanjima kojima se § 190
izriču čuđenje ili negodovanje. *Mē nōn esse cum bonīs! Mēne inceptō desistere victam?* Katkad stoji i *ut: Tū ut umquam tē corrigās?*

§ 191 Opće bilješke k akuzativu s infinitivom.

1) Ako je lična zamjenica subjektom infinitivu, ne smije se izostaviti, nego se mora spomenuti: za 1 l. *mē, nōs*, za 2 l. *tē, vos*, za 3 l. *sē*, ako se proteže na subjekt određenoga glagola, inače *eum, eam, eōs, eās.*

Kažem da si pobijedio: *dīcō tē vīcisse.* — Kažu da su pobijedili: *dīcunt eōs vīcisse.* — *Caesar exīstimābat sē* (tj. on, sam Cezar) *esse victum. Caesar exīstimābat eum* (tj. na pr. Pompej) *esse victum.*

Tako se i njegov, njezin, njihov prevodi sa *suus*, kad se proteže na subjekt određenoga glagola, a inače s *ēius, eōrum, eārum. Nōn īgnōrat Caesar mīlitēs suōs fortes esse* da su njegovi (tj. Cezarovi) vojnici hrabri. *Nōn īgnōrat Caesar mīlites ēius fortēs esse* (njegovi na pr. Ariovistovi).

2) Kad se u konstrukciji *acc. c. inf*, desi i objekt u akuz. tj. kad se nađu zajedno dva akuzativa, lako nastane nejasnoća. Zato treba u tom slučaju u latinskom jeziku akt. rečenicu pretvoriti u pasivnu: Glasa se da su naši nadvladali neprijatelje nećeš prevesti: *fama est nostrōs hostēs vīcisse*, nego *hostēs ā nostrīs victōs esse.* Gdje ne može biti nejasnoće, ondje može ostati aktiv: *Sic habētō mē nūllam accepisse epistulam.*

Bilješka. Namjerice stoje dva akuzativa u proroštvima: *Aiō tē Aeacidā, Rōmānōs vincere posse.*

3) Moraju li se komparativne rečenice koje imaju isti predikat konstruirati s *acc. c. inf.*, onda stoji i drugi subjekt u akuzativu. *Decet cāriōrem esse patriam quam nōsmet ipsōs. Platōnem ferunt idem sensisse dē immortālitāte quod Pythagoram.*

§ 192 1) U srpsko hrv. jeziku dolazi kadšto subjekt zavisne rečenice već u glavnoj rečenici s prijedlozima: *za, o.* Na pr. Za Cicerona govore da je bio slavičan. U latinskom se meće takav subjekt u akuzativ: *Cicerōnem ferunt laudis cupidum fuisse.*

Rečenica: *Gāium probum esse putō* može se prevesti: a) mislim da je Gaj pošten: b) o Gaju mislim da je pošten; c) Gaj je, kako ja mislim, pošten; d) Gaj je, mislim, pošten; e) po mom mišljenju Gaj je pošten; f) držim Gaja za poštena čovjeka.

Na način pod b), c), e) prevode se obično relativne rečenice kad su u *acc. c. inf.*: *Gāius, quem bonum cīvem esse putō:* Gaj za kojega mislim da je dobar građanin, ili: koji je, kako mislim, dobar građanin, ili: koji je po mom mišljenju dobar građanin.

Bilješka. Uklopljene rečenice: kako mislim, znam, kako je poznato i sl. i priložni izrazi: očevidno, po svoj prilici, zacijelo, teško i sl. postaju u latinskom obično glavnim rečenicama kojima je *acc. c. inf.* dio. Naš je Lentul, kako znaš, u Puteolima: *Lentulum nostrum scīs Puteolīs esse.* Kako vidiš, mi smo sad u gorem položaju: *vidēs deteriōre nōs esse condiciōne.* Tako: po svoj prilici: *vērīsimile est;* zacijelo: *certum est;* teško: *nōn, vix crēdibile est.*

2) Uz participe, osobito futura akt. i uz gerundiv, često se izostavlja *esse. Centuriōnēs nihil temēre agendum exīstimābant.*

Nominativ s infinitivom

(Nominativus cum infinitivo)

Ako se prelazan glagol s objektom u akuzativu pretvori u pasiv, objektivni akuzativ postane nominativ. Isto biva, ako se glagol s *acc. c. inf.* pretvori u pasiv. Onda mjesto *acc. c. inf.* nastaje nominativ s infinitivom, a određen se glagol u svemu slaže s tim nominativom (lična konstrukcija u nas bezlična). *Narrant frātrem epistulam scrīpsisse — Frāter epistulam scripsisse narrātur.* § 193

Imenski predikat i apozitivni dodaci, ako ih ima, stoje također u nominativu i slažu se sa svojim subjektom. Kaže se da je tvoj brat dobar: *tuus frāter bonus esse dīcitur. Tuī frātrēs bonī esse dīcuntur.*

Ta konstrukcija stoji:

1) Uz *videor* (čini se, da . .) u svim licima i vremenima.

Čini se da si (ti) sretan	*felīx esse vidēris*
Činjaše se da je sretan	*felīx esse vidēbātur*
Činilo se da smo sretni	*felīcēs esse vīsī sumus*
Činit će se da ste sretni	*felīcēs esse vidēbiminī*

Srpsko-hrvatski se to može još reći: kako se čini, vi ste sretni, ili: vi ste, kako se čini, sretni.

2) Uz *iubeor, vetor, sinor* u svim licima i vremenima.

Iubeor, iubēris, iubētur meni, tebi, njemu se zapovijeda: *iubēmur, iubēminī, iubentur* nama, vama, njima se zapovijeda. Tako i uz ostale glagole.

Cōnsulēs iubentur exercitum scrībere. Nolānī mūrōs portāsque adīre vetitī sunt.

3) Uz *dīcor, putor, exīstimor* u svim licima prostih vremena.

Homērus caecus fuisse dīcitur. Hostēs victī esse dīcuntur.

4) Uz *fertur, feruntur. trāditur, trāduntur* samo u 3 licima. *Hostēs victī esse trāduntur (feruntur).*

5) Rjeđe uz *audior, crēdor, nuntior, iūdicor, reperior* i sl. najviše u prostim vremenima.

Caesar ā Gergoviā discēssisse audiēbātur.

Bilješke. 1) *Videor* u uklopljenoj rečenici s *ut* upotrebljava se lično. *Cōnsiliīs, ut vidēmur* (kako se čini), *bonīs ūtimur. Cōnsiliīs, ut vidēminī, bonīs ūtiminī.*

2) Govori se, kaže se i d. može se kazati i aktivom: *dīcunt* i d. s acc. c inf.

3) Složeni oblici glagola spomenutih pod 3 i 5 stoje bezlično s acc. c. inf. a tako stoji acc. c, inf. i uz *dīcitur*, kad znači tvrdi se, osobito u vezi s prilozima *rectē, vēre, nōn sine causā* i d. *Hōc vēre dīcitur matrem timidī flēre nōn solēre.*

4) Ako se poslije nominativa s inf. pripovijedanje nastavlja, upotrebljava se acc. c. inf. *Mihi nōn vidēbātur quisquam esse beātus posse, cum in malīs esset; in malīs autem sapientem esse posse.*

II Gerundivum

§ 194 Gerundiv je glagol. pridjev na — *ndus* i kazuje radnju, koja treba da se vrši (v. § 79). Kao pridjev stoji: a) rijetko atributivno *mors optanda* smrt koju treba željeti, koja se mora željeti; *superbia nōn ferenda* oholost koja se ne može podnositi (v. § 79); b) često predikativno s glagolom *esse*. Za konstrukciju v. § 79. *Alpēs Hannibalī superandae erant.*

Gerundiv neprelaznih glagola može se konstruirati samo bezlično. *Occāsiōne bene ūtendum est.* — O dativu lica v. § 143.

§ 195 Predikativni akuzativ gerundiva stoji za oznaku svrhe uz glagole: *dō, trādō, mandō, mittō, proponō, relinquō, accipiō, concēdō, permittō, locō, condūcō*, i dr.

Dō plebi agrōs colendōs .... da ih obrađuje

Cyrum exponendum trādidit .... da ga izloži

accipiō aedem tuendam .... na čuvanje

permittō, prōvinciam diripiendam .... da je plijeni.

U pasivu postaju obadva akuzativa nominativi. *Urbem mīlitibus diripiendam trādidit* — *urbs mīlitibus diripienda trādita est.*

Bilješka. Katkada stoji uz te glagole i *ad* s gerundivom: *ad imitandum sibi Platōnem proposuit.*

Navlastito je običan predikativan akuzativ gerundiva uz *cūrō*. *Caesar pontem faciendum cūrāvit* (dade načiniti most).

§ 196

III Gerund

Gerund prikazuje po obliku kose padeže gerundiva u sr. rodu, a po značenju naknađava kose padeže infinitiva prez. akt. (v. § 182): N. *scrībere*, G. *scrībendī*, D. *scrībendō*. Ak. *scrībere* ili *ad scrībendum*, Abl. *scrībendō*.

Gerund se upotrebljava:

a) U genitivu uz imenice i pridjeve uz koje stoji inače genitiv: *spēs vincendī* (gen. *dēfīnītīvus), cupidus venandī* (gen. *obiectīvus)*, pa uz *causā, grātiā* radi: *dormiendī grātiā*.

b) U akuzativu s prijedlozima *ad* i *inter*: *tempus satis longum ad bene beātēque vivendum; inter lūdendum* pri igranju, za vrijeme igranja.

Bilješka. *Ad* s gerundivom stoji osobilo uz pridjeve: *ūtilis, idōneus' aptus, parātus, facilis, difficilis, insuētus*, uz glagole *impediendī* i *valet*.

c) U ablativu bez prijedloga kao abl. *instrumentī* i *mōdī* ili s prijedlozima: *ā dē, ex, in. Docendō dīscimus* poučavajući učimo. *Virtūs cernitur in agendō. Summa voluptās ex discendo capitur.* § 197

Ako gerund ima uza se akuzativ objekta, onda se objekt metne u padež gerunda, a gerund se pretvori u gerundiv i složi kao atribut s novim padežem bivšeg objekta.

	Gerund	Gerundiv
mjesto:	*legendī librōs*	*legendōrum librōrum*
„	*ad servandum urbem*	*ad servandam urbem*
„	*legendō librōs*	*legendīs libris*

Uvijek se upotrebljava gerundiv mjesto gerunda u dativu ili u padežu s prijedlogom (akuz., abl.), a obično mjesto gerunda u genitivu ili u ablativu bez prijedloga.

Gerundiv se upotrebljava kao i gerund (§ 196), dakle:

1) Genitiv: *Augustus fuit perītus cīvitātis regendae.*

Bilješke. 1) Uz genitive ličnih zamjenica (i refleksivne) stoji samo oblik na *-ndī* bez obzira na broj i rod lica: *Rēgīnā suī conservandī causā urbem relīquit. Principēs suī conservandī causā prōfugērunt.*

2) Da se istakne svrha, uzima se *ad* s akuz. u izrazima: *spatium, tempus, diem sūmō ad cogitandum: occāsiō offertur ad occupandam regiōnem; facultas, locus, copia datur ad bellum dūcendum.*

3) Katkada stoji genitiv gerundiva s *esse* ili bez njega da se pokaže čemu je nešto određeno, prikladno: *nāvēs deiciendī operis* lađe za rušenje; *rēgium imperium initiō conservandae lībertātis atque augendae reī pūblicae fuerat.*

2) Dativ: a) uz glagole i izraze koji i inače imaju uza se dativ, kao: *studeō, operam dō, diem dīcō, praesum. Praesum agrō colendō. Diem dīcō proeliō faciendō*; b) uz imenice što znače službu (dat. *fīnālis)*, i uz *comitia. Decemvirī lēgibus scrībendīs* za pisanje zakona; *comitia cōnsulibus creandīs.*

Bilješka. *Sum onerī ferendō* znači: mogu, sposoban sam nositi teret; *nōn sum solvendō* ne mogu platiti.

3) Akuzativ s prijedlogom. *Locus ad aciem instruendam idōneus inventus est.*

4) Ablativ: a) bez prijedloga. *Superstitiōne tollendā nōn tollitur rēligiō;* b) s prijedlozima: *ā, dē, ex, in. Cicero disputāvit dē contemnendā morte.*

Bilješka. 1) I neprelazni glagoli: *ūtor, fruor, fungor, potior* mogu se metnuti u gerundiv: *reī ūtendae (perfruendae, potiundae) causā; in munere fungendō; spēs potiundōrum castrōrum.* Tako i *bona ūtenda trādō, agrum fruendum locō.*

2) Gerund se ne pretvara u gerundiv:

a) kad valja istaći glagolski pojam, a ne akuzativ objekta: *Iniūriās ferendō māiōrem laudem quam ulcīscendō merēberis;*

b) kad je objekt zamjenica ili pridjev u sr. rodu: *studium aliquid agendī, ars vēra et falsa diiūdicandī;*

c) kad bi se nagomilali oblici na *-ōrum, ārum* i kvarili blagoglasje; dakle ne: *occāsiō bonōrum librōrum legendōrum,* nego *bonōs librōs legendī.*

§198 Naše se glagolske imenice često prevode ili gerundivom ili participom perf. Participom se izriče svršena radnja, gerundivom nesvršena ili trajna. *Dūx urbe defensā* (obranom, obranivši) ili *dēfendendā* (branjenjem braneći) *māgnam sibi peperit gloriam.*

§199

IV. Particip

Participi su po obliku pridjevi, a imaju ista svojstva i značenje kao i infinitiv (v. § 181 i 183). Glagoli akt. oblika imaju: a) u aktivu: particip prez. i fut.: *monēns, monitūrus;* b) u pasivu: particip perf. *monitus. Dēponentia* imaju sva tri participa, ali particip perf. ima aktivno značenje: *hortātus* opomenuvši.

1) Značenje participa prez. imaju često neki participi perf. kao: *ratus* misleći *ūsus* služeći se, *veritus* bojeći se, *fīsus, confīsus* uzdajući se, *diffīsus* ne uzdajući se, *solitus* običavajući i dr.

2) Participom fut. može se izreći i namjera ili određenje. *Vadunt in proelium peritūrī* (da poginu); *sī animus interitūrus est* ako je duši suđeno da pogine.

§200

Atributivni particip

Particip može kao i svaki pridjev stajati kao atribut uz imenicu: *canis furēns.* Upotrebljava se mjesto relat. rečenice u kojoj je relativ subjektom. *Sequere viam ad virtūtem dūcentem (= quae dūcit).*

Bilješka. Ali i u lat. jeziku mora stajati relat. rečenica: a) u značenju: onaj — koji bez imenice: *egēns aeque est is, quī nōn satis habet, et is, cuī nihil satis esse potest;* b) kad se relat. rečenica proteže na brojni: pojam, kao: *ūnus, trēs, omnēs, quī;* c) kod geografskih imena: *flūmen est Arar, quod influit;* d) kad relat. rečenica stoji mjesto naše imenice *iī, quī audiunt* slušači, *quī legunt* čitači, *quī pārent* podanici, *quī cum eō erant* pratioci; e) u izrazima: tako zvani: *quī dīcitur, vocātur, quem dīcimus;* prije spomenuti: *quem suprā (ante) dīxī, memorāvī,* tobožnji: *quī vidētur, dīcitur . . .*

Često stoji atributivno particip perf. koji se u nas prevodi glag. imenicom ili rečenicom sa: stoga, što; zato, što. *Terra mutāta nōn mutat mōrēs* (promjena zemlje); *Sicilia Sardiniaque amissae* gubitak; *ab urbe conditā ad līberātam* od sagrađenja do oslobođenja: *ante Christum nātum* prije Hristova rođenja; *ab ortō sōle ad occidentem* od ishoda sunca do zapada; *post hominēs nātōs* od pamtivijeka. *Hannōnem paenitēbat susceptī adversus Rōmānōs bellī* (zato što). §201

1) Kad se zavisna rečenica pretvara u participsku konstrukciju, izostavlja se relat. zamjenica (veznik), glagol se meće u particip (v. § 199) koji se u svemu slaže s riječju na koju se proteže. Cezar zauze brežuljak koji su neprijatelji ostavili: *Caesar collem ab hostibus relictum occupāvit.* Lažljivu čovjeku ni onda ne vjerujemo kad govori istinu. *Mendācī hominī ne verum quidem dīcentī crēdimus.* §202

2) Pri tom se izostavlja pokazna zamjenica na koju se relat. zamjenica proteže. *Iis, quī vērum dīcunt, facilē crēdam;* ne: *iīs dīcentibus,* nego: *vērum dīcentibus crēdam.*

3) Katkad se nalazi lična zamjenica u glavnoj rečenici, a imenica na koju se zamjenica proteže u zavisnoj. U tom se slučaju izostavlja lič. zamjenica, a imenica na koju se zamjenica proteže dolazi u njezin padež. Kad je Hanibal Sagunt opsjedao, poslali su Rimljani k njemu poslanike: *ad Hannibalem Saguntum oppugnantem Rōmānī legātōs mīsērunt.*

Predikativni particip §203

1) Osim participa perf. i fut. čini i particip prez. sa sponom *sum* predikat. *Animālia alia ratiōnis expertia sunt, alia ratiōne ūtentia.*

2) Predikativni particip veže se za koje ime i stoji umjesto takve zavisne rečenice kojoj se subjekt nalazi i u glavnoj rečenici bilo u kojem padežu (partic. *coniūnctum);* stoji dakle mjesto temporalnih, kauzalnih, koncesivnih, hipotetskih, modalnih rečenica. *Tarquinius Ardeam oppūgnāns* (kad je opsjedao, opsjedajući) *imperium perdidit. C. Servilius Ahala Spurium Maelium regnum appetentem* (budući da, jer je težio za) *interēmit. Rīsus interdum ita repente erumpit, ut eum cupientēs* (ako i želimo) *tenēre nequeāmus. Quis potest mortem timēns* (ako se boji) *esse nōn miser? Mīlitēs fortiter pugnantēs* (boreći se) *restitērunt.*

Predikativni se particip prez. upotrebljava osobito uz glagole koji znače: čujem, vidim, *(audiō, videō, cernō,* i sl.) kad

se hoće istaći neposredno zamjećivanje (u nas rečenica s: gdje). *Audiō tē dīcentem* čujem te gdje govoriš. *Videō canem currentem.*

Tako stoji particip prez. i uz glagole: *fingere, pingere* slikati, *facere* prikazivati, *indūcere* navoditi. *Xenophon facit Sōcratem disputantem.*

Bilješke. 1) Ako se ne misli neposredno zamjećivanje ili je radnja pasivna, stoji acc. c. inf. *Audio tē mihī maledīcere* čujem (od drugih), da me grdiš. *Lycurgum laudārī audīvī. Plato aedificārī ā deō mundum facit.*

2) Mjesto finalne rečenice stoji particip prez., osobito uz glagole: otići, poslati, doći. *Vēnerunt legātī Athēniēnsium petentēs* da mole.

3) Koncesivno značenje participa često pokazuje veznik *tamen* (kasnije i *etsī, quamvīs*) koji se dodaje određenom glagolu. *Scripta tua iam diū expectāns nōn audeō tamen flagitāre.*

3) *Ablatīvus absolūtus* je nezavisan od glavne rečenice, a stoji mjesto takve zavisne (temporalne, kauzalne, koncesivne, hipotetske) rečenice kojoj se subjekt ne nalazi u glavnoj rečenici ni u kojem padežu. Takva se zavisna rečenica pretvara u ablativ apsolutni ovako: veznik se zavisne rečenice izostavi, subjekt se meće u ablativ, glagol u particip koji se slaže s ablativom subjekta. Kad je Tarkvinije vladao, došao je Pitagora u Italiju: *Pythāgoras Tarquiniō regnante in Italiam vēnit. Regibus exactīs* (pošto) *cōnsulēs creātī sunt. Inter bonōs virōs āc deum amicitia est conciliante virtūte* (budući da). *Ego quidem omnibus desperantibus* (iako svi očajavaju) *animum nōn dēmittam. Reluctante nātūra* (ako se protivi) *irritus labor est.*

Bilješke. Cezar (i neki drugi pisci) upotrebljavaju abl. apsolutni i onda kad se subjekt zavisne rečenice nalazi u kojem padežu u glavnoj rečenici. *Caesar principibus Treverorum ad sē convocātīs hōs singillatim Cingetorigī conciliāvit* (mj. *principēs convocātōs conciliāvit).*

2) Particip perf. prelaznih deponencija upotrebljava se rijetko za abl. apsolutni Dakle ne valja: *Hannibale Alpēs transgressō,* ali se kaže: *mortuō Traiānō.*

3) Ablativ se apsolutni redovno ne upotrebljava:

a) od participa fut.; b) kad predikat u podložnoj rečenici ima imenski dodatak. Ne valja: *Cicerōne cōnsule creātō,* nego: *cum C. consul creātus esset;* ne: *mīlitibus fortiter pūgnantibus caesīs,* nego *cum mīlitēs fortiter pūgnantēs caesī essent.*

4 Često stoji sam particip u abl. apsolutnom, a subjekt mu je cijela rečenica ili acc. c. inf. *Hannibal Ibērum copiās trādūxit praemissīs, quī Alpium trānsitūs speculārentur. Alexander audītō Darium movisse ab Ecbatanīs fugientem insequī pergit strenuē.*

5) Ako je u zavisnoj rečenici imenski predikat s *est,* onda u abl. apsolutnom nema participa, jer ga *est* nema, dakle: *natūrā dūce, tē adiūtōre* (s tvojom pomoću), *Cicerōne cōnsule, nōbis pūerīs; patre invītō* (protiv volje očeve). To biva dakle naročito onda kad su predikatom imenice koje znače čast, službu, dob, i neki pridjevi, kao: *vīvus, invītus, ignārus, salvus, inscius* i sl.

6) Da mognemo aktivnu zavisnu rečenicu izreći ablativom apsolutnim i onda kad joj se subjekt nalazi u kojem padežu u glavnoj rečenici, treba je pretvoriti u pasivnu. Tako ćemo dobiti drugi subjekt koji se ne nalazi u glavnoj rečenici. Dovršivši rat vrati se vođa u Rim = pošto bi rat dovršen: *bellō perfectō imperātor Rōman rediit.*

Ablativ apsolutni prevodi se na srpskohrvatski: 1) zavisnom rečenicom; 2) prilogom pret. akt.; 3) prijedložnim izrazom; 4) usporednom rečenicom. *Graecī advenientibus Persīs Thermopylās cēpērunt* (kad su P. dolazili). *Bellō perfectō imperātor Rōman rediit* (dovršivši rat). *Mortuō Traiānō Hadriānus imperātor factus est* (poslije smrti Trajanove). *Sulla Rōmā relictā in Asiam profectus est* (S. ostavi Rim i ode). § 204

Neka pravila za particip § 205

1) Lat. jezik nema participa perf. akt. koji bi bio prema svršenom glag. prilogu i aktivnom glag. pridjevu, nego ga naknađava participom odložnih i poluodložnih glagola sličnoga značenja. Na pr. Cezar je opomenuvši svoju momčad zametnuo bitku: *Caesar suōs cohortātus proelium commīsit.*

Tako: *dīcō-locūtus; expūgnō-potītus; invādō-ingressus; eō-profectus; redeō-reversus; adhibeō-ūsus; conspiciō-conspicatus; accipiō-nactus, adeptus, consecūtus.*

2) Često su u nas dvije rečenice vezane veznicima: i, te, pa, ali, već, no. U lat. se jeziku znatnija radnja izriče određenim glagolom, a neznatnija participskom konstrukcijom. Mardonije bude pobijeđen te pobjegne (= pošto je M. bio pobijeđen, pobjegne): *Victus Mardonius prōfūgit.* Hanibal opkoli Flaminija te ga ubije (= pošto je H. opkolio Fl., ubije ga): *Hannibal Flaminium circumdatum occīdit.*

Tako mogu biti složene i zavisne rečenice. Kad je Miltijad brodio u Herzones te se približio Lemnu: . . . . . *Miltiades Chersonēsum profectus cum accēssisset Lemnum . . . . .*

Bilješka. Upamti upotrebljavanje participa perf. gdje je u nas „onda" ili „zatim"; na pr. *urbem capere captamque diruere* grad osvojiti pa onda porušiti.

3) Katkada stoji u lat. jeziku particip s negacijom gdje mi upotrebljavamo: **a ne**[1]), **da ne**[2]). Jadno je mučiti se, a ništa ne

[1]) 1) Naše: **a ne,** izriče se u latinskom još:

a) *cum nōn (nihil . . .)* s konjunktivom. *Tū hōc fēcistī, cum mē nōn rogāssēs* (a mene nijesi pitao);

b) *neque, nec* s usporednom rečenicom. *Multī probant ōrātōrēs et poētās neque intellegunt.*

2) Naše: **a da ne** *izriče se:*

*

izvršiti: *Miserum est nihil proficientem angī.* Rat ste započeli, a nijeste bili izazvani: *Bellum mōvistis nōn lacessītī.*

Često stoji u lat. jeziku particip gdje je u nas prijedlog s imenicom; na pr. *moriēns* na samrti. *Omne malum nāscēns* (u klici, u začetku) *facile opprimitur. Respondit mihi quaerentī* (na moje pitanje.) *Rēx Iasōnī petentī* (na molbu Jaz.) *pellem concēssit. Nūllō resistente* bez ičijega otpora.

V Supin

Supin na — *um* zapravo je akuzativ, a supin na — *u* ablativ glagolske imenice 4 deklinacije.

1) Supin na — *um* izriče namjeru i stoji uz glagole koji znače kretanje, kao: *īre, venīre, mittere* i sl. U našem jeziku se
§ 206 prevodi infinitivom ili rečenicom s: da. *Bellō Helvētiōrum perfectō totīus fere Galliae legāti ad Caesarem gratulātum convenērunt.*

Bilješke. 1) Tako se kaže i *aliquem sessum recipere* primiti koga da sjedne; *fīliam alicuī nuptum dāre (collocāre)* udati kćer za koga.

2) Mjesto supina radije se upotrebljavaju konstrukcije: a) *ut* ili *quī* s konjunktivom: *venērunt, quī (ut) gratulārentur*; b) *ad ili causā* s gerundom ili gerundivom *venērunt gratulandī causā;* c) kadšto particip fut. *venērunt gratulātūri.*

Samo pjesnici upotrebljavaju uz glagole kretanja i infinitiv. *Proteus pecus ēgit altōs vīsere montēs.*

2) Supin na *-u* upotrebljava se kao ablativ *limitātiōnis* uz neke pridjeve, kao: *facilis, turpis, incrēdibilis* i sl., uz *fas, nefas.* U klasičkoj prozi nalaze se ovi supini: *dictū, factū, audītū, visū, cognitū, intellectū, scitū, inventū, memorātū. Difficile dictū est, quantopere conciliet animōs comitas sermōnis. Nefas est dictū* (grijeh je, nepravo je reći) *miseram fuisse Fabiī Maximī senectūtem.*

Bilješka. Uz *facilis, difficilis, iūcundus* obično stoji *ad* s gerundom (v. § 196 b) bilj.)

---

a) *ut nōn: Nōn possunt ūnā in cīvitāte multī rem atque fortūnās amittere, ut nōn plūres sēcum in eandem trahant calamitātem;*

b) *quī, quae, quod nōn* s konjunktivom poslije negativne rečenice. *Alexander Māgnus cum nūllō umquam hoste congressus est, quem nōn vīcerit;*

c) *quin. Timoleontem māter post frātris necem numquam adspexit, quīn eum frātricīdam appellāret.*

Određeni glagolski oblici
(Verbum finitum)

Vrste prostih rečenica

Proste se rečenice dijele po sadržaju na: 1) izjavne ili pri- § 207
povjedne; 2) zahtjevne; 3) upitne.

Bilješka. Pod zahtjevnim rečenicama pomišljamo i zapovjedne i željne rečenice.

Izjavne rečenice i njihovi načini (negacija nōn)

a) Indikativ *(modus reālis).* § 208

Ako se kazuje nešto što se shvaća kao istinito, stvarno, upotrebljava se kao i u srpskohrvatskom indikativ.

U lat. se jeziku često upotrebljava indikativ, a u našem može uz indikativ stajati i kondicional, katkad i akt. glagolski pridjev:

1) kod glagola: *possum, debeō, necesse est, oportet,* kod gerundiva s *est. Quos tuērī debēs* (morao bi), *desēris. Possum dicere* (mogao bih reći);

2) uz bezlične izraze, kao: *convēnit, decet* dolikovalo bi; *aequum, par, iustum est* bilo bi pravo, *longum est* bilo bi preopširno, daleko bi me odvelo, *difficile est* bilo bi odveć teško i sl. *Longum est omnia enumerare;*

3) uz relativne zamjenice i priloge koji su postali udvajanjem ili dodatkom *-cūmquae*: *quisquis, utut, quīcumque* i sl. *Quidquid id est* (bilo što mu drago), *timeō Danaōs et dōna ferentēs.*

4) uz veznike *sive-sive (seu-seu)* ili-ili: *Sive cāsū haec incidērunt sive necessitāte* (dogodilo se to slučajno ili nužno), *bonō animō estōte.*

b) *Coniunctīvus potentiālis*

Coniunctīvus potentiālis kazuje mogućnost ili blaže tvr- § 209
đenje (u nas mogu, mogao bih, kondicional) a upotrebljava se:

1) za sadašnjost: prezent ili perfekt. *Hīc quaerat quispuiam* (mogao bi pitati). *Dīxerit quis* (mogao bi reći). *Nōn facilē dīxerim* (ne bih lako rekao). *Hōc sine ūllā dubitātiōne confirmāverim* (potvrdio bih);

2) za prošlost: imperfekt (u 2 l. sing.), naročito glagolâ: *dīcere, crēdere, putāre, vidēre, cernere. Maestī mīlitēs — crēderēs victōs* (mislio bi bio, mogao bi bio misliti) — *rediērut in castra.*

§210 c) *Coniunctīvus irreālis*

Ako se što kazuje kao nestvarno, nezbiljski, stoji *coni, irreālis,* i to za sadašnjost imperfekta, za prošlost pluskvamperfekta. *Sine spē vita tristis esset. Sine auxiliō tuō servātus nōn fuissem.*

Taj konjunktiv kao i potencialni stoje i u apodozi pogodbenih rečenica (v. § 248, 2, 3).

Zahtjevne rečenice i njihovi načini (Negacija nē)

a) Imperativ i konjunktiv adhortativni

§211 1) Zapovijest 2 licu kazuje se imperativom. *Orā et labōrā! Nōscē tē ipsum! Ferte miserō auxilium!*

Bilješka. Oštrija zapovijest kazuje se s *fac (ut)* i konjunktivom: *fac veniās, fac ut valeās;* a blaža s *velim* i konjunktivom: *dīscās velim,* ili se imperativu dodaje *quaeso (quaesumus): omitte ista quaesō.*

2) Zabrana 2 licu kazuje se: a) s *nōlī (nōlīte)* i infinitivom; b) s *nē* i konjunktivom perf.; c) *cavē (fac nē)* i konjunktivom. *Nōlī mē tangere! Nōlīte oblīviscī! Nē transieris Hibērum! Cavē hōc dīcās! Fac ne hōc dīcās!*

3) Zapovijest ili zabrana 1 licu (plur.) i 3 licu kazuje se konjunktivom prez. *(coni. adhortātīvus);* negacija *nē* nastavlja se s *nēve. Amēmus patriam! Nē timeāmus mortem nēve fugiāmus! Quam quisque nōrit artem in hāc sē exerceat. Audiātur et altera pars.*

Bilješka. *Coni. adhorttātīvus* upotrebljava se i za 2 lice kad je zapovijest ili zabrana mirna, a 2 se licem kazuje općen, neodređen subjekt. *Quidquid agis, prūdenter agās et respice fīnem!*

§212 *Imperātīvus* II ili *futūrī* 2 i 3 lica kazuje zapovijest koja treba da se u buduće posluša, naročito, ako je izvršenje zapovijesti vezano za kakvu pogodbu. Stoga se upotrebljava u zakonima, ugovorima, oporukama. *Cōnsulēs mīlitiae summum iūs habentō, nēminī parentō, illīs salūs reī publicae lēx estō! Hominem mortuum in urbē nē sepelītō nēve ūritō! Servus meus Stichus līber estō! Sī fueris Rōmae, Rōmānō vīvitō mōre!*

b) *Coniūnctīvus concessīvus*

§213 Dopuštanje izriče se konjunktivom, i to: prezenta za sadašnjost, perfekta za prošlost. *Oderint, dum metuant* neka mrze, samo da se boje. *Malus cīvis Cn. Carbō fuit; fuerit aliīs* (neka je bio drugima), *tibi quandō esse coepit? Sit hōc vērum* (neka je to istinito, recimo, da je istinito). *Nē sit sane summum malum dolor, malum certe est.*

Bilješka. Uz taj konjunktiv često stoje veznici: *ut, licet. Ut desint vīrēs, tamen est laudanda voluntās.*

c) *Coniūnctīvus optātīvus* § 214

Kad se izriče želja koja se može ispuniti stoji konjunktiv prez. ili perf. *(potentiālis),* a kad se izriče želja koja se ne može ispuniti, stoji za sadašnjost konjunktiv imper., a za prošlost konjunktiv pluskvamperfekta *(irreālis)*

Potencijalne se željne rečenice mogu, a irealne moraju počinjati riječcom *utinam* (o da, kamo sreće da), negativno: *utinam nē;* ali ako nemâ riječce *utinam,* u prvom slučaju mogu uz konjunktiv stajati: *velim, nōlim, mālim* a u drugom: *vellem, nōllem, māllem.*

Di omen avertant! Falsus utinam vatēs sim! Valētūdinem tuam velim cūrēs. Utinam Cyrus vīveret! Utinam nē vēre scrīpsissem! Māllem tacuissēs! Vellem adessē posset amicus!

Bilješka. Optativni konjunktiv stoji i u kletvama. *Nē sim salvus! Moriar! Nē vīvam! Ita vīvam!* života mi moga! *Ita mē diī ament!* tako mi Bog pomogao!

Upitne rečenice i njihovi načini (Negacija non) § 215

U pitanjima koja odgovaraju izjavnoj rečenici stoji isti način koji i u izjavnoj.

Quis dubitat? Nēmō dubitat (realno pitanje; indikativ).

Quis dīcāt (dīxerit)? Nemō dīcat (dīxerit) (potencijalno pitanje; *coni. praes.* ili *perf.).*

Quis diceret (sī scīret)? Nēmo dīceret / *Quis dīxisset (sī scīvisset)? Nēmo dīxisset* } (irealna pitanja; konj. imperf. ili plkpf.).

Kad se pita u dvoumici ili čuđenju, stoji *coni. dēliberātīvus* § 216
ili *dubitātīvus,* i to za sadašnjost prezenta, za prošlost imperfekta. *Quid faciāmus?* Što da radimo? *Quid facerem?* Što da sam radio ili što mi je trebalo raditi? *Ego tibi irāscerer?* Ja da sam se na tebe ljutio?

Bilješka. Živahna pitanja koja po sadržaju zamjenjuju izjavnu ili zahtjevnu rečenicu zovu se retorička; na pr. *quis nōn paupertātem extimēscit? (= unusquisque extimēscit). Quīn conscendimus equōs? (= conscendāmus equōs). Nōs nōn poētārum voce moveāmur?*

Pitanja se dijele na pronominalna i verbalna pitanja. § 217
Pronominalna se započinju zamjenicama i zamjeničkim prilozima *(quis? quid? uter? qualis? ubi? cūr? quando? unde?* i sl.), a pita se za pojedine riječi ili pojmove: *Quis fecit? Pater. Quando*

redibis? Cras. Verbalna se pitanja započinju panajviše riječcama: *nē, num, nonne;* njima se pita za sadržaj cijele rečenice, a od govara se na njih s: da, ne. Ona ili su prosta ili se sastoje od dva ili više članova koji su vezani s: *ili* (dvostruka ili rastavna pitanja).

Nē se upotrebljava, kad onaj tko pita ne naznačuje da li očekuje pozitivan ili negativan odgovor (u nas li); *nē* se svagda veže za najznatniju ili istaknutu riječ u rečenici.

Vīdīstinē elephantum? Jesi li v i d i o slona? *Elephantumnē vīdīstī?* S l o n a li si vidio?

Num (zar) se upotrebljava kad se očekuje negativan odgovor. *Num nēgāre audēs?*

Nonne (zar ne, ne-li) se upotrebljava kad se očekuje pozitivan odgovor. *Canis nonne similis est lupō?* Ako redom dolazi više pitanja na koja se očekuje pozitivan odgovor, onda stoji samo u prvom *nonne,* a u ostalima *nōn. Nonne hunc in vincula dūcī, nōn ad mortem rapī, nōn summō suppliciō mactārī imperābis?*

B i l j e š k a. Kadšto se prosto verbalno pitanje ne započinje upitnom riječcom, nego se poznaje po naglasku. To biva naročito onda kad se pitanjem kazuje divljenje ili negodovanje. *Infēlīx est Fabricius, quod rus suum fodit? Sī tē aliquid rōgāverō, nōn respondēbis? Clōdius insidiās fēcit Milōnī?*

§ 218 U dvostrukim (rastavnim) pitanjima prvi se član započinje s *utrum* ili *nē* ili je bez upitne riječce, a drugi i ostali s *an* (da li — ili).

Utrum vērum an falsum est? — Vērumne an falsum est? — Vērum an falsum est? — Romamne veniam an hic maneam an Arpinum fugiam?

B i l j e š k a. Ili n e kaže se *an nōn. Isnē est quem quaerō an non?*

* 219 Katkada se s *an* započinje pitanje koje je na oko prosto, ali se prva čest može lako u misli dodati. *Quid ad mē vēnīstī? An speculandī causā? (= utrum aliā mente ad mē venīstī an speculandī causā?).* Zar da uhodiš? *Nōn tē dictīs offendere voluī. An* (ili) *putās mē parvī facere benevolentiam tuam?*

§ 220 O d g o v o r n a p i t a n j a. Na pitanja se odgovara:

1) a f i r m a t i v n o: a) ponavljajući istaknutu riječ kojoj se katkada dodaje *sane*; b) riječcama: *ita, ita est, sane, quidem. Vidīstinē eum? Vīdī. Haecinē domus tua est? Ita.*

2) n e g a t i v n o: a) ponavljajući istaknutu riječ s *nōn*; b) s *nōn ita, minimē, minimē verō. Num ille tibi familiāris est? Non ita.*

Što v i š e, p a č e, n a p r o t i v prevodi se s *immo, immo verō. Causa tibi nonnē vidētur bona? Immo (verō) optima.*

Vremena u prostoj rečenici § 221

Svaka se radnja zbiva u neko vrijeme. To je vrijeme s gledišta onoga koji govori sadašnje, prošlo, buduće. Po trajanju radnja je ili trajna ili svršena. Trajnu radnju pokazuju prezent i imperfekt, svršenu perfekt, pluskvamperfekt i futur II, a trajnu i svršenu futur I.

U lat. se jeziku upotrebljavaju vremena: a) a p s o l u t n o kad naznačuju samo vrijeme i trajanje neke radnje; b) r e l a t i v n o kad naznačuju odnošaj jedne radnje prema nekoj drugoj s kojom se zbiva u i s t o v r i j e m e ili p r i j e n j e ili p o s l i j e n j e.

Vremena su ili glavna ili sporedna. G l a v n a vremena jesu: prezent (i imperativ), perfectum praesens, futur I i II; s p o r e d n a su: imperfekt, perfectum historicum, pluskvamperfekt.

I *Praesēns* se upotrebljava kao i u nas da se pokaže: a) što biva sada: *scrībō epistulam;* b) što biva svagda: *manus manum lavat;* c) tvrdnja koja je izrečena u prošlosti, ali po predaji seže i u sadašnjost. *Caesar narrat.*

Prezent se upotrebljava u živahnu pripovijedanju prošlih događaja mjesto historijskog perfekta *(praesēns historicum). Caesar . . . nuntium mittit . . ., iubet . . . legiōnem proficīscī.*

II *Perfectum praesēns* (ili *logicum)* kazuje radnju u sadašnjosti svršenu i sadašnje stanje kao posljedicu te radnje. *Vīxī* živio sam = mojemu je životu kraj. *Vēnī ad tē* došao sam k tebi = tu sam. *Cōnstitī* stao sam = stojim; *meminī* sjetio sam se = sjećam se; *ōdī* zamrzio sam = mrzim. *Fuimus Trōēs.*

III *Futūrum I* upotrebljava se kao i u našem jeziku. *Omnēs moriēmur?*

B i l j e š k a. 2 l. sing. futura I upotrebljava se da se izreče zapovjest. *Tū nōn cessābis et ea, quae habēs instituta, perficiēs.*

IV *Futūrum II (exāctum)* kazuje buduću radnju koja će se dogoditi prije koje druge buduće radnje. *Ubi ad tē vēnēro* (kad dođem), *rem tibi exponam. Scīpserō* (bit ću s pismom gotov), *cum redieris* (kad se budeš vratio, kad se vratiš).

B i l j e š k a. Futur II upotrebljava se i onda kad hoćemo istaći da će se neka radnja doista zbiti. *Ego certe meum officium praestiterō.*

V *Imperfectum* kazuje kao i u srpsko-hrvatskom radnju koja je u prošlosti trajala ili se ponavljala. Zato se upotrebljava i za opisivanje trajnih stanja u prošlosti; na pr. za opisivanje krajeva, značajeva, bojeva i sl. *Rōmae quotannis bīnī cōnsulēs creābantur. Caesar Alesiam circumvallāre instituit. Ipsum erat*

oppidum positum in colle summō . . ., cuius collis radīcēs duo duābus ex partibus flūmina sublueēbant. Ante oppidum planitiēs... patēbat; reliquīs ex partibus collēs . . . oppidum cingēbant.

Bilješke. 1) Imperfekt kazuje često početu, ali nesvršenu radnju (*imperf. dē cōntāū). Consulēs sedābant tumultūs* (utišavahu, kušahu utišati).

2) Mjesto imperfecta upotrebljava se u življem pripovijedanju infinitiv prez. (*infinītīvus historicus). Interim cotidiē Caesar Haeduōs frumentum... flagitāre..., diem ex diē dūcere Haeduī, conferrī, comportārī, adesse dīcere.*

VI *Perfectum historicum* kazuje radnju koja se u prošlosti svršila. *Venī, vidī, vicī.*

Bilješka. Historijski perfekt upotrebljava se i u poslovicama (gnomski perfekt). *Quī studet optātam cursū contingere metam, multa tulit fēcitque puer, sudavit et alsit* (naznoji se, nazebe).

VII *Plūsquamperfectum* kazuje događaj koji se zbio prije koje druge prošle radnje. *Pausanias eōdem locō sepultus est, ubi vītam posuerat.*

Pluskvamperfekt izveden od prezentskoga perfekta ima značenje imperfekta: *nōveram (= sciēbam), cōnsuēveram (= solēbam). Themistoclēs omnium cīvium perceperat (= sciēbat) nōmina.*

Dodatak. U pismima pisac obično upotrebljava ona vremena kojima bi onaj koji pismo dobije pripovijedao priopćene događaje. Stoga se upotrebljava mjesto našega prezenta imperfekt, mjesto našega aorista ili perfekta pluskvamperfekt. Jučer znači *prīdiē*, danas *eō diē*, sjutra *postridiē; nunc* i *adhūc* ostaju. *Nihil habēbam, quod scrīberem, neque enim novī quidquam audieram, et ad tuās omnēs epistulās rescrīpseram prīdie, erat tamen rūmor comitia dilātum īrī* (nemam što da pišem, jer prvo i prvo nijesam ništa čuo, a drugo, odgovorio sam na sva tvoja pisma juče; pronosi se ipak glas . . .).

Složena rečenica

§ 222 Kad se dvije ili više prostih rečenica od kojih ima svaka svoj subjekt i predikat slože u jednu cjelinu postaje složena rečenica. Proste se rečenice mogu složiti u jednu složenu tako da je svaka rečenica samostalna i nezavisna od druge i da svaka za se ima potpun smisao. Takve složene rečenice zovu se nezavisno složene rečenice. U nezavisno složenoj rečenici sve su proste rečenice glavne, ako nijesu vezane veznicima (*asyndeton*), a ako su vezane veznicima, zovu se usporedne ili koordinirane. Proste se rečenice mogu složiti u složenu rečenicu i tako da je jedna rečenica zavisna od druge tj. da jedna točnije određuje i dopunjuje drugu. Rečenica koja drugu

dopunjuje zove se zavisna ili subordinirana, a rečenicâ koju zavisna dopunjuje zove se glavna.

Bilješka. 1) Asindet se upotrebljava: a) u suprotnosti: *doctī indoctī, summī īnfimī;* b) u življem opisivanju kad događaji dolaze uzastopce jedan za drugim: *vēnī, vīdī, vīcī;* c) kod nabrajanja: *honōrēs, dīvitiae, voluptātēs.*

2) *Multus* se veže s drugim pridjevom obično veznikom *et: multae et gravēs cogitātiōnes* (u nas bez veznika: mnoge ozbiljne misli). Ali ako je pridjev u superlativu, ne stoji *et: multī honestissimī hominēs.*

Usporedne rečenice

Veznici kojima se vežu rečenice u nezavisno složenoj rečenici zovu se usporedni veznici. Najznatniji su: § 223

1. *Coniunctiōnēs copulātivae* (sastavni):

a) prosti: *et, que, ac, atque* = i; *etiam, quoque* = i (također); *neque, nec* = i ne, a ne, niti; *ne — quidem* = ni.

Bilješke. 1) *Et* i *-que* (dodaje se idućoj riječi) vežu riječi jednake važnosti; *atque, ac* dodaju srodan pojam ili znatniju riječ (*ac* ne stoji nigda pred samoglasnicima ni ispred *h, c, g, q); etiam* (i *et)* stoji obično pred istaknutom riječju, a *quoque* za njom (*etiam* znači često i: pače, ispred komparativa: još); *ne-quidem* uzima istaknutu riječ u sredinu,

Leo et asinus. Senātus populusque Rōmānus. Orō atque obsecrō Tū quoque = etiam tū. Et ipse = etiam ipse. Ne pater quidem illud tentāvit.

2) *I ne, a ne* u suprotnosti = *nōn: haec mōrum vitia sunt, nōn senectūtis.*

b) dvostruki: *et-et* i — i; *neque-neque, nec-nec* ni-ni; *et-neque (nec)* u jednu ruku — a u drugu ne; *neque — et* ne samo — već (nego) i; *cum-tum* kao što-tako osobito, ne samo-nego i; *nōn modo (sōlum,* rjeđe *tantum) — sed (verum) etiam* ne samo nego (već) i; *nōn modo (nōn sōlum) nōn — sed etiam* ne samo ne — već i (nego pače); *ne . . . quidem — nōn modo* ni — a kamoli.

Plena exemplorum est res publica Romana cum saepe tum maxime bello Punico secundo. Apollinis oracula numquam ne mediocri quidem cuiquam, non modo prūdentī probāta sunt. Patēbat via et certa nec longa,

2) *Coniunctiōnēs disiunctīvae* (rastavni):

a) prosti: *aut, vel, -ve, sīve (seu)* ili,

Bilješka. *Aut* stoji među protivnostima koje se isključuju: *vincere aut morī; vel* među riječima koje se ne isključuju: *oppidum vel urbs*, često se ispravlja pređašnji pojam: *homo minimē malus vel potius* (ili što više, ili bolje da kažem) *optimus;* često znači: da i, pače i, makar i: *vel famem et sitim perfero; ve* pokazuje razliku do koje nije stalo, a stoji za riječju: *ter quaterve* tri do četiri puta; *sīve* ispravlja pređašnji pojam: *discessus sīve potius fuga.*

b) dvostruki: *aut-aut, vel-vel, sīve-sīve (seu-seu)* ili-ili, bilo-bilo.

Bilješka. *Neque aut-aut* i ni-ni; *nē aut-aut* da ni-ni.

3) *Coniunctiōnēs adversātīvae* (suprotni): *sed, vērum, autem, verō, at, atquī, tamen (attamen).*

Bilješka. *Sed* (rjeđe *vērum)* no, ali, iza negacije: nego, već; *autem, verō* a, pak stoje iza prve riječi; *at,* ali, naprotiv pokazuje jaku protivnost: *atqui* ali, ali ipak kazuje prigovor predašnjoj tvrdnji; *tamen* ipak, opet stoji poslije koncesivnih rečenica. *Sed, vērum, at, atquī* stoje na prvom mjestu.

4) *Coniunctiōnēs causālēs* (uzročni): *nām (namque) enim, etenim* jer, naime.

Bilješka. *Enim* stoji na 2 mjestu, ostali na prvom; ispred relativa stoji ponajvise *nam,* a iza negacije *enim: neque enim, nōn enim.*

5) *Coniunctiōnēs conclūsīvae* (zaključni): *itaque* stoga, *igitur, ergo* dakle, *proinde* zato, stoga.

Bilješka. *Itaque* i *proinde* stoje na prvom mjestu, *igitur* obično na drugom, *ergo* obično na prvom mjestu. *Proinde* stoji na početku zahtjevnih rečenica: *proinde aut exeant aut quiēscant!*

II Zavisne rečenice

224 § Prema tome koji dio glavne rečenice zastupa zavisna rečenica razlikujemo: subjektne, objektne i adverbijalne zavisne rečenice.

Adverbijalne rečenice označuju mjesto, vrijeme, poređenje, posljedicu, uzrok, namjeru, pogodbu, dopuštanje. Prema tome razlikujemo lokalne, temporalne, komparativne, konsekutivne, kauzalne, finalne, kondicionalne i koncesivne rečenice.

Bilješka. Zavisne rečenice postale su od usporednih tj. bile su isprva samostalne rečenice.

Po sadržaju dijele se zavisne rečenice kao i glavne na: a) izjavne; b) zahtjevne; c) upitne.

Atributne rečenice vežu se za glavne relat. zamjenicama i relat. prilozima, upitne upitnim zamjenicama i upitnim riječcama, a ostale zavisne rečenice vežu se zavisnim veznicima.

Vremena u zavisnim rečenicama

1) Vremena u indikativnim zavisnim rečenicama

§ 225 Obično se upotrebljavaju relativno, i to:

a) biva li radnja zavisne rečenice u isto vrijeme s radnjom glavne rečenice, stoji u obadvjema isto vrijeme. *Fēcistī, quae debuistī. Discēs, quam diū volēs.*

b) biva li radnja zavisne rečenice prije radnje glav. rečenice, stoji u zavisnoj rečenici vrijeme svršene radnje, i to:

u glav. rečenici prezent, u zavisnoj perfekt
" " " preterit, " " pluskvamperfekt
" " " futur I, " " futur II

Legiōnēs sex, quae prīmae vēnerant, castra mūnīre coepērunt. Imperium Rōmae habēbit, quī prīmus ōsculum matrī tulerit.

Bilješka. Budućnost izriče i imperativ, adhort. konjunktiv, gerundiv s *est, oportet, opus est, debēre. Quidquid acciderit, fortiter ferāmus.*

Ali uz neke vremenske veznike upotrebljava se u latinskom § 226
jeziku koje drugo vrijeme (apsolutno) nego u srpskohrvatskom:

1) uz *antequam* i *priusquam* stoji u lat. jeziku prezent, u srpskohrvatskom futur ili prezent svršenih glagola: *Antequam dē ceterīs rēbus respondeō* (prije negoli ću odgovoriti, nego odgovorim), *dē mē pauca dīcam* (v. § 252, 1).

2) uz *dum* (dok) stoji u lat. jeziku historijski prezent (v. § 251, 1), a u našem imperfekt, kad glavna radnja pada u vrijeme sporedne trajne radnje. *Dum haec in colloquiō geruntur* (dok se to događaše, događalo), *Caesarī nuntiātum est equites Ariovistī accēdere.* Ako je u obadvjema rečenicama isti subjekt, *dum* s hist. prezentom prevodi se trajnim glag. prilogom: *Alexander dum inter prīmōrēs pūgnat* (boreći se), *sagittā ictus est.*

3) uz *postquam* (pošto), *ut, ubi, ut prīmum, ubi prīmum, cum prīmum, simulac, simulatque* (kako, čim) stoji perfekt, kad se govori o radnji koja se jedamput zbila, a u našem hist. prezent, aorist, rjeđe perfekt. *Pompēius ut equitātum suum pulsum vīdit, aciē excēssit.*

2 Vremena u konjunktivnim zavisnim rečenicama
(Cōnsecūtio temporum).

U iznutra zavisnim rečenicama udešava se vrijeme prema § 227
vremenu glavne rečenice (v. § 238 bilj. 3). To udešavanje zove se *cōnsecūtiō temporum.*

Iznutra zavisne rečenice zovu se one zavisne rečenice kojima onaj koji govori ne izriče svoju misao, nego misao subjekta glavne rečenice. Sve iznutra zavisne rečenice stoje u konjunktivu (v. § 229, 1).

Amo brojimo: a) sve zavisne rečenice zahtjevne i namjerne; b) zavisne upitne rečenice; c) svaku zavisnu rečenicu koju izričemo kao misao subjekta glavne rečenice (dakle i sve zavisne rečenice u *ōrātiō obliqua).*

Za konsekuciju *temporum* u konjunktivnim rečenicama vri- § 228
jedi ovo pravilo:

1) Kad je u glav. rečenici[1]) koje glavno vrijeme (v. § 221), stoji u zavisnoj rečenici konjunktiv istih vremena koja su i u srpskohrvatskom jeziku. Konjunktiv futura naknađava se perifrastičnom konjugacijom na *-urus sim*,

2) Kad je glavnoj rečenici[1]) koje sporedno vrijeme (vidi § 220), stoji u zavisnoj rečenici:

a) konjunktiv imperf., kad se radnja njezina zbiva u isto vrijeme s radnjom glavne rečenice:

b) konjunktiv plqperf., kada se radnja njezina zbila prije radnje glavne rečenice;

c) konjunktiv imperf. perifrast. konjugacije akt. *(ūrus essem)*, kad se radnja njezina ima zbiti u budućnosti.

Bilješka. U namjernim i zahtjevnim rećenicama i u rečenicama poslije glagola *timendī* radnja se zapravo zbiva poslije radnje glavne rečenice, ali u lat. se jeziku uzima da se obadvije radnje zbivaju u isto vrijeme. Zato u njima može stajati samo konjunktiv prez. (2) ili imperfekta (2).

U glavnoj rečenici	U zavisnoj rečenici konjunktiv:		
	a) za isto vrijeme	b) za prije	c) za budućnost
1. glavno vrijeme	prezenta	perfekta	prezenta perifrast. konjugacije akt. *-ūrus sim*
2. sporedno vrijeme	imperfekta	pluskvamperfekta	imperfekta perifrast. konjugacije akt. *-ūrus essem*

1 a) *Dō, ut dēs. Tū līberā, utrum mālīs. Tauris nātūrā datum est* (= imaju), *ut prō vitulis contendant. Quaerēs fortasse, cūr ego nōn absim. Mōrātī melius erimus, cum didicērimus, quae nātūra dēsīderet.* b) *Quaerō ex vobis, quid fēceritis. Dic, ubi fueris. Oblītus es (= nescīs), quid initiō dixerim. Quod nihil dē eā rē scrīpserim, facile ignoscēs. Mox cōgnōverō, quantum in mē tuum odium fēcerit.* c) *Dic, quid factūrus sīs.*

2 a) *Quaerere solēbat Sōcrates, quid bōnum malumve esset. Māiōrēs nostri ab aratrō abdūxērunt Cincinnātum, ut dictātor esset. Pavor ceperat mīlitēs, nē mortiferum esset Scipionis vulnus.* b) *Valerius laudābat fortūnam Brutī, quod prō rē pūblicā dimicāns*

[1]) Kao glavna rečenica ne uzima se ovdje samo prava glav. rečenica nego i svaka zavisna od koje je opet zavisna koja druga rečenica.

mortem occubuisset. Cato ut probrum M. Nōbiliōrī obiēcit, quod is in prōvinciam poētās dūxisset. Miratus erās, quod tibi hunc hominem commendāssem, c) *Mihi īgnotum erat, quid futūrum esset.*

Bilješke. 1) Hist. prezent vrijedi ponajviše za sporedno vrijeme, naročito, ako je zavisna rečenica pred glavnom; rjeđe se po obliku smatra kao glavno vrijeme. *Haedūi cum sē suaque dēfendere nōn possent, legātōs ad Caesarem mittunt.* I historijski infinitiv vrijedi ponajviše za sporedno vrijeme.

2) Ako zavisna rečenica zavisi od infinitivnog glagola (v. § 181), onda su vrijeme njezino udešava po vremenu finitnog glagola glavne rečenice, ali infinitiv perf. i particip perf. vrijede za sporedna vremena. *Erat iniquum postulāre, ut Caesar exercitum dimitteret. Athēnienses mīsērunt Delphōs consultum, quidnam facerent. Mīlitēs interrogātī, cūr invītī imperiīs obsequerentur, dūrōs labōrēs et māgna itinera queruntur.*

3) Ako konjunktivna rečenica zavisi od druge konjunktivne zavisne rečenice, udešava joj se vrijeme po vremenu te rečenice. *Nesciō, quidnam causae sit, cūr nūllās ad mē litterās dēs (dederis, datūrus sīs). Nesciō, quidnam causae fuerit, cūr nūllās ad mē litterās darēs (dedissēs, datūrus essēs). Nesciēbam, quidnam causae esset (fuisset), cūr nūllās ad mē litterēs darēs (dedisses, datūrus essēs).*

4) Kako lat. jezik nema konjunktiva futura, to ga naknađava ili konjunktivom drugih vremena ili opisivanjem, i to:

I Ako je konjunktivna zavisna rečenica u vezi s rečenicom u kojoj je već izražen pojam budućnosti, onda stoji u njoj po konsekuciji temporum:

a) mjesto konjunktiva futura I konjunktiv prezenta ili imperfekta;

b) mjesto konjunktiva futura II konjunktiv perfekta ili pluskvamperfekta.

a) Nezavisno: *Sī obsidēs Helvetiī dābunt, Caesar pācem cum eīs faciet.*

Pollicētur Caesar, sī obsidēs Helvetiī dent, sēsē pācem cum eīs pācem factūrum esse.

Pollicitus est Caesar, sī obsidēs Helvetiī darent, sēsē pācem cum eīs factūrum esse.

b) Nezavisno: *Sī obsidēs Helvetiī dederint, Caesar cum eīs pācem faciet.*

Pollicētur Caesar, sī obsidēs Helvetiī dederint, sēsē cum eīs pācem factūrum esse.

Pollicitus est Caesar, sī obsidēs Helvetiī dedissent, sēsē cum eīs pācem factūrum esse.

II Ako je konjunktivna zavisna rečenica u vezi s rečenicom u kojoj nije ničim izražen pojam budućnosti, onda se: a) konjunktiv futura akt. opisuje konjunktivom prez. ili imperf. perifrastične konjugacije, ako glagol ima particip perf.; b) u svim drugim slučajevima naknađava se kao pod I, samo se obično dodaju riječi: *iam, mox, brevī, posteā, potest* da se izrazi pojam budućnosti.

a) *Nōn dubitō (dubitāvī), quīn hanc rem confectūrus sīs (essēs). Nesciō (nesciēbam), quō diē ad nōs ventūrus sīs (essēs).*

b) *Nōn dubitō (dubitāvī), quīn tē mox hūius factī pudeat (pudēret). Nōn dubitō (dubitāvī), quīn haec rēs brevī conficiātur (conficerētur).*

5) Rečenice koje već same po sebi stoje u konjunktivu imperf. ili pluskvampf., kao dubitativna pitanja za prošlost, irealne pogodbene rečenice, ne

[1]) Kao glavna rečenica ne uzima se ovdje sama prava glav. rečenica, nego i svaka zavisna od koje je opet zavisna koja druga rečenica.

udešavaju se po konsekuciji *temporum*, nego im vrijeme ostaje nepromijenjeno. *Quaerō ex tē, cūr amīcum nōn dēfenderem* (samostalno: *cūr nōn dēfenderem?). Nōn dubitō, quīn, sī hōc dīcēres, errārēs.*

6) Apsolutno se upotrebljavaju vremena konjunktiva:

a) Uvijek u konsekutivnim rečenicama (s *ut, quī, quīn*). *Ita vīxī, ut nōn frūstrā mē nātum esse exīstimem* (samostalno: *exīstimō*). *Perfidiā tuā perfēcistī, ut nēmō tibi in posterum sit habitūrus fīdem* (samostalno: *fīdem habēbīt). Alexander cum nūllō hoste congressus est, quem nōn vīcerit* (samostalno: *omnēs hostēs vīcit).*

Ali poslije perfekta: *accidit, contigit, factum est* stoji svagda konjunktiv imperfekta. *Accidit cāsū, ut legātī Prussiae Rōmae apud L. Quinctium cenarent.*

b) Katkada i u drugim zavisnim rečenicama, kao u upitnim, uzročnim, dopusnim, osobito ako je zavisna pred glavnom. *Quantum in bellō fortūna possit, cōgnōsci potuit. Tū hūmānissimē fecistī, quī mē certiōrem fēceris (cum mē certiōrem fēceris*).

Stoji dakle do shvaćanja piščeva hoće li upotrijebiti vrijeme apsolutno ili relativno. Što je u sadašnjosti ili što se izriče s gledišta sadašnjosti to meće u konjunktiv glavnih vremena, a što pomišlja u vezi sa svršenom radnjom to meće u konjunktiv sporednih vremena. Na pr. apsolutno: *Rēmī legātōmīserunt, qui dīcerent omnēs Belgās in armīs esse Germānōsque, quī cis Rhēnum incolant, sēsē cum iīs coniunxisse;* relativno: *reperiēbat Belgās ibi cons sēdisse Gallōsque, quī ea loca incolerent, expulisse.*

U uklopljenim i uvodnim rečenicama koje nemaju s glavnima nikakove veze stoji vrijeme uvijek apsolutno. *Et nē īgnōrēs, quae rēs agātur, dē nātūrā agēbāmus deōrum.*

§ 229

Načini u zavisnim rečenicama

1) Konjunktiv u zavisnim rečenicama ili se upotrebljava kao i uglavnim rečenicama ili je iznutra zavisan (v. § 227). Iznutra zavisne rečenice, budući da se izriču kao misao subjekta glavne rečenice, stoje u konjunktivu *(coni. subiectīvus)* i imaju refleksivnu zamjenicu *suī, sibi, sē* i *suus*, ako se zamjenica 3 lica proteže na subjekt glavne rečenice. *Decima legiō Caesari grātias ēgit, puod dē eā optimum iūdicium fēcerat;* (zavisnom rečenicom pisac izriče svoje mišljenje, zato *eā* i *fēcerat;* objektivno prikazivanje: izvana zavisna izjavna rečenica). *Decima legiō Caesarī grātiās ēgit, quod dē sē optimum iūdicium fēcisset* (pisac kazuje misao desete legije, subjekta glavne rečenice, zato *sē* i *fēcisset;* subjektivno prikazivanje: iznutra zavisna rečenica). U zavisnoj se dakle rečenici može izricati sud kao iznutra zavisan ili kao činjenica koju pisac pripovijeda. U prvom slučaju stoji u njoj konjunktiv, u drugom indikativ.

2) Ako je zavisna rečenica zavisna od infinitiva, stoji svagda u konjunktivu. *Sōcratēs dicere solēbat omnes in eō, quod scīrent, satis esse eloquens.* Tako stoje u konjunktivu sve zavisne rečenice neupravnog govora, u kojemu je glavna rečenica u *acc. c. inf.*

Bilješka. Indikativ stoji u takvoj rečenici samo onda, ako nije iznutra zavisna, nego je dodatak piščev. *Caesarī explōrātōrēs missī referunt apud Suēbōs esse silvam . . ., quae appelātur Bacēnis* (dodatak pisca Cezara).

3) Ako je zavisna rečenica zavisna od konjuktivne zavisne rečenice, stoji često u konjuktivu, pa i onda, kad se ne razbira iznutrašnja zavisnost (izjednačenje načina). *Tanta hūius bellī ad barbarōs opiniō perlāta est, ut ab iīs nātiōnibus, quae trāns Rhēnum incolerent, mitterentur legātī.*

Vrste zavisnih rečenica § 230

Napose govoriće se o: 1) zavisnim upitnim; 2) komparativnim; 3) finalnim; 4) konsekutivnim; 5) kauzalnim; 6) temporalnim; 7) kondicionalnim; 8) koncesivnim; 9) relativnim rečenicama.

I Zavisne upitne rečenice § 231

Zavisne upitne rečenice[1]) zavise ili od glagola koji znače pitati, reći, znati, ili od sličnih izraza, i stoje u konjunktivu.

1 Proste zavisne upitne rečenice započinju se kao i nezavisne: a) upitnim zamjenicama i prilozima (v. § 217); b) riječcama: *ne, num* bez razlike u značenju i *nonne.*

a) *Dīc mihi, ubi fueris, quid ēgeris, quid cōnsiliī ceperis?* b) *Nescio, sitnē frāter intus. Dubitō, num idem tibi suadēre, quod mihi, debeam. Quaerō ex tē, canis nonne similis sit lupō?*

Bilješke. 1) Zavisna pitanja razlikuju se od relat. rečenica tim, što se obično protežu samo na glagol glavne rečenice te se mogu pretvoriti u nezavisnu, dok se relat. rečenice protežu na koje ime ili pokaznu zamjenicu koja u glavnoj rečenici ili izrijekom stoji ili se može u misli dodati. *Dīc, quid sentiās?* Kaži što misliš tj. kakvo mnijenje imaš, kako misliš. *Dīc, quod sentis.* Kaži (ono) što misliš, tj. svoje mnijenje.

2) Izrazi *nesciō quis, quid* opisuju pojam netko, nešto *(aliquis, aliquid)*, pa su zato bez utjecaja na način i uz njih stoji indikativ. *Nesciō quis ex mē quaesīvit.* Tako i *nesciō quī* ne znam kakav = nekakav; *nesciō unde* ne znam otkuda = odnekuda; *nesciō quō modō (pactō)* ne znam kako = nekako; *mīrum quantum (quam)* za čudo koliko; *quantum* najviše.

3) Poslije glagola: čekati, kušati *(expectāre, conārī, experīri, temptāre)* stoji često *sē* (ako, da li) s konjuktivom. *Palūdem sī nostrī transīrent, hostēs exspectābant* (ako bi prešli, da li će prijeći). *Noete sī perrumpere possent, conātī sunt* (ne bi li mogli provaliti). Katkada treba takav glagol u mislima dodati. *Caesar exercitum in aciem prōdūxit, sī Pompēius proeliō dēcertāre vellet.*

[1]) Zavisne upitne rečenica postale su od nezavisnih; na pr. *quid agis? Dīc!* Što radiš? Reci! Odatle: *dīc, quid agas.*

An (ne li, da li ne) stoji u prostoj zavisnoj upitnoj rečenici poslije izrazâ: *haud sciō, nesciō, dubitō, dubium est, incertum e t.* — *Haud sciō an* = mislim, može biti, valjada, jamačno. *Nesciō an hōc vērum sit.* Ne znam nije li ovo istina = mislim da je ovo istina = ovo je, može biti, jamačno, valjada) istina. — Katkada stoji *nesciō (haud sciō) an* u značenju valjada jamačno bez glagola. *Tantī tibi honōrēs habitī sunt, quanti haud sciō an nēminī* tolike su ti se časti iskazale, kolike valjada nikomu. Odatle se ujedno vidi da poslije *nesciō, haud sciō an* stoje negativne riječi *(nēmō, nōn, nūllus).*

Forsitan (*fors sit an* možda) s potencijalnim konjuktivom: *forsitan quispiam dīxerit; forsitan quaerātis; fortasse* obično s indikativom.

II Dvostruko (rastavno) zavisno pitanje započinje se jednako kao i nezavisno (v. § 218), samo ili ne obično znači *necnē*. *Dubitātum est in senātū, admitterentur ie urbem legātī Poenōrum necne.*

2 Komparativne rečenice

§ 232 a) Relativne komparativne rečenice

U relativnim komparativnim rečenicama stoji indikativ, a započinju se:

1) Korelativnim pridjevima i prilozima: *(tantus-quantus, (tālis)-quālis, (tot)-quot, (tam)-quam, (totiēns)-quotiēns, quō-(eō)* što-to. *Quālis rēx, tālis grex, Quot capita, tot sententiae, Quo brevior lex est, eō facilius tenētur.*

2) Veznikom *quam* poslije komparativa i riječi komparativnoga značenja *(mālō, praestat* i sl.) *Melius est honeste morī, quam turpiter vīvere.*

3) S *ac, atque* (kao, nego) poslije izrazâ, koji znače jednakost, različnost, sličnost, nesličnost, kao: *īdem, alius, pār, contrārius, similis, dissimilis; pāriter, aliter, similiter, aequē, perinde, proinde, secus, contrā. Aliud dīcis āc sentīs.*

Poslije *quid aliud?* i *nihil aliud* stoji *nisi. Quid aliud est pietās, nisi grāta ergā parentēs voluntās?* Poslije *nōn aliter* stoji *āc* ili *quam*, a poslije *īdem* stoji *āc* ili *quī.*

4) Veznicima: *ut, sicut, quemadmodum* (kako, kao što) i pokaznim prilozima: *ita, sīc, item* (tako). *Ut sēmentem feceris, ita metēs.*

Bilješka. *Ut-sīc (ita)* imaju često adverzativno značenje: doduše-ali. *Ut nihil bonī est in morte, sīc certe nihil malī.* — *Ut* (bez *sīc, ita)* znači: a) na primjer: *Multī gloriōsē mortuī sunt, ut Leonīdās.* b) kao: *Possum fallī ut homō.*

§ 233 b) Pogodbene komparativne rečenice

Pogodbene komparativne rečenice stoje u konjunktivu, jer porede nešto pomišljeno, nezbiljsko s nečim zbiljskim, a započinju

se s *quasi, tamquam, tamquam sī, ut sī, velut sī, proinde āc sī* kao da. Vremena se udešavaju po konsekuciji temporum. *Sequanī absentis Ariovistī crūdēlitātem, velut sī coram adesset, horrēbant.*

3 Finalne rečenice

U namjernim rečenicama stoji uvijek konjunktiv prez. ili imperf. § 234 prema konsekuciji *temporum* i započinju se s *ut* da, neka i s *nē* da ne, neka ne, a ako se nastavljaju, s *nēve* (i da ne).

Pamti: da nitko *nē quis*, da ništa *nē quid*, da nijedan *nē ūllus*, da nigda *nē umquam*, da ni-ni *nē aut-aut.*

Bilješka. Mjesto *nē* stoji i jače *ut nē*, a *ut nōn*, kad negacija pripada pojedinoj riječi. *Comfer te ad Manlium, ut a me non eiectus ad alienos, sed invitatus ad tuōs videāre.*

Kod namjernih rečenica valja razlikovati:

1) Prave namjerne rečenice. U glavnoj rečenici stoje (ili se mogu u misli dodati): *ideō, idcircō, propterea* zato, *eō consilio, eā mente* s tom namjerom, *eā condiciōne* s tom pogodbom.

Mjesto *ut eō* stoji ispred komparativa *quo* da što. *Lēgem brevem esse oportet, quò facilius ab imperītīs teneātur.*

Bilješka. *Ut nōn dīcam (= ut omittam)* da ne spominjem; *nē dīcam* (da se ublaži jači izraz) da ne reknem; *nedum* s konjunktivom: a nekmoli da. *Omnēs tibi favent, ut dē meā ergā tē fide nihil dīcam. Crūdēlem Castōrem, nē dīcam scelerātum! Optimīs temporibus clārissimī virī vim tribūniciam sustinēre nōn poterant: nedum hīs temporibus sine iūdiciorum remediīs salvī esse possīmus.*

2) Objektne ili zahtjevne rečenice koje izriču želju, zahtjev da što bude. Stoje uz glagole:

molim *ōrō, rogō, petō, precor, obsecrō*
zahtijevam *postulō, flagitō*
opominjem *hortor, adhortor, cohortor, moneō, admoneo*
svjetujem *suādeō, persuādeō, auctor sum*
zapovijedam *mandō, ēdīcō, impero, praecipiō, praescrībo*
silím, potičem *impellō, incitō, moveō, permoveō, addūcō*
dopuštam *concēdō, permittō*
odlučujem *statuō, cōnstituō, dēcernō, placet*
želim *optō, cupiō*
brinem se *cūrō, cōnsulō, prōspiciō, prōvideō*
trudim se *contendō, labōrō, operam dō*
činim, izrađujem *faciō, efficiō, perficiō*
postižem *assequor, cōnsequor, impetrō*
pazim, gledam *videō*
radim o tom, idem za tim *id agō, id specto*

*

Orandum est, ut sit mēns sāna in corpore sānō. Caninius noster mē tuīs verbīs admonuit, ut scrīberem. Dēcrevit senātus, ut consul vidēret, nē quid rēs pūblica detrimentī caperet.

Tako i uz izraze s *est* koji su po značenju srodni s gornjim glagolima, kao: *cōnsilium, lēx, ēdictum, mūnus, cūra est, Apud Rōmānōs lex erat, nē quis mortuus intra urbem sepelīrētur nēve ūrerētur.*

Bilješke. 1) Neki od spomenutih glagola imaju uza se i *acc. c. inf.* kao i glagoli *dīcendī et sentiendī* koji opet mogu uza se imati *ut fināle.* Kao pravilo neka vrijedi:

U zavisnim izjavnim rečenicama koje kazuju da nešto **jest, bijaše ili će biti** stoji *acc. c. inf.*

U podložnim zahtjevnim rečenicama koje kazuju **da što bude, neka bi bilo,** stoji *ut* i konjunktiv. Na pr.

ut (nē)		*acc. c. inf.*	
persuādeō nagovaram	(da što bude)	uvjeravam	(da nešto jest)
moneō opominjem	(„ „ „)	napominjem	(„ „ „)
concēdō dopuštam	(„ „ „)	priznajem	(„ „ „)
statuō, cōnstituō / *cēnseō, dēcerno* odlučujem	(„ „ „)	tvrdim	(„ „ „)
auctor sum svjetujem	(„ „ „)	svjedok sam	(„ „ „)
contendō trudim se	(„ „ „)	tvrdim, dokazujem	(„ „ „)

Tako i *scrībō, dīcō, respondeō, ut:* pišem, govorim, odgovaram, da što bude, neka bude.

Uopće stoji *ut (nē)* uz sve glagole *dīcendī* i *sentiendī*, ako zavisna rečenica izriče zapovijed, želju, zabranu (u neka, neka ne, da, da ne).

Vercingetorix Gallīs persuāsit, ut arma contrā Rōmānōs caperent (neka pograbe).

Vercingetorix Gallīs persuasit Rōmānos vincī posse (uvjeri da mogu...)

2) *Concedō* i *permitō* imaju obično *ut*, ali uz dativ lica infinitiv; *cōncēdō tibi abīre.* — *Sinō* i *patior* v. § 189, e. — Uz *cogō* stoji često infinitiv. *Pōscō* zahtijevam, tražim i *nancīscor* postižem nemaju *ut.*

3) *Imperō* s *acc. c. inf.* ako je infinitiv pasivan: *Imperō mittī, legātōs.* — *Iubeō* v. § 189, *e)*, ali ako znači zaključiti (da što bude), stoji s *ut: Lēge populus Rōmānus iusserat, ut Sullae voluntās esset prō lēge.* — *Cūrō* stoji i akuzativom gerundiva (v. § 195).

4) Objektne zahtjevne rečenice bile su isprva samostalne optativne rečenice bez veznika. Oblici *velim, vellem, fac, cavē* i glagoli koji znače: moliti, opominjati, zapovijedati imaju često još i kasnije uza se konjunktiv bez *ut: Nolō mihi irāscāre. Moneo tē, desinās furere. Caesar mīlitēs certiōres facit, paulisper intermitterent proelium. Prīmo vēre, ēdīcō, adsītis.*

Objektne zahtjevne rečenice stoje još:

§ 235 1) Uz glagole i izraze koji znače: bojim se: *metuō, timeō, vereor, metus est, periculum est, in timōre sum.* Započinju se: a) s *ut* ili *nē nōn*, kad se subjekt boji da nešto neće biti, a želi da bude; b) s *nē*, kad se subjekt boji da će što biti, a želi da ne bude.

Timeō, ut (nē nōn) pater veniat bojim se da otac neće doći

Timeō, nē pater veniat bojim se, da će otac doći, da ne dođe otac.

Vrijeme im se udešava po konsekuciji temporum; ne smije se dakle glagol zavisne rečenice metnuti u futur, kako to biva u srpskohrvatskom (v. § 228, 2 bilj.). *Metuēbam, nē frūstrā labōrem susciperēs.*

Bilješke. 1) I te su rečenice bile isprva samostalne: *nē pater veniat! timeō:* da ne bi otac došao! ali se bojim.

2) *Vereor* (rjeđe *timeō*) ustručavam se, oklijevam stoji s infinitivom. *Vereor tē laudāre praesentem.*

2) Uz glagole koji znače:

prriječim, smetam *impediō, dēterreō*

protivim se, ne dam *obstō, obsistō, resistō, rēcūsō.*

Veznici su *nē* i *quōminus (= et eō minus)* da ne.

Plūra nē scrībam, dolōre impedior. Epaminondās nōn recūsavit, quominus lēgis poenam subīret. Quid obstat, quōminus deus sit beātus.

Bilješke. 1) *Per mē stat (fit), quōminus* kriv sam što (te) ne: . .

2) Kad su ti glagoli negativni, stoji i *quīn*; (v. § 237, 3).

3) Uz *prohibēre* ne dati stoji obično inf. ili acc. c. inf. *Barbari nostrōs nāvibus ēgredī prohibēbant.*

4 Konsekutivne rečenice

Posljedične rečenice izriču posljedicu kakve radnje, a po- § 236
činju se s *ut*, da, te, *ut nōn* da ne, te ne i u njima stoji konjunktiv. Posljedične rečenice ne udešavaju se po konsekuciji temporum (v. § 228 bilj. 6 a).

Posljedične rečenice stoje:

1) Poslije *hīc, is, ille, tantus, tālis, tam, tantopere, ita, adeō* i drugih izraza koji znače tako. *Habet hōc virtūs, ut etiam in hoste delectet. Illud meā interest, ut tē videam.*

Bilješka. Često treba u glav. rečenici u misli dodati izraz: tako. *Arboribus consita Itālia est, ut tōta pomārium videātur.*

2) Poslije komparativa s *quam. Aristīdēs iustior erat, quam ut invidiam vulgī posset effugere.*

2) Poslije bezličnih izraza koji znače: biva, događa se, preostaje i sličnih, kao:

fierī potest moguće je, *fieri nōn potest* nije moguće, *accidit, evēnit, contingit* događa se, *est, fit* biva, *reliquum est, restat, superest*

preostaje, *sequitur* slijedi, *mōs, consuētūdō est* običaj je, *in eō est* dotle je došlo, upravo, baš hoću da.

Fierī potest, ut fallar. Quandō fuit, ut, quod licet, nōn licēret? In eō est, ut proficiscāmur.

Bilješke. 1) Posljedične rečenice uz ove bezlične izraze jesu subjektivne rečenice i udešavaju se po konsekuciji temporum.

2) Poslije bezličnoga *tantum abest* obično stoje dvije rečenice s *ut*. *Tantum abest, ut tē laudem, ut tē vituperem* ne samo da te ne hvalim, nego te baš kudim.

3) *Accēdit ut = praetereā fit ut; accēdit quod* k tomu još to, što.

4) *O accidit quod* v. § 240, b).

§ 237 Rečenice s *quīn*

Quīn je postalo od *quī ne* i znači isprva: kako ne? zašto ne? U tom značenju upotrebljava se još u pitanjima: *quīn aggredimur?* zašto ne navalimo? ili s dubitativnim konjunktivom: *quīn aggrediāmur?* Tako i u vezi s s drugom rečenicom: *retinērī nōn possumus: quīn aggrediāmur?* ne možemo se uzdržati: zašto ne bismo navalili?, a onda kao zavisna rečenica: *rētīneri nōn possumus, quīn aggrediāmur* ne možemo se uzdržati, da ne navalimo.

Veznik *quīn* veže se svagda s konjunktivom i stoji samo poslije negativnih rečenica ili rečenica s negativnim smislom, i to:

1) U konsekutivnom značenju mjesto nominativa *quī nōn* ili mjesto *ūt nōn* (koji ne bi, da ne bi). *Nihil est tam difficile, quīn (= quod nōn) quaerendō investigārī possit. Quis est (= nēmo est), quīn (= quī nōn) cernat quanta vīs sit in sēnsībus.* Ali: *Nūlla gēns tam fēra est, cūius* (ne: *quīn*, jer nije nominativ) *mentem nōn imbuerit deōrum ōpiniō.*

2) Poslije negativnih izraza koji znače: uzdržati se, sumnjati, propuštati, gotovo, malo ne (da, da ne).

nōn dubitō, nōn est dūbium quīn, ne sumnjam, nema sumnje, da

quis dubitat, quīn tko sumnja da

aegre, vix abstineō / *vix mē contineō* } *quīn* jedva se mogu uzdržati, da ne

retinērī nōn possum, quīn ne mogu se uzdržati da ne

nihil praetermittō, quīn ništa ne propuštam, da

nōn (haud) multum abest, quīn ne treba mnogo, te bi bio = gotovo je, malo nije

nihil abest, quīn ništa ne treba, te bi bio = gotovo sam.

Napose pamti:

fierī nōn potest, quīn laudem nije moguće, a da ne = moram hvaliti

fierī nōn potest, ut laudem nije moguće da . . = ne mogu hvaliti

facere nōn possum, quīn scrībam nije moguće, a da ne = moram pisati

facere nōn possum, ut scrībam nije moguće, da . . = ne mogu pisati

Bilješka. *Dubitō* ne znam izvjesno stoji sa zavisnim pitanjem; *dubitō* ustručavam se, ustežem se, oklijevam s infinitivom. *Dubitō, quid fēceris. Dubitō, an hōc vērum sit. Nōn dubitāvit, simulac cōnspēxit hostem, confligere.*

3) Poslije negativnih glagola koji znače: smetati, protiviti se (v. § 235, 2). *Germānī nōn recūsant, quīn, sī lacessantur, armīs contendant.*

5 Kauzalne rečenice § 238

1) *Cum (causāle)* kad, budući da stoji s konjunktivom; katkada se pojačava s *praesertim* osobito. *Cum vīta sine amīcīs īnsidiārum et metus plēna sit, ratiō ipsa monet amicitiās comparāre.*

2) *Quia* jer, *quoniam, quandóquidem* kad već, budući da stoje s indikativom; s konjuktivom samo u iznutra zavisnim rečenicama. *Vōs, Quirītes, quoniam iam nōx est, in tecta vestra discēdite.*

3) *Quod* što stoji s indikativom, jer navodi istinski uzrok.

Omnium Gallōrum fortissimī sunt Belgae, propterea quod ā cultū atque hūmānitāte prōvinciae longissimē absunt

Konjunktiv stoji iza *quod:* ako se navodi tuđe mišljenje; b) ako se s *est, nōn est quod* (kadšto *cūr* ili *quārē*) nema, nemam zašto, *habeō, nōn habeō quod* imam, nemam razloga, uzroka da odbijam neki razlog; c) ako se s *nōn quō, nōn quod* ne zato što, ne kao da, *nōn quod (quō) nōn, nōn quīn* ne što ne, ne kao da ne navodi pomišljen razlog.

a) *Sōcratēs accūsātus est, quod iuventūtem corrumperet* (misao tužiteljeva, ne piščeva). b) *Nihil habeō, quod incūsem senectūtem.* c) *Māiōrēs nostrī in dominum dē servō quaerī nōluērunt, nōn quin posset verum invenīrī, sed quia vidēbātur indignum esse.*

Razlikuj: *nōn habeō, quod scribam* nemam razloga zašto bih pisao i *nōn habeō, quid scribam,* nemam, ne znam što bih pisao, nemam što pisati.

Prijelaz od uzročnoga *quod* k faktičnomu vidi se kod glagola čuvstvovanja (v. § 189 d.) i glagola, koji znače hvaliti, koriti *(laudō, reprehendō, vituperō, obicio),* optuživati, osuđivati *(accūsō arguō, damnō),* čestitati, zahvaljivati *(grātulor, grātiās agō, habeō).* § 239

Uz glagole čuvstvovanja stoji *quod* s indikativom, kad se ističe uzrok čuvstvovanja, a uz ostale spomenute glagole stoji

redovno, ali ako je rečenica s *quod* iznutra zavisna, stoji u njoj konjunktiv (v. § 233, 3) *Dolēbam, quod socium amīseram. Laudat Panaetius Africānum, quod fuerit abstinēns* (mišljenje Panecijevo, ne piščevo).

§ 240 Od uzročnoga *quod* treba razlikovati faktično *quod* s indikativom. Njim se navode prilike (fakta) kojima se tumači ono što je rečeno u glav. rečenici. Faktično *quod* stoji:

a) Poslije pokaznih zamjenica i priloga, kao: *hōc, illud, id, ex eō, inde. Hōc ūnō praestamus ferīs, quod exqrimere dīcendō sēnsa possumus.*

b) Poslije *faciō, fit, accidit, evēnit* kad su u vezi s prilozima: *bene, male, commode* i sl. *Bene facis, quod miserōs adiūvās.*

c) Kad se navodi čija izjava da se onda na nju odgovori (što; što se toga tiče, što). Takva rečenica s *quod* stoji pred glavnom rečenicom. *Quod mē Agamemnonem aemulārī putās, falleris.*

6 Temporalne rečenice

§ 241 u temporalnim rečenicama stoji:

1) indikativ kad pokazuju samo vrijeme;

2) konjunktiv, i to: a) ako su iznutra zavisne; b) kad pored vremena pokazuju i namjeru ili mogućnost; c) kad pored prošla vremena pokazuju i uzrok *(cum historicum).*

U konjunktivnim rečenicama vrijedi uvijek pravilo o konsekuciji *temporum,* a u indikativnim samo onda kad se govori o radnji ponavljanoj u sadašnjosti ili u prošlosti, ili kad je rečenica futurna (v. § 225 i 226).

§ 242 Najobičniji je temporalni veznik *cum* s indikativom i s konjunktivom.

I S indikativom stoji:

1) *Cum temporāle,* kad, kad se zavisnom rečenicom određuje jedino vrijeme radnje u glavnoj rečenici u kojoj često stoji: *tum, tunc, eō tempore* i sl. U takvoj temporalnoj rečenici može biti indikativ svakoga vremena. *Cognōscēs, cum lēgeris. Hastrubal tum forte, cum haec gerēbantur, apud Syphācem erat.*

2) *Cum iterātīvum,* kad pokazuje ponavljanje radnje: kadgod, kolikogod puta. Vrijeme se udešava relativno. (v. § 225 i 221). *Poētārum librōs, cum est ōtium, legere soleō.*

3) *Cum inversum* (kad, kad eno, kadno) s prez. ili perf. kad zavisna rečenica sadržava glavnu radnju koja se nenadano zbila. U glav. rečenici stoji pluskvamperfekt ili imperfekt ponaj-

više s *iam* (već), *vīx, aegre* (jedva), *nōndum* još ne, *Iam vēr appetēbat, cum Hannibal ex hibernīs mōvit (= Hannibal . . . mōvit, cum ver appetēbat).*

4) *Cum explicātīvum* ili *coincīdēns* kad; tim, što; glag. prilog na -ći kad tumači glavnu rečenicu. Kako se obadvije radnje poklapaju, stoje u istom vremenu. *Cum tacent, clamant.*

II S konjuktivom stoji:

1) *Cum historicum* kad, glag. prilog na -ći ili -vši (v. § 241, 2 c). Stoji s konjuktivom imperfekta kad su se obadvije radnje zbivale u isto vrijeme, i plusquamperfekta kad se radnja zavisne rečenice zbila prije radnje glav. rečenice. *Cum in Italiam proficīscerētur Caesar, Servium Galbam in Nāntuātes mīsit.*

Bilješka. U pripovijedanju prošlih događaja običan je konjuktiv i ondje gdje se teško može razabrati kauzalan snošaj.

2) *Cum causāle* (v. § 238, 1; 3) *cum concēssīvum* i 4) *adversātīvum* (v. § 251, 1).

Postquam pošto stoji s indikativom: a) perfekta ako se govori o jednom prošlom događaju (v. § 226, 3); b) imperfekta kad se govori o prošlom stanju. a) *Postquam Xerxes in Graeciam descendit, Aristīdēs in patriam restitūtus est.* b) *Metellus infectā re, postquam nōx aderat, in castra revertit.* § 243

Ut, ut prīmum, ubi, ubi prīmum, cum prīmum, simulac, simulatque kako, čim stoje s indikativom perf. kad se govori o jednom prošlom događaju (v. § 226, 3). § 244

Dum, dōnec, quoad, quamdiu. § 245

1) *Dum* s prezentom historijskim (v. 226, 2).

2) *Dum, dōnec, quoad, quamdiu* dok, dok god stoje s indkativom, ako obje radnje traju jednako dugo. U tom je slučaju u obadvije rečenice isto vrijeme. *Lacedaemōniōrum gēns fortis erat, dum Lycurgī lēgēs vigēbant. Donec eris fēlīx, multōs numerābis amīcōs. Cato quoad vīxit, virtūtum laude crēvit.*

3) *Dum, dōnec, quoad* dok ne, dok god ne stoje: a) s indikativom prez., perf., fut. II kad radnja glavne rečenice prestaje nastankom radnje zavisne rečenice. *Dēlībera hōc, dum ego redeō. Donec rediit Marcellus, silentium fuit* (šutnja je prestala povratkom M.). *Epaminondās ferrum usque eō in corpore retinuit, quoad nuntiatum est vīcisse Boeotōs* (prestao je držati kad je stigao glas); b) s konjuktivom prez. ili imperf. kad pokazuju namjeru (= da međutim). *Exspectā, dum Atticum conveniam. Horātius Coclēs impetum hostium sustinuit, quoad ceterī pontem interrumperent.*

§ 246 *Antequam* i *priusquam* prije nego (što) stoje:

1) S indikativom prez., perf. i fut. II. kad kazuju samo vrijeme ili zbiljsku činjenicu (v. § 226, 1). *Hostēs fugere nōn destitērunt, priusquam ad Rhēnum pervenērunt. De Cartāgine nōn ante verērī desinam, quam illam excīsam esse cōgnōverō.*

2) S konjuktivom prez., imperf. ili plusquamperf. kad se zavisnom rečenicom kazuje misao subjekta glav. rečenice ili namjera. *Antequam dē rē pūblicā dīcam, exponam vōbīs breviter cōnsilia profectiōnis meae. Achaei nōn ante sunt ausī capessere bellum quam ab Rōmā revertissent legāti* (nego bi se povratili, misao Ahejaca). *Numidae, priusquam (= nē prius) ex castrīs subvenīrētur, in proximōs collēs dīscēdunt.*

7 Kondicionalne rečenice

§ 247 Pogodbena rečenica kazuje pogodbu pod kojom nastaje radnja glavne rečenice kao posljedica. Pogodbena (zavisna) rečenica zove se prednja *(protasis)*, a glavna se zove stražnja *(apodosis)*. Pogodbene se rečenice započinju sa: *sī* ako, da, kad, *nisi (sī nōn)* ako ne, da ne, kad ne, *sī minus* ako ne, *sin*, *sin autem* a ako.

Bilješke. 1) *Nisi* negira cijelu rečenicu, *sī nōn* pojedinu riječ. *Parvi sunt forīs arma, nisi est consilium domī. Aequitās tollitur omnis, sī habēre suum cuīque nōn liceat* (zabranjeno je). — *Nisi* poslije negacije = osim što, samo. *Non (nēmō) . . . nisi* = samo, jedino. *Nisi inter bonōs virōs amīcitia esse nōn potest* (samo među dobrima može . . .). — *Nisi forte* i *nisi verō* osim ako, već ako (prvi često, drugi uvijek ironično) s indikativom. — *Nisi quod* osim što, samo što; *nisi sī* osim ako.

2) *Sī nōn sī minus* stoje, ako dolazi rečenica s *at, tamen (at tamen, at certe):* ako ne, i ako ne — ipak, a ono ipak, opet. *Cum spē sī minus bonā, at aliquā tamen vīvō.* — Ako se afirmativna kondicionalna rečenica negativno ponavlja, a glagol se izostavi, stoji samo: *sī minus* a ako ne. *Hōc sī assecutus sum, gaudeo; sī minus, — mē consōlor.* Ako se pak pogodba afirmativno nastavlja, stoji *sin, sin autem* a ako. *Hunc mihi timōrem eripe: si vērus est, nē opprimar, sin falsus, ut tandem aliquandō timēre dēsinam.*

3) *Sī modo* ako uopće stoji s indikativom. *In arte disserendī, sī modo est haec ars, nullum est praeceptum, quō modō vērum inveniātur.*

§ 248 U lat. jeziku razlikujemo tri vrste kondicionalnih rečenica:

1) Realne. Ako se vrši pogodba, mora se vršiti i posljedica, a da li se pogodba uistinu vrši ili ne vrši, za to se ne pita: *sī* s indikativom kojega mu drago vremena (prot.) — indik. kojega god vrem. (apod.) u srpsko-hrv. ako s indikativom — indikativ. *Sī diēs est, lūcet. Sī tibi hōc accidere potuit, quid nōbīs fiet? Sī dē mē ipsō plūra vidēbor dīcere, īgnōscitōte.*

2) Potencijalne. Ako se pogodba vrši (a to je moguće), moguće je da se vrši i posljedica: *sī* s konjunktivom prez. ili perf. (prot.) — konj. prez. ili perf. (apod,) shrv. ako s kondicionalom — kondicional.

Sī quis ita agat, imprūdēns sit. Sī quis id fēcerit impudentem eum dīxerim.

3) Irealne. Ako se pogodba vrši, vrši se i posljedica, ali se pogodba ne vrši, pa se ne vrši ni posljedica: *sī* s konjunktivom imperf. ili pluskvamperf. (prot.) — konj. impf. ili plkvpf. (apod.), i to: imperfekta za sadašnjost, pluskvamperfekta za prošlost — u shrv. da s indik.prez. ili kad s kondicionalom (prot.) — kondicinal sad. ili prošli (apod.). *Nisi in litterīs vīverem, nōn possem vīvere. Sī tacuissēs, philosophus mansissēs.* Nejednaka vremena: *Cōnsilium nisi esset in senibus, nōn summum cōnsilium mājōrēs nostrī appellāssent senātnm.*

Bilješke. 1) Mjesto konjunktiva pluskvamperf. stoji katkad konjunktiv imperf. da se naznači trajno stanje. *Scipio Africānus, Laelius, Furius sī nihil litterīs adiuvārentur, numquam se ad eārum studium contulissent.*

2) u apodozi stoji katkada indikativ, kad treba pokazati da bi se radnja bila već gotovo izvršila, da nije nastala kakva zapreka. *Lābēbar, nisi mē retinuissēs.* Padoh, da me nijesi zadržao (ali stao sam već padati — *labēbar)*.

3) U apodozi irealnih rečenica stoji i indikativ: a) često od glagola navedenih u § 208 a) 1. *Delērī potuit exercitus, sī quis aggredī ausus esset. Si vērum respondere vellēs, haec erant dicenda;* b) gotovo uvijek uz akt. opisnu konjugaciju: *Cyrus grave bellum passūrus fuit* (bio bi se zapleo u . . .), *sī quid in Croesum crūdēlius cōnsuluisset;* c) svagda uz *prope, paene: Pōns sublīcius iter paene hostibus dedit, nisi ūnus vir fuisset, Horātius Cocles* (umalo nije, bio bi gotovo otvorio . . .).

4. U apodozi potencijalne kondicionalne rečenice stoji katkada indikativ kad se posljedica drži izvjesnom· *Memoria minuitur, nisi eam exerceās.*

Kondicionalne rečenice mogu postati zavisne od glagola § 249
za kojim treba da bude konjunktiv s veznikom *(ut, quīn)* ili acc. c. inf.

Ako realne i potencialne kondicionalne rečenice postanu zavisne, udešavaju se po pravilima za konsekuciju temporum (v. § 228), i to:

a) Zavise li od glagola za kojim treba da bude konjunktiv, to stoji konjunktiv i u protazi i u apodozi.

b) Zavise li od glagola za kojim treba da bude acc. c. inf. to stoji infinitiv u apodozi, a protaza postane konjunktivna.

Postane li pak irealna rečenica zavisna, protaza ostaje svagda nepromijenjena, a za apodozu vrijede pravila:

a) Postane li konjunktivna, vrijeme ostaje ponajviše nepromijenjeno, samo mjesto konjunktiva pluskvamperf. akt. onih glagola koji imaju particip perf., stoji: 1) konjunktiv perf. peri-

frastične konjugacije (*ūrus fuerim*), ako se apodoza počinje veznicima *ut*, *quīn*; 2) konjunktiv perf. ili pluskvamperf. perifrastične konjugacije (po konsekuciji temporum), ako je apodoza zavisno pitanje.

1) *Non dubitō, quīn, sī hōc crēderēs, errārēs. Non dubitō, quīn, sī hōc fēcissēs, factī tē paenituisset. Non dubitō, quīn, sī hōc crēdidissēs, errātūrus fueris.* 2) *Quaerō (quaerēbam), num, sī hōc crēdidissēs, errātūrus fueris (fuissēs).*

Bilješka. Izrazi: moći, morati, trebati stoje u tom slučaju u konjunktivu perf. *Non dubitō, quīn, sī hōc crēdidissēs, errāre potueris.*

b) Mora li doći u acc. c. inf., onda mjesto konjunktiva imperf. stoji *-ūrum esse*, a mjesto konjunktiva pluskvamperf. stoji *ūrum fuisse*. *Dīcō tē, sī hōc crēderrs, errātūrum esse. Dīcō tē, sī hōc crēdidissēs, errātūrum fuisse.*

Ali ako je apodoza u pasivu, ili glagol nema participa perf. upotrebljava se mjesto *-ūrum esse (fuisse)* opisivanje: *futūrum esse (fuisse), ut* s konjunktivom imperfekta. *Crēdō (-ēbam), sī hīs liber legerētur, futūrum esse, ut multa dīscerēmus. Nisi eō ipsō tempore nuntiī dē Caesaris victōriā essent allātī, exīstimābant plerīque futūrum fuisse, ut oppidum amitterētur.*

Bilješka. Izrazi: moći, morat, trebati stoje naprosto u infinitivu. *Equidem et Platōnem exīstimō, si genus forense dīcendī tractāre voluisset, gravissimē et copiōsissimē potuisse dīcere.*

§ 250 Optativno-kondicionalne rečenice pokazuju pogodbu i želju i stoje u konjunktivu. Afirmativne se započinju s: *dum, modo, dummodo* samo ako (da, neka), negativne s: *dum nē, modo nē, dummodo nē* samo ako (da, neka) ne. *Oderint, dum metuant. Summās laudēs mērentur Athēniēnsēs, dummodo nē tam levēs fuissent.*

§ 251

8 Koncesivne rečenice

1) Konjunktiv stoji u koncesivnim rečenicama koje se započinju s:

licet pa ma, pa neka, makar, *quamvīs* ma kako, iako, *cum (concēssīvum)* iako, ma da, premda, *ut* pa neka, pa ma, recimo da, *nē* pa neka ne, recimo da ne.

Quod turpe est, id quamvīs occultētur, tamen honestum fierī nūllō modō potest. Licet fremant omnēs, ego nōn tacēbō. Ut desint vires, tamen est laudanda voluntas.

Koncesivnomu *cum* srodno je *cum adversātīvum* (dok) s konjunktivom: *Sōlus homō particeps est ratiōnis, cum cetera sint omnia expertia.*

Bilješka. *Licet* stoji svagda, *quamvīs* ponajviše s konjunktivom prez. ili perf.

2) U indikativu pak stoje koncesivne rečenice koje se započinju s: *quamquam* i ako, ma da, premda. *Quamquam excellēbat Aristīdēs abstinentiā, tamen exiliō decem annōrum mūltātus est.*

Rečenice koje se započinju s: *etiamsī* i ako, stoje u indikativu, ako je dopuštenje realno, a u konjunktivu, ako je dopuštenje potencijalno ili irealno. *Quod quis crebrō videt, nōn mīratur, etiamsī, cur fiat, nescit.*

Bilješka. *Etsī* i *tametsī* iako, ma da stoje ponajviše s indikativom, rjeđe s konjunktivom kao i *etiamsī*. *Leonidas etsī periculum imminēns vīdēbat, tamen fortī animō restitit.*

9 Relativne rečenice

§ 252

Relativne rečenice započinju se: a) relat. zamjenicama: *qui, quantus, qualis* i sl., b) relat. prilozima: *ubi, quo unde* i sl.

Relat. rečenice mogu zamjenjivati različne rečenice. Stoga im se način njihov određuje po sadržaju, smislu.

1) Ako relat. rečenica kazuje što stvarno (izjavna relat. rečenica), stoji u njoj, kao i u glavnoj izjavnoj rečenici, indikativ (v. § 208). *Mīlitēs, quī in castrīs relictī erant, captī sunt.*

2) Ako se pak njom kazuje: a) želja, b) mogućnost, c) tuđe mišljenje, stoji, kao i u glavnim rečenicama, konjunktiv (v. § 209 do 214). *Haec est urbs, quae semper stet praeclara* (opt.). *Patria est, quam semper amēmus* (adhort.). *Vox illa est, quae sane sit vera* (konces.) *Haec est pars, quam haud dubiē optimam esse cōnfirmāverim* (potenc.). *Bellum, quod vītavīssent, si potuissent* (ireal.). *Athēniēnsēs, quod sibi honestum nōn esset vīsum, ne ūtile quidem esse putarunt* (coni. subiect.).

3) Ako je relat. rečenica zavisna od infinitiva ili konjunktivne podložne rečenice, stoji u njoj konjunktiv (v. § 229). *Nēmō āvārus adhūc inventus est, cuī, quod habēret, satis esset.*

Bilješka. Indikativ stoji kad pisac mimogred napomene kakvo razjašnjenje ili ističe istinitost tvrdnje sadržane u relat. rečenici. *Tanta vīs est probitātis, ut eam vel in iīs, quōs numquam vīdimus, diligāmus.* To biva naročito u onim relat. rečenicama kojima se opisuje kakav pojam: *is, quī dīcit* govornik, *iī, quī audiunt* slušaoci, *iī, quī praesunt* pretstojnici, *iī, quī intellegunt* vještaci, *ea, quae gesta sunt* djela, *ea, quae exportantur et importantur* izvozna i uvozna roba.

4) Konjunktiv stoji u relat. rečenicama koje kazuju:

a) Namjeru (*quī = ut ego, tu, is; quō = ut eō; ubi = ut ibi; unde = ut inde*). *Athēniēnsēs legātōs ad ōrāculum mīsērunt, quī Apollinēm cōnsulerent.*

b) Posljedicu *(quī = ut is)*. To biva:

α) Poslije *is, tālis, eiusmodī, tantus, tam. Nūlla gens tam fera est, cāius (= ut ēius) mentem non imbuerit deōrum opiniō.*

β) Poslije općih izraza: *sunt, nōn desunt, reperiuntur, inveniuntur, quī*, osobito poslije negativnih izraza: *nēmō nihil est, quis est, quī. Sunt, quī cēnseant ūnā animum cum corpore occidere.*

Bilješka. Ako pisac ima na umu određen subjekt, stoji indikativ. *Sunt bēstiae quaedam, in quîbus inest aliquid simile virtūtis.*

γ) Poslije *dīgnus, indīgnus, aptus, idoneus. Rōmānī Pompēium dīgnum iūdicābant, cui triumphus dēcernerētur.*

δ) Poslije komparativa s *quam* (ali običnije je *ut*). *Māior sum, quam cuī possit fortūna nocēre.*

c) Uzrok, osobito poslije uzvika *(quī = cum is). Ō fortūnāte adulescēns, qui tuae virtūtis Homērum praecōnem invēneris!*

Bilješka. Da se uzročno značenje jače istakne, meće se pred relat. zamjenicu *quippe, ut, utpote. Māgna pars Fidēnātium, ut quī colonī additī Rōmānīs essent, Lātīnē sciebant.*

d) Dopuštanje (*quī = cum is* premda, iako). *Ego quī serō Graecās litterās attigissem, tamen complūrēs diēs Athēnīs commōrātus sum.*

5) U rel. rečenici stoji konjunktiv kad se njom općena tvrdnja steže ili ograničuje (ponajviše s *quidem). Ōrātiōnēs Cātōnis, quās, quidem lēgerim* (što sam ih bar ja čitao).

Tako i: *quod sciam* (što ja znam) *intellegam, meminerim, audierim, sentiam, quod salvā fīdē possim* što s mirnom savješću mogu, ali *quantum sciō.*

Oratio oblīqua (neupravni govor)

§ 253 Kazujemo li čije riječi upravo onako, kako su rečene, to se kazivanje zove upravni govor *(ōrātiō rēcta)*; a kazujemo li ih svojim riječima, onda se takvo kazivanje zove neupravni govor *(ōrātio oblīqua* ili *indirēcta)*.

Solon dīcēbat: Nēmō ante obitum beātus est.

Solon dīcēbat nēmīnēm ante obitum beātum esse.

§ 254 Za *ōrātiō* vrijede ova pravila:

1) Izjavne galvne rečenice i retorička pitanja stoje u acc. c. inf.

Bilješka. Reteorička pitanja (1 i 3 lica) zamjenjuju izjavnu rečenicu protivnog smisla: *num possum? (= nōn possum); quis est, quī (= nēmo est, quī).*

2) Sve ostale rečenice (zahtjevne, upitne (2 lica) i sve zavisne) stoje u konjunktivu.

Bilješke. 1) Relat. rečenica, ako je po smislu glavna rečenica (relativ = *et is, nam is*), stoji u acc. c. inf. *Themistoclēs dixit Athēniēnsium urbem ut prōpūgnāculum oppositum esse barbarīs, apud quam (= et apud eam) iam bis classēs rēgias fēcisse naufragium.*

2) Zavisne rečenice koje pripovjedač dodaje kao svoje napomene stoje u indikativu. *Caesarī nuntiātur Sulmonēnsēs, quod oppidum ā Corfiniō septem mīlium intervallō abest, cupere ea, quae vellet.*

3) Zamjenice što se protežu na lice koje govori kazuju se refleksivom *(suī, sibi, sē, suus)*, a ako se ističe suprotnost, upotrebljava se *ipse*. Zamjenice što se protežu na lice kojemu se govori kazuju se zamjenicom *is*, (istaknuto) *ille. Si quid ille sē velit, illum ad sē venīre oportēre.*

Bilješka. Mjesto *hīc, nunc* stoji *ille, tum.*

4) Vremena konjunktivnih rečenica udešavaju se po konsekuciji temporum. Samo u življem pripovijedanju kad se pisac prenosi u vrijeme u koje je govor govoren stoji i konjunktiv prezenta i perfekta.

Oratio recta:	*Oratio oblīqua:*
1) Ille dīcit: nōn veniam.	*Ille dīxit sē nōn esse ventūrum.*
Quid est lĕvius aut turpius (ret. pet.) *quam auctōre hoste dē summīs rēbus capere cōnsilium?*	*Quid esse lĕvius aut turpius quam auctōre hoste dē summīs rēbus capere cōnsilium.*
Sī veteris contūmēliae oblivīscī volō, num etiam recentium īniūriarum memoriam depōnere possum.	*Sī veteris . . . . vellet, num etiam . . . . memoriam sē dēpōnere posse.*
2) Vōs itte ad copiās, quibus quisque praeest.	*Illī īrent ad copiās, quibus quisque praeesset.*
Cūr in meās possessiōnēs venīs?	*Cūr īn suās possessiōnes venīret?*
Alexandrō data dictiō est: caveās Acherusiam aquam; ibi fatīs tuīs terminus datur.	*Alexandrō data dictiō est, cavēret Acherusiam aquam; ibi fatīs ēius terminum darī.*

Divico cum Caesare ita ēgit:

Sī pācem populus Rōmanus cum Helvetiīs faciet, in eam partem ibimūs atque ibi erimus, ubi tu nōs constitueris, atque esse volueris; sīn bellō persequı persēverābis, re-	*Sī pācem populus Rōmanus cum Helvētiīs faceret, in eam pattemū itrōs atque ibi futūrōs Helvētiōs, ubi ēōs Caesar constituisset atque esse voluisset; sīn bellō persequi*

minīscere et veteris incommodī populī Rōmāni et prīstĭnae virtūtis Helvētiōrum! Quod imprōvīsō ūnum pāgum adortus es, cum eī, quī flūmen transierant, suīs auxilium ferre nōn poterant, nē aut tuae māgnopere virtuti tribueris aut nōs dēspexeris! Nōs ita ā patribus māiōribusque nostrīs didicimūs, ut magis virtūte contendāmus quam dolō aut īnsidiīs ūtāmur. Quāre nōlī committere, ut hĭc locus, ubi constitimus, ex calamitāte populi Rōmānī et interneciōne exercitūs nōmen capiat aut memoriam prōdat!

persevērāret, reminiscerētur et veteris incommodī populī Rōmānī et prīstĭnae virtūtis Helvētiōrum. Quod imprōvīsō ūnum pagum adortus esset, cum eī, quī flumen transīssent, sūis auxilium ferre nōn possent, ne ob eam rem aut suae māgnopere virtūtī tribueret aut ipsōs dēspiceret. Se ita ā māiōribus suīs didicisse, ut magis virtūte contenderent quam dolō aut īnsidiīs uterentur. Quare nē committeret, ut is locus, ubi constitissent, ex calamitāte populī Rōmānī et interneciōne exercitūs nōmen caperet aut memōriam prōderet.

Dodatak

I Red riječi

A) Red pojedinih riječi

1) Pridjev stoji češće ispred svoje imenice nego iza nje. § 255
To isto vrijedi i za pridjeve što su izvedeni od vlastitih imena, osim pridjeva *Romānus* i *Latīnus.*

Fortis vir. Brundisīnus portus. Populus Rōmānus. Lingua Latīna.

Pamti: a) Pridjevi od više slogova stoje iza jednosložnih imenica: *Dī immortālēs.* b) Pridjevi i participi kad imaju uza se dodatak stoje iza imenice: *Mīlitēs labōribus fessī. Pūgna ad Cannās commissa.*

2) Imenički atribut i apozicija stoje obično iza svoje riječi. *Cicero cōnsul; Alexander, rēx Macedonum.* Pred riječju stoje apelativa: *imperator, rex, flūmen, urbs* i sl.: *imperator Titus, rēx Pyrrhus, flumen Rhēnus, urbs Rōma.*

3) Broj i pokazna zamjenica stoje ispred svoje riječi, a posvojna zamjenica samo onda kad je istaknuta. *Duae urbēs. Ille vir. Mea opera,* ali *pater meus, homo quīdam.*

4) Svako ime stoji pred imenom koje je od njega zavisno: *societās generis hūmānī, pietās ergā parentēs, plēnus nāvium, timor tuī.*

5) Obrnuto je kod glagola: *vīncere scīs, hōc fieri nōn potest, facere nōn possum.*

Pamti stalan red: a) infinitiv, b) negacija, c) *verbum regens.*

B) Red rečeničnih dijelova

1) Subjekt stoji u početku rečenice, predikat na kraju, a § 256
ostali dijelovi rečenice u sredini.

2) Kad se ne ističe subjekt, nego koji drugi rečenični dio, onda stoji on na početku rečenice. *Mōvit mē ōrātiō tua.*

3) Hijazam (ukrštavanje) se upotrebljava za isticanje suprotnosti. *Animus meminit praeteritōrum, praesentia cernit. Multa dēsunt pauperī, avārō omnia.*

4) Riječ se ističe i anaforom (ponavljanjem jedne iste riječi na početku rečenice). *Omnem nōbilitātem, omnem senātum, omnem equitātum amīsērunt.*

5) I aliteracija utječe na red riječi: *Quirītēs, multa mihi pericula fuēre. Cōnsidēra, quis quem fraudāsse dīcātur. Suōs ab sē liberos abstractōs. Omnibus prīmō precibus.*

Bilješka. Stalan je red riječi u izrazima: *senātus populusque Rōmānus, Iuppiter optimus māximus, terrā marīque, domī bellīque, domī militiaeque, ferrō ignique, exspectātiōne celerius, meā sponte, mihi crēde, senātus cōnsultum, plēbis scītum, Appia via, pontifex māximus.*

C) Red rečenica

§ 257 1) Zavisna rečenica može biti kao i u srpskohrvatskom: a) pred glavnom, b) iza nje, c) uklopljena u nju. *Sī vīs pācem, parā bellum. Bis dat, quī citō dat. Eī mūnitiōnī, quam fēcerat, T. Labiēnum legātum praefecit.*

2) Ispred glavne rečenice ili bar ispred predikata njezina redovno stoje temporalne, kauzalne koncesivne, kondicionalne, komparativne i prave namjerne rečenice. Za glavnom stoje obično konsekutivne, ostale namjerne i zavisne upitne rečenice.

Ako glavna i zavisna rečenica imaju isti subjekt ili objekt, onda stoji on u početku. *Haeduī cum sē suaque ab Helvētiīs dēfendere nōn possent, legātōs ad Caesarem mīsērunt. Alcibiădem, ut barbarī incendium effūgisse vidērunt, tēlīs eminus missīs interfecērunt.*

II Najobičnije kratice latinskih riječi

1) Imena

A. = Aulus	*K. = Kaeso*	*Q. (Qu.) = Quīntus*
Ann. = Annaeus	*L. = Lūcius*	*S. (Sex.) = Sextus*
App. = Appius	*M. = Mārcus*	*Serv. = Servius*
C = Gāius	*M'. = Mānius*	*Sp. = Spurius*
Cn. = Gnaeus	*Mam. = Mamercus*	*T. = Titus*
D. = Decimus	*P. = Pūblius*	*Ti. (Tib.) = Tiberius.*

2) Druge kratice

Aed. Cur. = aedīlis curūlis
Aed. Pl. = aedīlis plēbis
Tr. Pl. = tribūnus plēbis

Cos., Coss. = cōnsul, cōnsulēs
Des. = dēsīgnātus
Eq. Rom. = eques Rōmānūs
Imp. = imperātor
Leg. = legātus
Proc, = prōconsul
Pr. = praetor
Pont. Max. = pontifex maximus
Praef. = praefectus

A. D. = ante diem
A. Chr. = ante Christum
A. U. C. = annō urbis conditae
A. U. C. = ab urbe condita
HS. = sestercium

Q. B. F. F. Q. S. = quod bonum, felīx faustumque sit

P. C. = patrēs cōnscriptī
P. R. = populus Rōmānus
Quir. = Quiritēs

S. = senātus
S. C. = senātus cōnsultum
S. P. Q. R. = senātus populusque Rōmānus
D. = dīvus
F. = fīlius
N. = nepos
O. M. = optimus maximus

Id. = Idūs
K. (Kal.) = Kalendae
Non. = Nōnae.

U listovima: *S. = salūtem; S. D. P. = salūtem dīcit plūrimam; S. V. B. E. E. V. = sī valsē, bene est, ego valeō.*

Latinsko stvarno kazalo

(Brojevi pokazuju paragrafe; **str.** = strana; d = dalje; bilj. = bilješka; konstr. = konstrukcija)

B

C

coire s akuzativom 129
colligo 3 str. 66

D

E

I

N

O

P

R

S

T

U

V

Sadržaj

Ispravci

Strana 21 u § 41 r. 1 *sing.* mjesto *sirg.*
„ 28 red. 1 odozgo treba *§ 52* pred: *II Ordinalia.*
„ 64 red. 17 odozdo: *dēceptus* mjesto *dĕceptus.*
„ 129 red. 11 odozgo: riječjn „ riječju.

TISAK ZAKLADE TISKARE NARODNIH NOVINA U ZAGREBU

